

1932-yil 17-dekabrda Farg'ona viloyatining Katta Tagob qishlog'ida tug'ilgan. 1949-yilda Qo'qon pedagogika bilim yurtini, 1955-yil Toshkent Davlat universiteti (hozirgi O'zbekiston Milliy universiteti)ni tamomlagan. Ish faoliyatini Farg'ona viloyati tumanlaridagi maktablarda o'qituvchilikdan boshlab, keyinchalik ilmiy bo'lim mudiri, maktab direktori bo'lib ishlagan. 1958-yilda o'z jurnalistik faoliyatini boshlagan ijodkor 300 dan ortiq felyetonlarni e'lon qilgan. Qator nashriyot va jurnallarda faoliyat ko'rsatgan.

1958-yilda badiiy ijodga kirib kelgan X. To'xtaboyevning "Omonboy va Davronboy", "Yo'llar va yillar", "Shirin qovunlar mamlakati yoki sehrgarlar jangi", "Jannati odamlar", "Quyvonlar saltanati" va boshqa kitoblari dunyoga kelgan.

Sevimli bolalar yozuvchisi 1982-yilda O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi, 1989-yili O'zbekiston Davlat mukofotining sovrindori, 1991-yilda O'zbekiston xalq yozuvchisi unvonlari bilan taqdirlangan.

Asarlari rus, ingliz, fransuz, nemis tillarida tarjima qilinib, dunyoning 28 ta mamlakatida nashr etilgan.

ISBN 978-9943-08-888-7

SARIQ DEVNING O'LIMI

O'RTOQ POLKOVNIK

YANGI KASB TANLADIM

Shunday qilib desangiz, ishlarim yurishgandan yurishib ketaverdi, o'zi men shunaqa bolaman-da, qaysi ishni ixtiyor qilsam. albatta maqsadimga yetaman. Yettinchini bitirayotganimda, endi nima qilsam ekan, qaysi maktabga borib o'qiymanu, yana qaysi muallimlarning boshini qotiraman, deb o'ylanib yurgan edim. Baxtim kulib boqqanini qarangki, qimmatli direktorim Otajon Azizovich maktabni bitirish kechamizda bir soatu o'n minut nutq so'zlab, oxirida:

— Shunday qilib, — deb bir piyola choy ichib oldi,— aziz o'rtoqlar, endi ixtiyor o'zlaringda. O'qishni davom ettirmoqchi bo'lganlar, mana, Makarenko maktabiga o'tib o'qishaveradi. Ularning shaxsiy delosini bugunoq o'sha maktabga o'tkazib berishimiz mumkin. Hunar o'rganish payidan bo'lganlar bo'lsa, nima ko'p, shaharlarda hunar maktablari ko'p, o'sha maktablarga kirib o'qishlariga biz qo'limizdan kelgancha yordam beramiz. Xo'sh, Hoshim, sen nima qilmoqchisan?

— Men sartarosh bo'lmoqchiman, — dedim hech ikkilanmay.

— A?.. Sartarosh dedingmi?

— Ha, sartarosh bo'lmoqchiman. Buvijonim, o'qiyverib miyang suyulib ketdi, burning oqadigan bo'lib qoldi, deyapti.

— Shu qaroring qat'iymi?

— Qasam ich desangiz, qasam ichaman.

— Yo'q, qasam ichmay qo'ya qol, — dedi hurmatli direktorim, — shundoq ham gapingga ishondim. Bu niyatingni tabriklayman, mayli, biringiz sartarosh, biringiz duradgor bo'ling, yana bittangiz elektrga qaraydigan montyor bo'ling. Ishqilib yo ilinli, yo hunarli bo'lish payidan bo'linglar.

Kim nima desa deyaversin. Lekin dunyoda sartaroshlikdan yaxshi kasb yo'q. O'sha har xil uylar qurib, odamlarni xursand qiladigan injenerlar ham, maza qilib she'rilar o'qiydigan shoirlar

ham, qiziqchilik qilib hammani qiqirlatib kuldiradigan artistlar ham bari bir egilib sartaroshga salom berishadi.

Ho' birda aytuvdim-ku, maktabimizning shundoqqina qarshisida sartaroshxona bor deb. Tovuqning katagidan sal kattaroq o'sha sartaroshxonada usta buva degan chol ishlaydi. Usta buvam boshqalarga qaraganda meni jonu dilidan yaxshi ko'radi. Darsdan kechgga qolsam yoki darsdan qochib, pana joy axtarsam to'ppa-to'g'ri buvajonimning oldiga kiraman.

— Assalomu alaykum, usta buva! — deyman qo'limni ko'ksimga qo'yib.

— Ey-ha, Hoshimmisan? — deydi usta buvam.

— Ha, menman.

— Yana jurnal o'g'irlagani keldingmi?

— Yo'q, bugun hech narsa o'g'irlamayman, o'zim shunday...

— Senlar hammang shunaqa, fotogazeta chiqarmoqchi bo'lsalaring usta buvani sog'inib qolasizlar... Men, navbat kutayotganlar zerikmay varaqlab o'tirishsin, deb jurnal topib kelaman, senlar suratini qirqib devorga yopishtirasalar... O'tir, sochingni olib qo'yay.

— Sochim o'sgani yo'q.

— O'tir deyapman. Soching kurk tovuqning patidek xurpayib ketibdi-yu, yana o'sgani yo'q deysan-a.

— Pulim yo'q-da, usta buva.

— Senlarda qachon pul bo'lgan o'zi. Hozirgi zamonning bolalariga hayronsan. Dadasidan, soch oldiraman, deb pul olib, tanaffusda muzqaymoq olib yeyishadi...

Usta buvam gaplashib turib sochingizni olib qo'yadi. Lekin, ko'pincha atir o'rniga boshingizga suv sepib:

— Oh, oh, oh! Hidini qara-ya buni! — deydi sochiq bilan yuzingizni yelpib.

Shunday qilib, men sartarosh bo'lishga qaror qildim. Bilasiz-ku, biror ishga ahd qilsam uni oxiriga yetkazmaguncha qo'ymaydigan odatim bor. Jonimni qiynab bo'lsa ham maqsadimga crishaman.

Bu niyatim mehribon buvijonimga, dadajonimu oyijonimga, hatto jondan aziz singillarim Oyshaxonu Donoxonlarga — hamma-hammalariga ma'qul bo'ldi. Faqat dadam sal ikkilanib:

— Ishqilib, odamlarning boshini kesib olib, bir baloga yo'liqmasang bo'lgani! — deb qo'ydi. O'sha kuniyoq buvamning huzurlariga kirib bordim.

— Assalomu alaykum! — dedim ikki qo'limni baravar ko'ksimga qo'yib.

— Vaalaykum, e ha, Hoshimmisan, tinchlikmi, buncha entikmasang?

— Tinchlik, tinchlik, buvajon.

— Yo orqangdan buvijoning quvlab kelyaptimi?

— Hech kim quvlagani yo'q. Buvajon, sizga bir iltimos bilan keldim.

— Qani eshitaylik-chi?

— Faqat, «xo'p» desangiz aytaman.

— Sen ko'ngli ochiq bolasan. Iltimosingni rad qilolmayman.

— Usta buva, men sizga shogird tushmoqchiman. Sartarosh bo'lmoqchiman...

Usta buvam mening gapimni yo eshitmadi, yo juda xursand bo'lib ketganidan nafasi ichiga tushib ketdi. Nega desangiz, o'n minut chamasi menga tikilganicha jim qoldi.

— Hoshimjon, bu senmisan? — dedi nihoyat o'ziga kelib.

— O'zimman, buvajon.

— Beri kel, o'g'lim, peshonangdan bir o'pay.

Usta buvam hozir roppa-rosa 73 yoshga kiribdi. Oltmish yildan buyon sartaroshlik qilar ekan. Shu yillar davomida taxminan 250 ming boshning sochini olib, 250 ming marotaba rahmat eshitibdi. Taxminan 400 ming bor soqol-mo'ylovga qo'l urib, yo'q deganda 350 ming bora rahmat eshitibdi. Usta buvamning aytishlaricha, bu dunyoda sartaroshchalik hurmatli odam yo'q ekan. Negaki o'likka ham, tirikka ham sartarosh birdek zarur ekan. Bu shunaqangi ulug' kasb ekanki, hatto Arabiston degan mamlakatning Makkayu Madina degan shaharlarida ham odamlar sartaroshsiz kun kechirisha olmas ekan.

— Afrika o'rmonlarida hammi? — jindek hazilga olib so'radim.

— Hamma joyda, o'g'lim. Kel, peshonangdan yana bir o'pay barakalla! Qarib qoldim, do'konni kimga qoldirib ketaman endi, deb tashvishda edim. Rahmat, rahmat, o'g'lim.

O'sha kuni usta buvam shogird bola nimalar qilishi kerakligi haqida ko'p narsalar o'rgatdi. Ish boshlashdan avval, ishdan so'ng, albatta, sovunlab yuvinishim kerak ekan. Bu — bir, ish boshlashdan avval, ishdan so'ng asboblarni artib tozalashim kerak ekan, bu — ikki, ish boshlashdan avval, ishdan so'ng, albatta do'konni supurish kerak ekan, bu — uch. Ustaxonaga qadam qo'yishim bilan, bugun odamlarga halol xizmat qilaman, deb uch bor takrorlashim kerak ekan, bu — to'rt. Usta buvam mana shunaqangi qoidalarni sanab hisobni o'n oltiga yetkazgan edi, shu payt do'konga qo'shni qishloqlik bo'lsa kerak, o'rta yoshli bir odam kirib keldi. Usta buvam mehmon bilan holahvol so'rashib bo'lgach.

— Hoshimjon, — deb buyurib qoldi menga, — qani, qo'lingni bir ko'raylik-chi, amakingni boshlariga ko'pik surtib, sochlarini bir yumshatib tashla-chi.

— Xo'p bo'ladi, buvajon! — yeng shimarib ishga kirishib ketdim. O'ziam haligi odamning boshi yetilib pishgan qo'zivo y tarvuzcha kelar ekan. Qatiq ivitadigan tovoqdek keladigan ko'pikdonda ko'pik tayyorlab asta surtgan edim, sal suyuqroq qilib qo'ygan ekanman, betlaridan oqib tusha boshladi. Ko'zlariga ham jindek kirib ketgan bo'lsa kerak, mehmon sapchib o'rnidan turdi-da:

— Qanaqa bolasan o'zing, — deb ko'zini ishqalay boshladi. — Nima, chelaklab quyypasanmi?

— O'zi boshingiz silliq ekan, ko'pik turmayapti, — dedim nima deyishimni bilmay.

Suvga chiqib ketgan usta buvam qaytib kirib ishni darrov o'z qo'liga oldi... Mijoz chiqib keta turib menga, negadir, bir xo'mrayib qo'ydi.

— Parvo qilma, asta-sekin o'rganib ketasan, — ko'nglimni ko'tardi usta buvam.

Avval qaychi bilan ishlashni, keyin mashina qaychi tutishni o'rgandim. Uch oy deganda ustara bilan ishlay boshladim. Hushyorgina bola bo'lganim uchunmi, roppa-rosa to'rt oy deganda, juda zo'r bo'lmasam ham, har qalay, o'rtacharoq usta bo'lib yetishdim. Odamlar Hoshimjonning qo'li yengil ekan deb, orqavoratdan uncha-muncha maqtay ham boshlashdi.

juda usta ekansan. Ma, manavi pulni olginda, yangi ustara, ko'pikdon bilan atir-upa ham sotib olgin. Yo'q desang, ustaxonani qurdirib bermayman.

Yo'q, rais amakim o'sha kuni aldamagan ekan. Ertasiga kolxozning bosh ustasi kelib, yangi tushadigan sartaroshxonaning o'rmini lenta bilan o'lchab, qanaqa qurilish materiallari kerakligini daftarchasiga yozib ketdi.

O'n besh kun deganda ikki derazali, tagi polli ustaxonamiz bitdi. O'n oltinchi kuni ustam ikkovimiz kun bo'yi ko'ch tashidik, o'n yettinchi kuni endi ish boshlamoqchi bo'lib turgan edik, to'satdan usta buvamning mazasi qochib qoldi.

Uch-to'rt kun o'zim ishlab turdim. Bir kun ertalab Xayri xolam kelib, «usta buvang seni yo'qlayaptilar» dedi-yu, negadir yig'lab yubordi.

— O'zlari tuzukmilar? — dedim bo'shshib.

Borsak usta buvam ancha o'sal bo'lib qolibdi. Men tengi, mendan kichik nabiralari oyoqlarini uqalab ko'zlari mo'ltillashib, atrofida parvona bo'lib turishibdi. Usta buvam bir mahal ko'zini xiyol ochib:

— Keldingmi, o'g'lim? — deb so'radi.

— Keldim, buvajon.

— O'g'lim, ustachilikni tashlamagin. Do'kon berkilib qolmasin.

— Xo'p, tashlamayman.

— Hamisha pokiza bo'lg'in.

— Aytganingizni qilaman, buvajon.

— Hech tamagir bo'lmagin, o'g'lim... O'g'illarim... — Usta buvam bir silkindi-yu, jim bo'ldi, boshi bir tomonga qiyshayib, ko'zlari olayib ketdi.

— Buvajon!

— Buvajon-ey!!!

Uyni dod-faryod qopladi. Hech qachon shu paytdagidek ich-ichimdan yig'lamagan bo'lsam kerak. Dodlagim, boshlarimni yerga urib dodlagim kelardi. Ichim kuyib, boshim aylanib, tishlarim g'ijirlar, ko'ksimdan esa: «Buvajonim!» degan faryod otilib chiqar edi.

Bir hafta tinmay yig'ladim. Lekin, o'zingiz ham bilsangiz kerakki, g'am-g'ussalarni tezroq unutishda qishlog'imizda

menga teng keladigani yo'q. Bir ko'zim yig'lasa, boshqa ko'zim bilan kulib turaveradigan odatim bor. Usta buvamning arvohtarini shod qilish maqsadida tezdin ish boshlab yubordim. Temir taxtachaga: «Marhum usta Akrom bobo nomidagi sartaroshxonona» deb yozdirib, do'konning shundoqqina peshanasiga osib qo'ydim. Preyskurant o'rniga quyidagilarni yozdim.

1. A'lolchi o'quvchilarning sochi bepul olinadi.
2. Yomon baho oluvchilar ikki hissa haq to'lashadi.
3. Chollar benavbat kiritiladi.
4. Yig'lagan bolalar chiqarib yuboriladi.

Bobojonimga motam tutib yurgan kunlarim do'kon berik bo'lib, soch-soqoli o'sganlar ko'payib ketgan ekan. Qo'l-oyog'i chaqqongina bola emasmanmi, hash-pash deguncha hammahtarini tozalab qo'ydim. Lekin, bir qo'pol xatoga yo'l qo'yibman-ki, andak bo'lmasa meni tiriklayin ko'mib yuborayozishdi.

Usta buvam tirik ekanligida stakanga pashsha o'ldiradigan zaharli suv quyib qo'ygan ekan. Men kallavaram, uni ustarani chayqab oladigan xorli suv deb o'ylab, soch yoki soqol olish oldidan ustarani o'shanga chayqab olaveribman.

Katta-kichikning boshi deysizmi, betiyu bo'yni deysizmi — qayergaki ustara yoki qaychi tekkan bo'lsa, yara bosib ketdi. Unisiga u dedim, bunisiga bu dedim, oxiri bahona topolmay, do'konni qulflab uyga qarab qochib qoldim.

BUVIJONIM BILAN YIG'LAB-YIG'LAB XAYRLASHDIM

Issiqqina ko'rpada o'rnimdan turaymi-turmaymi, deb ikkilanib, o'zimcha shirin-shirin xayollar surib yotgan edim, bir mahal ko'cha eshigimizni kimdir xuddi do'mbira chalgandek tapira-tupuriga olib urib qoldi.

— Kim u? — deb so'radim boshimni ko'tarib.

— Sherik, och. Bu menman, — dedi Zokir. Rostini aytsam bu dunyoda Zokirchalik mehribon, sadoqatli do'stim yo'q. Hamisha jonimga ora kiradi u. Urub boshini yorib tashlasang ham o'rnidan turib, «sherik, qo'ling og'rimadimi?» deb yana ko'ngil so'rayveradi.

Yugurib borib eshikni ochdim.

— Uylaringda hech kim yo'qmi? — birinchi savoli shu bo'ldi Zokirning.

— Ishga, o'qishga ketishgan.

— Sen-chi?

— Kasalman.

— Kasal bo'lganing yaxshi bo'libdi. Iloji bo'lsa yana uch-to'rt kun kasal bo'lib yot.

— Nega?

— Hozir aptekaga doriga boruvdim. Menga o'xshab boshiga, betiga yara toshib ketganlar to'planishib usta Hoshimning kir ustarasini qo'lidan tortib olib, o'zini rosa tepkilaymiz, deyishyapti.

— Endi nima qilsam ekan-a?

— Aytdim-ku, uch-to'rt kun kasal bo'lib yot, deb. Do'stgina-mning chin yurakdan bergan maslahatiga amal qilib, bir haftacha uydan chiqmay «kasal» bo'lib yotdim. Boshiga, betiga yara toshganlarning ahvoli haqida sadoqatli do'stim har kuni axborot berib turdi. Shu sadoqatli do'stim bir kuni yana hovliqib kelib qoldi:

— Sherik, ustaxonaga yangi sartarosh keldi! Bor, chaqirib kel, deb meni yubordi.

— Yangi sartarosh?! — shunday degancha ko'chaga otildim. Rost. Sartaroshxonamiz oldida begona odam o'tiribdi. Qo'lida kichkinagina, bir chekkasini sichqon kemirgan qora chamadonchasi ham bor. «Laylum, laylum» ohangida hushtak chalyapti.

— Assalomu alaykum! — deb odob bilan salom berdim.

— Siz Hoshimjon bo'lasizmi? — so'radi haligi odam salomimga alik olmay.

— Xuddi shunday.

— Marhamat qilib, qulfni ochsalar.

— Xo'p bo'ladi.

Yangi sartarosh ichkari kirib, ikki qo'lini shimining cho'ntagiga solgancha hushtak chala-chala, xonaning u yoq-bu yog'iga nazar tashlab chiqdi.

— Xo'sh, yigitcha, avval eshik tepasidagi bema'ni viveskan-gizni ko'chirib tashlang! — dedi nihoyat hushtak chalishtan

to'xtab. Usta Akromning o'zi kim? Davlat sartaroshxonasi nega
endi uning nomiga qo'yilar ekan!

— U mening ustozim bo'ladi, bildingizmi!

— Sartaroshxonaga uning nomini qo'yish uchun maxsus
ruxsatnoma oldingizmi?

— Yo'q.

— Bo'lmasa, viveskani tezroq ko'chirib tashlasinlar.

— Ko'chirmayman, — dedim negadir shu paytda yig'lagim
kelib.

Yangi sartarosh tashqariga chiqib, o'zining bo'yi ham ikkita
narvonni o'lchagandan balandroq ekan, viveskani yulib,
magazinning tomiga otdi. Ichkari kirib, preyskurantning oldida
to'xtadi:

— Bu nima maynavozchilik?!

Bir narsa demoqchi bo'lib shuncha urinsam ham, ovozim
chiqmaydi. Iyagim o'chib, lablarim tortishib, gapirolmay
turaverdim. Yangi sartarosh, xonaning burchagida yotgan bo'sh
yashikka usta buvamdandan qolgan jamiki asboblarni joyladi-da,
yana ikki qo'lini cho'ntagiga soldi. Keyin, rayon
sartaroshxonalar idorasi uni bu yerga sartarosh etib tayinlagani,
men bugundan qolmay o'sha yerga borib uchrashishim
zarurligini, agar bundan so'ng sartarosh bo'lib ishlashni
xohlasam, ma'lum komissiyaning imtihonidan o'tishim shart
ekanligi haqida axborot berib:

— Endi sekin jo'nab qolsinlar, — dedi. Yashikni asta
qo'ltig'imga oldim.

— Sog'intirib qo'ymay tez-tez qadam ranjida qilib tursinlar,
— dedi u zaharxandalik bilan kulib.

— O'zlari... o'zlari... — Yo'q, bari bir gapira olmadim.
Yashikni ko'tarib, yugurgancha tashqariga chiqib ketdim.
Jahldanmi, xo'rlikim kelganidanmi, bunisini aniq bilmaymanku,
ishqilib, shu yugurganimcha to'ppa-to'g'ri uyga borib
to'xtadim. Kechgacha ko'ksimni yerga berib qorong'i uyda
yordim. Kechga tomon qattiq uxlab qolgan ekanman. Singlim
Donoxon oyog'imdan tortib uyg'ota boshladi. Ko'zimni
ishqalab hovliga chiqsam, ayvondagi so'rida buvijonim, dadam,
yana bitta begona odam ham o'tiribdi. Kim ekan, deb ko'zimni

kattaroq ochgan edim, — ishqilib ishning buyog'i pachava bo'lmasa edi-da, — uchastkovoy amaki kelibdi! Demak, masala ravshan. Meni qamashmoqchi. Iflos ustara bilan soch-soqol olib yarani ko'paytirib yuborganim uchun meni qamashga jazm qilganga o'xshaydi. Qochaman, hozir bet-qo'limni yuvmoqchi bo'lib chorvoqqa o'taman-u, Akromdan zo'rg'a qaytarvolib kundaning o'rniga ko'mib qo'ygan qadrdon qalpoqchamni olib boshimga kiyaman-da, juftakni rostlab qolaman. Yo'q, Hoshimjon anoyi bolalardan emas. Uni osonlikcha qamab bo'lmaydi!

— Hoshim, mehmon bilan ko'rishmaysanmi? — deb qoldi dadam.

— Hozir, chorvoqqa o'tib kelay, — dedim chaynalib.

— Avval ko'rish, odobsiz!

Shu payt uchastkovoy amaki o'rnidan turib, ikki qo'lini cho'zganicha, ko'rishish uchun men tomonga yura boshladi:

— O'h-ho', katta yigit bo'lib qolibsiz-ku!

— Ha, aqlning o'rniga ham xudo unga bo'ydan beryapti, — deb qo'ydi buvijonim.

— Yigit kishi mana shunaqa bo'ydor bo'lgani yaxshi, — dedi uchastkovoy amakim men bilan ko'rishib bo'lgach.

«Qochaymi, qochmaymi, aftidan meni qamoqqa oladiganga o'xshamaydi, juda xursand ko'rinadi, qani bir azmoyish olaychi, qochishga hamma vaqt ulguraman». Shu uy bilan so'ring chetiga omonatgina o'tirdim. Dadam uchastkovoy amakinga, uchastkovoy amaki dadamga zimdan qarab qo'yishyapti.

— Gapirsang-chi, Ro'zi, yo o'zingning bolangdan ham uyalasanmi! — urishib berdi buvijonim. Bechora dadam-ey. Gappa shunaqangi no'noqki, asti qo'yaverasiz. U ishiga faqat ish bo'lsa-yu, gapni menga qo'yib berishsa-da. Dadam do'ppisini olib, boshini qashidi. Yo'taldi, joylashibroq o'tirib oldida. do'ppisini kaftiga urib, yana kiydi.

— Endi, o'g'lim... Choy ichasanmi?

— Yo'q.

— Xo'sh, men yigitligimda kim bo'lishni orzu qiganimni senga aytganman-a?

— Militsioner bo'lmoqchi bo'lgansiz.

— Nima uchun meni ishga olishmagan?
— Qulog'ingiz kar bo'lgani uchun.
— Kar emas, og'irroq edi. Hozir, mana ochilib ham ketdi.
Xo'sh, nima uchun militsioner bo'lishni orzu qilgan edim?
— Bir militsioner sizni o'limdan qutqarib, o'zi o'lgani uchun.

— O'lgan emas, qahramonlarcha halok bo'lgan, — deb tuzatib qo'ydi uchastkovoy amaki.

— Uyning to'riga kimning suratini osib qo'yganmiz? — so'rashda davom etdi dadam.

— Marhum kapitan Akromovning, — javob berishda davom etdim men ham.

Dadamning peshanasida yiltirab ter ko'rindi. Cho'ntagini paypaslab ro'molchani topolmagach, engashib, dasturxonga artmoqchi bo'lgan edi, buvijonim jerkib berdi:

— Soqolingga oq kirsam ham aqling kirmas ekanda, Ro'zi!

— Hadeb soqol-soqol deysiz, — dadam ham bo'sh kelmadi, — bu Hoshimingizga gap tushuntirish oson bo'lsa ekan. Yo'q deb qolmasin, deb bu yoqda o'zim jonimni hovuchlab turibman.

Dadam bundan yigirma ikki yil oldin, kech kuzda shaharga uzum sotgani boribdi. Yaxshi pul qilib kelsa, oyim ikkovlarining to'yolari bo'lishi kerak ekan. Uzumni sotib bo'lguncha qorong'i tushib qolibdi. Dadam qo'rqa-pisa qaytayotgan ekan, jar yoqasida o'g'rilar yo'lini to'sib:

— Qani, pulni chiqar! — deyishibdi. Dadam shunaqangi qattiq dodlabdiki, yer-ko'k larzaga kelibdi. Nariroqdan bir militsioner velosipedga qizchasini mindirib o'tib borayotgan ekan. Dam olish kuni bo'lgani uchun yonida to'pponchasi ham yo'q ekan. Shunday bo'lsa ham, bir zumda yetib kelib, o'g'rilar-ga tashlanibdi. Dadam unga ko'maklashish o'rniga, eson-omon qutulganiga shukr qilib, qopni qo'ltig'iga urib, soatiga 50 kilometr chamasi tezlikda qochishga tushibdi. Pulni oldirib qo'yishdan qo'rqanmi yoki o'g'rilar bilan mushtlashib ko'ylagimni yirtib borsam, buvijonim urishadi deb o'ylaganmi, ish qilib, qochib qolgan-da.

Oradan olti kun o'tgach, dadam gazetada bir militsionerning surati bilan ta'ziyanomani ko'rib qolgan. Ta'ziyani o'qib, bu

o'sha uni o'limdan qutqargan militsioner ekanini bilgan va yana dodlab yuborgan. Ertasiga marhumning uyiga borib, o'rtoq Akromov meni qutqargan edi, uni oilasi oldida gunohkorman, deb rosa yig'lagan. Shu holda, ya'ni yig'lagancha militsiya idorasiga borib, bo'lgan voqeani ochiqchasiga aytgan va uning o'rniga meni ishga olishlaringizni so'rayman, degan. Lekin, o'sha kuni tayinli javob ololmagan. Tayinli javob olguncha roppa-rosa bir oy qatnagan. Nihoyat, endi niyatiga yetay deganda qulog'i ishning beliga tepgan.

— Mayli, qulog'im og'ir bo'lsa ham ishlayveraman,— deb oyog'ini tirab turib olgan dadam.

— Yo'q, avval quloqni davolating, — deb maslahat bergan militsiya boshlig'i.

Bu voqeani dadam bizga bir necha martalab aytib bergan. Uchastkovoy amakiga ham aytib, iloji bo'lsa, o'g'lim Hoshimjonni militsioner qilmoqchiman, degan ekan.

Yaqinda shaharda yosh militsionerlar tayyorlaydigan o'rta maktab ochilibdi, bizning tomonlardan ham bir bolani tanlab yuborishlarini so'rab, pechat bosilgan xat yuborishibdi. Uchastkovoy amaki mening haqimda, mening Yong'oq qori pochchani fosh qilganim, ashaddiy jinoyatchi Sultonovni qo'lga tushirishga yordamlashganimgacha hammasini yozib yuborgan ekan. O'sha maktabning direktori: «Hoshimjon Ro'ziyevni tezda bizga olib keling», deb tayinlabdi. Uchastkovoy amakim bugun ertalab dalaga — dadamning yoniga borib, shunday-shunday debdi. Dadam, «men rozi, kechqurun uyga keling. Birgalashib buvijonisi bilan oyisini ham ko'ndiramiz», debdi.

Uchastkovoy amaki men uxlab yotganda kelgan ekan. Bu masalani oilamizning hamma a'zolari obdan muhokama qilishibdi. Buvijonim: «Yakkayu yagona o'g'limni o'limdan olib qolgan o'sha rahmatli militsionerning arvochini shod qilib Hoshimjonginam militsiyaga kirib, halol xizmat qilsa, men mingdan-ming rozi. Lekin, birovni o'g'ri tunasa yaqiniga bormay, uzoqdan hushtak chalib, to'pponcha otaversin...». debdi. Oyim: «O'zim ham bilmay qoldim, bolaginam ming hunarga qo'l uryapti-yu, bari bir tashlab ketyapti. Ishqilib kechasi navbatda turganda uxlab qolib hammamizni uyatga

qo'ymasa bo'lgani...» debdi. Oyshaxon: «Akam militsioner bo'lsa Ortiq ola ko'zni qamataman, sochimdan tortib hech dars tinglatgani qo'ymaydi», debdi. Donoxon bo'lsa: «Urta akam militsioner bo'lsa, kechasi uxlaganda hushtagini o'g'irlaymangga, maktabga borganimga maza qilib chalib yuraman», degan gaplarni aytibdi. Xullas, suyuqli o'g'illariga, ya'ni mulla Hoshimga, uning ruxsatisiz, allaqachon militsiya formasini kiygizib, hushtagigacha o'g'irlab bo'lishibdi.

— Mana shunaqa gaplar... — dedi uchastkovoy amaki suhbatimizning oxirida. — O'zingiz nima deysiz?

Qiziq... Nimalar bo'lyapti o'zi, o'ngimmi, tushimmi? Men o'zi qanaqa bolaman? Shu paytda xursand bo'lishim kerakmi yoki xafa bo'lib yig'laymi? Hozirgina qochishga, yana darbadar bo'lishga tayyor edim. Endi bo'lsa... Tavba! Militsionerlik! To'g'ri, dadam bu haqda ko'p gapiradi, gapirganda ham shavq-zavq bilan gapiradi. Yigitning xo'rozi militsiyaga kiradi, deb maqtangani-maqtagan. Bordi-yu, militsiyaga kirib ketsam, unda sartaroshlikni kim qiladi? Axir men usta bobonga bu kasbni hech tashlamayman deb so'z berganman-ku. Yoki... kechasi militsionerligu, kunduzi sartaroshlik qilsa ham bo'larmikan?

— Gapir, nega jim bo'lib qolding? — qistadi dadam.

— Sartaroshlik nima bo'ladi? — so'radim uchastkovoy amakidan.

— Yigit kishiga yetmish hunar oz, — dedi uchastkovoy amaki. — Sartaroshlikni o'sha yerda ham davom ettiraverasiz.

— Qachon jo'naymiz?

— Demak, rozimisiz? — bu savolni uchastkovoy amaki berdi-yu, ammo javobini butun oilamiz a'zolari kutardi. Savolni qarang: «Rozimisiz» emish. Hoshimjon yangi kasb tanlash oldida hech ikkilanganmi o'zi? Yo'q, hech qachon! Asta o'timmdan turdim-da, kaftimni qulog'im ustiga qo'yib:

— Polkovnik Hoshimjon Ro'ziyev buyro'g'ingizga tayyor! — deb hammalarini kuldirib yubordim.

Osh suzildi, ketidan tarvuz so'yildi, e boringki, sovib qolgan choylar ham ichib bo'lindi. Ertaga soat 9 da jo'nashga kelishib, dasturxonga fotiha o'qidik. Shu oqshom uydagilar menga biram mehribon bo'lib qolishdiki, asti qo'yaverasiz. Katta singlim

Oyshaxon paypoqlarimni yuvgan, kichik singlim Donoxon shimimga dazmol bosgan! Oyim patirga unnab ketdi, dadam pul olib kelgani kassirning huzuriga otlandi.

Kechasi buvijonim ancha mahalgacha uxlamay bosh tomonimda o'tirib, sochlarimdan siladi, peshanamdan qayta-qayta o'pdi.

— Obbo' tentagim-ey, shunday qilib bizni yana tashlab ketar ekansan-da? — dedi u negadir yig'lamsirab.

— Tashlab ketaman, buvijon.

— Tez-tez xat yozib turgin.

— Xo'p bo'ladi, buvijon.

— Bemahalda ko'chaga chiqmagin.

— Yaxshi.

— Astoydil o'qib, odam bo'lish payidan bo'lgin.

— Aytganingizni qilaman, buvijon.

— Bema'ni bolalar bilan yurmagin.

— Xo'p.

— O'zingdan katta ish buyursa yo'q demagin.

— Hech yo'q demayman.

— Ko'ylaging kir bo'lsa oqshom yuvib qo'ysang, ertalabgacha quriydi. Kir ko'ylak bilan ko'chaga chiqmagin.

— Xo'p bo'ladi.

— Yeyish-ichishdan o'zingni qisma, shukr, dadangni topishi yomon emas. Pul jo'natib turamiz.

— Meva-chevadan posilka ham qilib turinglar.

— Bo'lmasam-chi, bolam, topganimiz seniki. Ishqilib, o'lim bo'lmasin...

Buvijonim to'satdan yig'lab yubordi. O'rnimdan turib, yupataman deb shuncha urinsam ham, hech iloji bo'lmadi. Ko'z yoshlari ham to'planib qolgan ekanmi, quyilib kelaverdi.

— Buvijon, siz hali o'lmaysiz! — shunday deb mehribon buvijonimning ajin bosgan betlaridan, ko'zlaridan o'pa boshladim.

— O'lib qolsam-chi?

— Yo'q, o'lmaysiz?

— O'laman.

— O'lmaysiz!

— Bordi-yu, issiq, jon-da... Eshitsang, darrov kelib hassa ushlagin.

— Buvijon!

— Bolaginam! Tentagim!

To'satdan ich-ichimdan bir xo'rsinish keldi-yu, ho'ngrab yig'lab yubordim. Nazarimda buvijonimdan ayrilayotgandek, onamdan ham aziz bo'lgan, meni deb o'tga ham, suvga ham urgan mehribonimdan ajralib qolayotgandek bo'lib ketdim.

— Yig'lama, bolam! — endi buvijonim meni yupata boshladi.

— Yo'q, bormayman, o'lib qolasiz.

— O'lmayman!

— Bordi-yu... issiq jon-da...

— Unday dema. Xudo xohlasa, hali seni bolangni ham katta qilib beraman.

— Lekin uning qulog'idan cho'zmaysiz.

— Cho'zaman...

Shu yo'sin buvijonim ikkimiz goh yig'lashib, goh kulishib, chaqchaqlashib tong ottirdik.

Ertalab uchastkovoy amaki bilan shaharga jo'nab ketdim. Odamlar meni militsioner olib ketayotganini ko'rib: «Hoshimni qamagani olib ketishyapti. Essizgina, yaxshi o'qimasa ham, har qalay, yaxshi bola edi. Qayoqdan ham shu sartaroshlikka qo'l urdi-yu, baloga qoldi...», deyishibdi.

SERJANT RO'ZIYEV ISH BOSHLADI

Qasam ich desangiz, qasam ichib aytamanki, uch yilning qanday o'tganini mutlaqo sezmay qolibman. Bu orada buvijonim bir necha marotaba shaharga kelib, meni ko'rib ketdi. Men ham bir necha marotaba qishloqqa borib, ularning hol-ahvolini bilib qaytdim. Men asli militsionerlar o'rta maktabining o'quvchisimidim yoki o'zim ochgan «marhum usta Akrom bobo nomidagi» bepul ishlaydigan sartaroshxonaning sartaroshimdim, ishonsangiz, keyinchalik o'zim ham unutib yuberdim. Aytgandek, sizga aytaman deb esimdan chiqib qolibdi.

— Men maktabga eson-omon kirib olgach, yotoqxonamizning shundoqqina biqiniga hurmatli ustozim nomida ustaxona ochdim. Avval o'zimga o'xshash kamxarj kursant bolalarning soch-soqolini olib yurdim. Keyinchalik muallimlarimiz ham, leytenantdan tortib, to polkovniklargacha kirib turadigan bo'lishdi. Bir kuni, ishonsangiz, bitta generalning ham soqolini olib qo'ydim. Komissiya bo'lib kelgan ekan, yotoqxonalarning ahvolini tekshirib yurib, to'satdan mening sartaroshxonamga ham kirib qoldi. Darrov ikki oyog'imni juftlab chest berdim:

— Kursant Hoshimjon Ro'ziyev!

— Yaxshi, — dedi general, — «usta Akrom» deganingiz kim?

— Ustozim bo'ladi, o'rtoq general.

— Militsionermi?

— Yo'q, o'rtoq general, sartarosh bo'lgan.

— Tekinga ishlaydi, deganingiz nimasi?

— Ustozim shunday deb vasiyat qilgan, o'rtoq general.

— Soqolni yaxshi olasizmi?

— Sinab ko'rishingiz mumkin, o'rtoq general.

— Qani, sinab ko'rsak, ko'raylik-chi.

O'ziyam o'sha kuni boshqacha bo'lib ketdim-da. Sochig'u choyshablarning eng tozasidan ishlatdim. Ustaraning ham shunaqangi o'tkiridan tanladimki, haligacha o'zim o'zimga hayron qolaman. Xushbo'y atir-upalardan sepib, beozorgina massaj ham qilib qo'yganimdan so'ng general o'rnidan turib...

— Barakalla. Sendan qanaqa militsioner chiqishini ayto olmayman-ku, lekin yaxshi sartarosh chiqishi aniq, — deb yelkamga urib qo'ydi.

Xullas, o'qishni tugatib, har kim har yoqda yo'llanma ola boshladi. Meni shaharning Kattasoy rayon militsiyasi ixtiyoriga jo'natishdi.

— Qaysi bo'limga lozim topishsa, o'sha bo'limda ishlayverasiz, xohlasangiz militsionerlarning soch-soqolini olib yuraverasiz, — deb jindak hazil ham qilib qo'yishdi.

Avval ishga joylashay, keyin qishloqqa borib, besh-o'n kun o'ynab, yoru do'stlarimni ko'rib kelarman, deb xayol qildimu militsiya bo'limiga jo'nadim. Bo'lim boshlig'i Ali Usmonovning qabulxonasiga kirib, shapaloqdek keladigan oynaga tikilgan

labini bo'yab o'tirgan sekretar qizga nima maqsadda kelganligimni aytdim. Qiz ichkari kirib, darrov orqasiga qaytdi:

— Kirishingiz mumkin ekan.

Ichkari kirib, qoidaga qattiq rioya qilgan holda tovonlarimni bir-biriga urishtirib baland ovoz bilan chest berdim.

— Sartarosh Hoshimjon Ro'ziyev huzuringizga keldi!

Polkovnik xiyol o'rnidan turib

— Nima? — deb so'radi.

— Kechirasiz, o'rtoq polkovnik, yanglishib ketibman. Scrjant Hoshimjon Ro'ziyev huzuringizga keldi.

— Bu boshqa gap. Xo'sh, xizmat? Polkovnik men uzatgan yo'llanmaga ko'z yugurtirib chiqqach, shoshmasdan o'rniga o'tirdi. Kursda qanaqa o'qiganligim, kimlar dars berganligi, qayerlik ekanligim, ota-onam nima ish bilan mashg'ulligi to'g'risida yarim soatcha surishtirdi. Keyin kattatigi kichikroq xontaxtadek keladigan, surguchlangan konvertni ochib mening shaxsiy delom bilan ham shoshmasdan tanishib chiqdi. Nihoyat, ma'qul bo'ldi shekilli, boshini ko'tarib:

— Chakki emas, — deb qo'ydi. — Xo'sh, qaysi bo'limda ishlamoqchisiz?

Xo'sh, qaysi bo'limda ishlasam ekan? Xabaringiz bormi, yo'qmi, militsiyada bo'limlar juda ko'p bo'ladi: jinoyat qidiruv bo'limi, jamoat mulkini talon-taroj qiluvchilarga qarshi kurashish bo'limi, aybiga iqror qildirish bo'limi, xizmat bo'limi, avtoinspeksiya bo'limi, qorovullar bo'limi, o't o'chirish bo'limi, e boringki... shunaqangi bo'limlar-da. Bir xayolim o't o'chirish bo'limiga kirib olib, oshxo'rlik qilib elektr choynakda achchiq-achchiq choy damlab ichib, maza qilib yuraverayin ham dedim-u, negadir, bu fikrimdan darrov qaytdim. Xo'sh, qaysi bo'limda ishlasam qimmatli dadajonimning orzularini tezroq ro'yobga chiqarar ekanman, qahramonliklar ko'rsatib, Orif, Zokir, Mirobiddinxo'jalarni hayratda qildirar ekanman?

— Nega o'ylanib qoldingiz? — so'radi boshliq.

— O'rtoq polqovnik, buvijonim yetti o'lchab bir kes, deb aytardi.

— Demak, o'lchayapman deng?

— Ha, o'rtoq polkovnik, o'lchayapman.

— Lekin, o'rtoq serjant, juda uzoq, o'lchar ekansiz.

— Yo'q, javobim tayyor. Qaysi bo'limni lozim topsangiz, o'sha bo'limga o'tib ishlayveraman.

— Rahmat, o'rtoq serjant. Mana bu chinakam militsioner-ning javobi. Militsioner, ya'ni davlat kantselyariyasining xodimi egarlangan otdek hamisha shay turishi kerak. Qaysi ishga yuborsak bo'yin tovlamay, uni qoyillatish payidan bo'lishi kerak. Men hozir sizni polkovnik Salimjon Otajonovga topshiraman. U kishidan ish o'rganasiz. Respublikamizning eng atoqli militsiya xodimlaridan biri u. Halol, sadoqatli, xalq, davlat ishiga jonini tikkan tengi yo'q odam. Undan ish o'rganishga harakat qiling. Keyin qaysi bo'limda ishlashingizni yana o'ylashib ko'rarmiz.

Boshliq knopkani bosgan edi, ostonada sekretar qiz ko'rindi:

— O'rtoq. Otajonovni chaqiring.

Xiyol o'tmay xonaga novcha bo'yli, ko'kraklari keng «55—60 yoshlardagi bir odam bosh yalang kirib keldi. Ali Usmonov bilan so'rashib, menga bir ko'z tashlab qo'ydi. Yuzi cho'zinchoqdan kelgan, o'ng betida chandig'i bor, peshanasi keng, tepa sochi tushib ketibdi. Ko'zlari, negadir sal g'alatiroq boqadi. Bir qarashda kishini erkalatayotgandek, yana bir qarashda: «To'xtab tur, sen o'zing kim bo'lasan?» — deb so'rayotgandek tuyuladi. Ikkala ko'zi bilan baravar tikilsa, xuddi birov ko'kragingga to'pponcha qadagandek, qo'rqib, beixtiyor o'rningdan turib ketasan. Lablari kulib turibdi-yu ammo yuragingning qa'rida senga nisbatan yashirin g'azabi borga o'xshaydi. Men negadir qaltiray boshladim. Ali Usmonov qisqagina tushuntirib:

— O'rtoq Ro'ziyev sizning qo'lingizda ishlaydi, — dedi.

Polkovnik Otajonov

«Mening bo'limimni bola bog'cha qilib yubordinglar-ku». deb kulib qo'ydi. O'rtoq Usmonov ham kulib: «Chunki siz mehribon murabbiysiz-da», deya javob qaytardi.

Men jimgina yangi boshlig'imning orqasidan ergashdim. Bay-bay-bay, bo'ydan ham bergan ekan-da, xuddi devga o'xshaydi-ya. Gursillatib qadam tashlagandachi, ishonsangiz, pollar lapanglab ketyapti-ya. Eshiklarning hammasidan enga-

shib o'tdi. Xonaga kirgach, divanga o'tirib, meni ham yoniga taklif qildi.

— Xo'sh, oting nima, o'g'lim? — deb to'satdan senlab gapira boshladi.

— Hoshimjon!

— Iye, mening amakim bilan adash ekansanda. Militsionerlar tayyorlaydigan o'rta maktabning birinchi bitiruvchilaridanman degin? Yaxshi. Xo'sh, militsionerlikni tanladingmi yoki birovning tavsiyasi bilan keldingmi?

— Dadam tavsiya qildi.

— O'zing bu ishni yaxshi ko'rasanmi?

— Yaxshi ko'raman.

— Unda ishimiz soz ekan. Bir xillar militsionerlikka formasi bilan hushtagiga ishqiboz bo'lib kiradi. Bunaqalar uzoqqa bormaydi. Ikki-uch yilda post tashlab qochib ketadi. Turadigan joying bormi?

— Hozircha, o'rtoq polkovnik, kursantlarning yotoqxonasida turibman.

— Meni Salimjon aka deb chaqiraver, rasmiyatchilikni yomon ko'raman. Lekin, raport borayotganingda o'rtoq polkovnik deb murojaat qilmasang, naq tilingni sug'urib olaman... Hozir o'sha yerda tura tur. Keyin bir ilojini qilarmiz. Ehtimol uyimga olib ketarman... Bizning bo'lim qanaqa bo'lim ekanligini bilasanmi?

— Yo'q, bilmayman.

— OBXSS bo'limi deyiladi. Juda og'ir bo'lim. Nima ko'p desang, hozir jamoat, davlat mulkiga ko'z olaytiruvchilar ko'p. Ular shunaqangi ustaki, hushyor bo'lmasak, sen bilan mening boshimizga qalpoq kiygizib ketishadi. Men ularga nisbatan qattiqroq turish tarafdoriman. Lekin Ali Usmonovich tarbiyalash kerak, deb ko'pincha ko'ngilchanlik qiladi... Ha mayli, bular haqida keyin yana bafurja gaplashamiz... Nima bo'lganda ham militsiya qattiqqo'l bo'lishi kerak.

Mening Salimjon aka haqidagi fikrim o'sha kuni tez-tez o'zgarib turdi. Hali boshliqning huzurida bo'lganimda, ochig'ini aytсам, undan qo'rqib ketgan edim. Hozir esa, dilkashlik qilgani uchun sal-pal yaxshi ko'rib qolgandek bo'ldim. Kechga tomon mening ko'z oldimda yosh bir leytenantni qattiq urishganini,

leytenantning dag'-dag' qaltirayotganini ko'rib, bu odamni yaxshi ko'rishni ham, yomon ko'rishni ham bilolmay, lanj bir tushuncha bilan yotoqxonamga qaytib ketdim.

Oradan o'n uch kun o'tgach, meni polkovnik Otajonov o'z huzuriga chaqirtirdi.

— Xo'sh, o'rtoq Ro'ziyev, endi ishni boshlasak ham bo'lar deyman?

— Bo'ladi, o'rtoq polkovnik.

— Mana bu shikoyatni o'qib chiqing-da, tezda chora ko'rishga kirishing.

— Xo'p bo'ladi, o'rtoq polkovnik.

Mehnatkashlar yozgan shikoyat xatni olib, o'z xonamga chiqib ketdim. Ish boshlandi! Serjant Hoshimjon Ro'ziyev ish boshladi! Mana endi, jamoat mulkiga ko'z olaytiradiganlar bo'lsa navbati bilan ta'zirini yeyaveradi!

OSHXONANING BAXTI QARO DIREKTORI

Birinchi topshiriq juda g'alati bo'larkan. Bir tomondan, quvonchim ichimga sig'may, sakrab, o'yin tushvoray-o'yin tushvoray deyman. Ikkinchi tomondan, bordiyu ishni buzib qo'ysam-chi, deb o'zimdanda o'zim andak qo'rqib ham turibman. Yuragimni hovuchlab, shikoyatni qayta-qayta o'qiyman.

«Kattasoy rayon militsiya bo'limining boshlig'i polovnik o'rtoq Usmonovga. «Rohat» oshxonasida ovqatlanib hamisha joni azobda yuruvchi bir gruppada xo'randalardan

SHIKOYAT

Biz, siz hurmatli boshliqqa shuni yozib ma'lum qilamizki, 12-sonli oshxonada institut studentlari, poliklinika va dorixona xizmatchilari, mahalla ahlining katta-kichik mehnatkashlari ovqatlanib kelamiz. Bu oshxona emas, azobxona! Ovqatlari shunaqangi bemazaki, ta'rifini hech keltirib bo'lmaydi. Buning ustiga cho'michdan ham qoqib qolishadi. Shu oyning boshida shahar savdo inspeksiyasiga shikoyat qilgan edik, u yerdan kelib tekshirish

o'tkazishuvdi, xo'randalarning haqidan 30—35 foizini urib qolinayotgani ma'lum bo'ldi. Biz, mana endi qo'li egri oshpazlar ta'zirini yeydi, deb turgan edik, yo'q, bunaqangi voqea yuz bermadi. Hammalariga bittadan hayfsan ulashib chiqishdi. Agar shunaqangi hayfsandan mingtasini ipga tizib, bo'yniga osib qo'yganingizda ham bu tovlamachilarga zig'irdek ta'sir qilmaydi. Negaki, bular uchun hayfsan bilan tashakkurning farqi yo'q.

Biz, bir gruppaga o'qituvchilar, vrachlar, studentlar va boshqa ko'ngli to'lmay yurgan xo'randalar, siz boshliqdan oshxonada tartib o'rnatishga yordam berishingizni so'raymiz.

Qambarov, Qosimov, Qodirov va boshqalar».

Bu shikoyatni kechasi bilan qayta-qayta o'qiyverib, ishon-sangiz, paqqos yodlab oldim. Yodlab oldim-u, ertasiga kunduz soat birgacha ishni nimadan boshlashni bilmay garang bo'lib o'tiraverdim. Nihoyat: «Avval borib, shu oshxonada ovqatlana-man, mazali-mazasizligi o'zim sinab ko'raman. So'ngra taomlarning hammasidan oz-ozdan olib, shaharning bosh laboratoriyasini tekshirtirib ko'raman», — degan qarorga keldim.

Oshxona «G'alaba» xiyobonining shundoqqina yongina-sida. Ko'p qavatli uyning ostida ekan. Odam shunaqangi ko'pki, xuddi vokzalning chiptaxonasiga o'xshaydi. Avval qo'yilgan vitrinalarni ko'zdan kechirdim. Kotlet — 42 tiyin, lag'mon — 38 tiyin, palov — 63 tiyin — hammasi joyidaga o'xshaydi. Bufetga o'tdim. Boshiga oq surpdan xaltacha kiyib olgan, burni, peshanasi terlab turgan baqaloq bir yigit qo'li-qo'lga tegmay xizmat qilyapti: birovga aroq, birovga perashka, yana bittasiga konfet uzatyapti — norozilik yo'q, hammasi siz biz. Kassani ham ko'zdan kechirmoqchi bo'ldim. O'n yetti-o'n sakkiz yoshlardagi bitta qizcha o'tiribdi. Shunaqangi ozg'in, shuna-qangi nimjonki, xuddi shu oshxonaga kirgandan buyon ovqat berishmaganga o'xshaydi. Ammo nozik barmoqchalari shunaqangi tez, shunaqangi aniq ishlayaptiki, xuddi sehrarga o'xshaydi.

— Eshitaman. — deb so'radi mendan yaqiniga borganimda.

— Bir portsiya lag'mon, — dedim shoshilib.

— Non ham olasizmi?

— Yo'q.

— O'ttiz sakkiz tiyin, — dedi qiz chek uzatib.

— Qirq tiyin ola qoling, — deb iltimos qildim qo'lga tushirmoqchi bo'lib.

— Rahmat, yig'ib yursangiz morojenoye olib yeysiz! — shunday deb qizcha ikkita bir tiyinlik uzatdi.

Lag'monni olib, chekkaroq bir yerga o'tirdim. Endi yeya boshlagan edim, 55—60 yoshlardagi bir odam bir qo'lida kotlet, boshqasida shavla keltirib yonimga o'tirdi. Yuragim «shuv» etib ketgandek bo'ldi, bu odamning nimasidir Yong'oq qori pochchamga, velosiped minib qochgan o'sha ustozimga juda o'xshab ketardi. Yo'g'-ey, qori pochchamning moshguruch soqollari ko'ksilariga tushib turardi, qo'llarida tasbeh, boshlarida savatdek salla bo'lardi. Bu odamda bo'lsa, soqol degan narsa yo'q — qip-qizil ko'sa. Boshida shlyapa, ko'ksida tuguni mushtumdek keladigan gulli galstuk. Yo'q, yo'q. Bu butunlay boshqa odam.

— Tfuu! — dedi yonimda o'tirgan odam, qoshiq bilan tarelkani bir urib. — Shu ham ovqat bo'ldi-yu!

— Rostini aytsam men ham yeya olmay o'tiribman, — dedim boshimni ko'tarib, — lag'mon emas, mag'zava.

— Men kotlet deb olsam, bilmadim nimani solib berishibdi, — deb yomonladi yana yonimdagi xo'randa.

— Qaylasiga go'sht o'rniga baqlajon solishibdi, — dedim men uni ko'proq gappa solish uchun.

— O'g'ri bo'l, insofli bo'l-da, nomard! — dedi begona odam battar tutaqib.

Taomlarning bemazaligi xususida ikkimizning fikrimiz bir joydan chiqib qoldi. O'n minut chamasi oshpazu, kassiru, direktorigacha aralashiga yomonlab, go'riga g'isht qaladiq.

— Mana, siz militsiya xodimisiz, — dedi suhbatdoshim qizishib, — nega shunaqangi yulg'ichlarga chora ko'rmaysizlar?

— Ehtimol ko'rarmiz.

— Yo'q, sizlar chora ko'rmaysizlar, shikoyatni eshitib, chakkanglarni qashib, teskari qarab ketaverasizlar.

— Aksincha, men chora ko'rgani keldim.

— Ishonmayman.

— Ishoning. Mana, cho'ntagimda mehnatkashlarning shikoyati ham turibdi.

— Demak, chora ko'rasizmi?

— Ko'ramiz.

— Bo'lmasa, yuring, ichkariroqqa kiramiz. Alohida xona bor. O'sha yerda bafurja gaplashamiz.

Men ishimga yordami tegadigan sherik topilganidan o'zimga yo'q sevinib ketdim. O'zi omadi bor yigitman-da, biror ishga qo'l urgudek bo'lsam mana shunaqa o'z-o'zidan yurishib ketaveradi!

Zalning to'rida kichkinagina xona bor ekan. O'sha yerga kirib, eshikning ichidan berkitib oldik.

— Avvalo tanishib olaylik ismim — Odil, familiyam — Abbosov. O'zlarining ism-shariflari?

— Hoshimjon Ro'ziyev.

— Hoshimjon, men bu oshxonaning baxti qaro direktori bo'laman.

— A?! — beixtiyor o'rnimdan turib ketdim.

— Qo'rqmang, — sekingina yelkandan bosib qo'ydi baxti qaro direktor, — men sizning ishingizga xalaqit bermoqchi emasman. Aksincha, yordam bermoqchiman... Men, ukaginam, bu yerda yakkalanib qoldim. Menga yordam kerak, yordam bering! Direktor bo'lib kelganimga olti oy bo'ldi, olti oydan buyon ovqatlarni lazatli qilish uchun kurashaman. Ammo bu yerda ikkita pixini yorgan, g'irrom oshpaz bor. Biri milliy taomlar bo'yicha, ikkinchisi yevropacha taomlar bo'yicha bosh oshpaz bo'lib olishgan. Har birining beshtadan shogirdi bor. O'nta shayton birlashib olsa, direktorning qo'lidan hech ish kelmas ekan. Men chiday olmaganimdan yaqinda xo'randalarga aytib, shahar savdo inspeksiyasiga shikoyat yozdirdim... Afsuski, undan ham naf chiqmadi — bittadan hayfsan bilan qutulib ketishdi... O'rtoq serjant, sizga to'liq ishonsam bo'ladimi?

— Militsiyaga ishonmasangiz, unda kimga ishonasiz? — dedim sal achchig'im chiqib.

— Rahmat. Ming rahmat sizga, ukam. Sizga aytadigan sirim shuki, haligi oshpazlar har kuni 100 so'mdan pul ishlab ketishadi, Shogirdlari 25 dan olishadi.

— Yo'g'-ey! — dedim ishonmay.

— Rost aytyapman. Bu baloxo'rlar har qanday odamni darrov sotib olishadi. Lekin... sizdan ham qo'rqib turibman.

— Hoshimjon Ro'ziyev sotiladiganlar xilidan emas! — stolni mushtlab o'rnimdan turib ketdim.

— Bari bir, sizni ham tuzlab jo'natishadi. Har ehtimolga qarshi ogohlantirib qo'yyapman.

— Ko'ramiz, kim kimni tuzlar ekan!

— Siz hushyor yigitga o'xshaysiz. Ko'zlaringiz chaqnaq turibdi. Yoshsiz-da, olovsiz, olov! Yaqinda yeng shimarib ishga astoydil kirishdim. Mehnatkashlarga aytib, yana shikoyat yozdirdim. Militsiyaga jo'natinglar, xalq, davlat manfaatini o'sha yerda himoya qilishadi dedim... Shikoyat haligacha bormabdi-da?

Cho'ntagimdan shartta shikoyatni chiqarib, baxti qaro direktorga uzatdim. U shikoyatnomani o'qiyapti-yu, men bo'lsam: «Bechora Odil aka-ey, bitta o'zingiz o'nta shaytonga qarshi nima ham qila olardingiz, og'ir ahvolga tushib qolgan ekansiz, nega darrov mening boshlig'imga uchrashmadingiz. Ha, mayli, hali ham kech emas. Ta'zirini berib qo'yamiz...», deb o'ylayman. Unga rahmim keladi. Ko'nglini tog'dek ko'taradigan biror gap aytmoqchi bo'laman.

— Bu vrachlarni taniyman, — dedi Odil aka shikoyatni menga uzatib. — Mana bu Qambarov degani tish doktori bo'lib ishlaydi. Qo'li juda yengil, har qanday baquvvat tishni ham bir siltaganda sug'urib oladi. Qodirov bo'lsa — xirurg. Xuddi sizga o'xshash adolatparvar, hushyor yigit! Bo'lmasa endi amaliy ishga o'tsak.

— Men tayyorman.

— Tekshirtirib ko'rish uchun taomlardan qachon olasiz?

— Ertaga olsammi deb turibman.

— Yo'q, yo shanba, yo yakshanba kuni olasiz. Negaki, shanba va yakshanba nazorat qiluvchi jamiki idoralar berk bo'ladi, Sulaymon o'ldi, devlar qutuldi, deb bu shaytonlar o'g'irlikni uch-to'rt baravar ko'paytirib yuborishadi. Keyin, o'rtoq serjant, bunchalik soddadillik qilmang.

— Nima qilibman?

— Oshxonaga kirib vitrinadagi taomlarning narxini tekshirib yuribsiz. Sizning nima maqsadda kelganingizni men darrov sezdim. Oshpazlar mendan oldinroq sezishgan bo'lsa kerak. Tezroq bormasam, ichkariga tortib ketishadi, deb darrov oldingizga keldim... O'rtoq serjant, iloji bo'lsa, o'zingizdan oldin oshxonaga begona odamlarni kiritib, taomlarni o'shalarga oldiring-da, keyin tappa bosing.

— Bu maslahatingiz ham ma'qul, — dedim ich-ichimdan sevinib.

— Keyin, o'rtoq serjant, yana bir narsani aytmoqchiman. Bu yerda shikoyat daftari ikkita yuritiladi. Bittasiga faqat maqtoqlarini yozdirishib, mukofot olishadi, ikkinchisiga faqat shikoyatni yozdirishib, uni hech kimga ko'rsatishmaydi. Ikkovi ham bufetchida turadi. O'rtoq serjant, yana bir iltimosim bor. Lekin, yo'q demasangiz aytaman.

— Yo'q demayman.

— Bufetchini ham qo'shib tekshirsangiz, — dedi Odil aka. Garchi xonada ikkimizdan boshqa odam bo'lmasa ham, gapimizni birov eshitmayaptimi, degandek u yoq-bu yog'iga qarab oldi, keyin shivirlab davom etdi:— Aslida o'g'riboshi shu! Mehnatkashlarning yonini olganim uchun meni ishdan oldirib tashlamoqchi. Birorta to'g'ri ishi yo'q. Arog'u konyak — hammasi yasama 20 gramm aroqqa 80 gramm suv qo'shmasa, kechasi uxlay olmay chiqadi.

— Juda ochko'z ekan-ku!

— Ochko'z ham gapmi? Hozir sinab ko'rishimiz ham mumkin. Chiqib ikki stakan aroq keltiring, men chiqsam tozasidan beradi, xumpar!

— Qalay bo'larkin?

— Yana soddalik qilyapsiz-a! — urishib bergandek bo'ldi baxti qaro direktor. «Sodda» degan gapni eshitib, juda ham unchalik emasligimni isbotlash uchun shartta chiqib, burni terlab turgan baqaloq bufetchidan ikki stakanni to'ldirib aroq keltirdim.

— Barakalla, mard yigit ekansiz! — xursand bo'lib dedi direktor. — Endi bir stakanini ichib ko'ring-a, zig'ircha maza topsangiz, betimga tupurib yuboring.

— Men umrimda aroq ichgan emasman, — e'tiroz bildirdim.
Odil aka qo'l siltadi:

— Bu aroq emas-ku!

— Bari bir, icholmayman.

Odil aka hafsalasi pir bo'lgandek o'rnidan turib tez-tez yurib chiqib keta boshladi:

— Men sizni mard yigit deb, sirlarimni oshkor qilib o'tiribman-a...

Ish boshlash oldidan ishonchli yordamchidan ajralib qolishdan qo'rqib bir stakan aroqni shartta ichib yubordim.

— Qalay? — Orqasiga qaytib so'radi direktor.

— Juda bemaza narsa ekan, — dedim aftimni bujmaytirib.

— Ofarin! Hushyor yigitsiz-da, darrov sezdingiz. Boshqa joyda aroq ichsangiz xuzur qilasiz, kayf qilasiz. Bu bo'lsa odamning ko'nglini aynitadi. Nomard, o'g'ri bo'l, insofli bo'lda! Mang, bunisini ham ichib yuboring, oshqozon to'lsa, ko'ngil aynashingiz bosiladi, bo'lmasa kechgacha o'qchiysiz.

— Boshim aylanib ketyapti.

— Shuning uchun ham iching deyapman-da, mard yigit! Ko'ngil bosiladi. Barakalla, ofarin! Lekin azamat yigit ekansiz! Siz bilan har qanday ishni bajarsa bo'larkan. Qani, endi militsionerlarning hammasi sizdaka bo'lsa.

Bir nafasdan so'ng chindan ham boshimning aylanishi to'xtadi-yu, ko'nglim tog'dek ko'tarilib, ashula aytgim kela boshladi. Odil akaning peshanasidan o'pib:

— Sizning bu xizmatlaringizni militsiya hech qachon unutmaydi, — deb xitob qildim. — Ashula aytib beraymi?

— Shoshmay tursangiz hali o'yinga ham tushib berasiz, uka! — degandek bo'ldi Odil aka. Keyin nima bo'lganini bilmayman u.

Ko'zimni ochib, o'zimni boshlig'imiz o'rtoq Otajonovning xonasida ko'rdim, divanda cho'zilib yotibman. Boshimdan suv quyishgan bo'lsa kerak, kiyimlarim ho'l. Xonada boshlig'im, meni bolakay deb chaqiradigan bo'limimizning eng keksa xizmatchisi — leytenant Ortiqov, tergov bo'limidan kapitan Qoraboyevlar o'tirishibdi. Hammalari qovoqlarini solib olishgan... Tushimmi, o'ngimmi, nega men bu yerga kelib qoldim. «Rohat» oshxonasining baxti qaro direktori qayerda qoldi. «Assalomu alaykum!» deb sekin o'rnimdan turmoqchi bo'lgan edim, boshim tegirmon toshi osilgandek og'ir, chayqalib ketdim. Hech kim javob qaytarmadi. Demak, tush ko'rayotgan ekanman, deb o'ylab yana divanga cho'zilmoqchi bo'lgan edim Salimjon aka:

— Tirildingmi? — deb so'radi.

— Tirildim-u, lekin...

— Tur o'rningdan! — buyurdi boshlig'im. — Tashqariga chiqib bet-qo'lingni muzdek suvga yuvib kel.

Bet-qo'limni yuvib keldim, boshimning guvillashi bosilgandek bo'ldi, ko'zlarim ham yaraqlab ochilib ketdi.

— Qani, bir boshdan gapirib berchi! — yana buyurdi boshlig'im.

— Nimani gapiray? — hayron bo'lib so'radim.

— Oshxonada qilgan bezoriligingni gapir.

— Bezorilik, qanaqa bezorilik?

— Gapni cho'zma! — Salimjon akam bu so'zni shunday bir ohangda aytdiki, beixtiyor o'rnimdan turib ketdim. Oshxonada bo'lgan voqeani o'zimdan hech narsa qo'shmay, hech narsa olib tashlamay, qanday yuz bergan bo'lsa shundayligicha so'zlab berdim. O'tirganlar, tavba degandek, yelkalarini qisib, bir-birlariga ma'noli qarab olishdi. O'rtoq Otajonov Ortiqovga so'z berdi.

— Soat beshlarda, — o'rnidan turgani erinib, sekin gap boshladi Ortiqov, — oshxonadan telefon qilib, bizga o'rtoq Otajonov kerak, deyishdi. Men u kishi yo'q dedim. Unda o'zingiz keling, xodimlaring serjant Ro'ziyev to'polon qilib,

hammamizni qiynab yubordi, dedi. Darrov yetib bordim. O'rtoq Ro'ziyev divanda o'chib yotibdi, direktor qo'limga mana b
akti berdi.

— Akti o'qing! — buyurdi Otajonov. Leytenant akti xud
meni osib o'ldirish haqidagi hukmni o'qiyotgandek, g'amgi
bir ovozda dona-dona qilib o'qib berdi:

«Bizlarkim, tubanda qo'l qo'yib, akt tuzuvchilar: «Rohat
oshxonasining direktori Odil Abbosov, oshpazlar O'roq
Haydarov, Karim Tursunov, bufetchi Zokir Zaripovlar tuzami
ushbu akti shu mazmundakim, militsiya serjanti Hoshimjon
Ro'ziyev oshxonaga kirib, alohida xonada ziyofat qilishimizni
so'radi, yarim litr aroq keltirilsin deb buyurdi. Aroqni paqqa
ichib olib, cho'ntagidan shikoyat chiqarib, hammangning jonini
mana shu qog'ozda, g'ijimlasam o'lasan, dedi. So'ngra, aga
300 so'm naqd pul bersalaring ishni bosti-bosti qilib ketaman
dedi. Maslahatlashib, so'ragan pulini berishga va tegishli
organlarni xabardor qilib qo'yishga qaror qildik. Serjant pulni
olgach, shikoyatni bizga berdi (ushbu aktga shikoyatni han
qo'shib topshiryapmiz) va «esizgina shikoyatning bahosi 500
so'm turardi, men uni juda arzon pullab yubordim. Yana hech
bo'lmasa 100 so'm topib berasizlar», deb to'polon ko'tardi.

Ushbu akti to'g'ri deb...»

— Yolg'on, tuhmat!! — ich-ichimdan bir hayqiriq otillil
chiqdiki, hayqiriq zarbidan, ishonsangiz, derazalar zirqiral
ketgandek bo'ldi.

— O'zingni bos, — go'yo hech narsa bo'lmagandek, bi
ohangda dedi Salimjon aka. — O'rtoq Ortiqov, o'sha paytda
Ro'ziyevning cho'ntagini qarab ko'rdingizmi?

— Yo'q.

— Hozir qarangchi, pul bormikan.

— Xo'p bo'ladi.

Ortiqov cho'ntaklarimni titkilab gimnastyorkamning ko'kra
cho'ntagidan bir dasta pul oldi. Ko'zimdan o't chiqib ketdi.

— Sanang! — buyurdi polkovnik.

Ortiqov barmoqlarini ho'llab, pulni negadir shoshmasda
sanay boshladi. O'zim ham, tag'in adashib ketmasin, dedit
shekilli, ko'zimni lo'q qilib tikilib turdim.

— Roppa-rosa uch yuz so'm ekan, — dedi leytenant boshini ko'tarib.

Men, tuhmat, deb yana baqirmoqchi bo'lgan edim, negadir ovozim chiqmadi. Tishlarim-tishlarimga kirishib ketibdi. Qo'llarim musht bo'lgancha qotib qolibdi. Og'zimdan oppoq ko'pik chiqayotganini sezgan polkovnik:

— Suv beringlar! — degandek bo'ldi. Suv ichgach, sal o'zimga keldim.

— Ehtimol maxsus uyushtirilgan tuhmatdir, — xuddi o'ziga-o'zi gapirgandek bir ohangda dedi polkovnik, — ehtimol rostdir. Nima bo'lganda ham bugun Hoshimjonga dam beraylik.

Leytenant Ortiqov qo'ltiqlab yotoqxonamgacha eitib qo'ydi. U ko'pni ko'rgan kekxa xizmatchi edi. Har xil gaplar aytib, ko'nglimni ko'tarmoqchi bo'ldi. Bizning ishimizda mana shunaqa tuhmatlar ham tez-tez bo'lib turadi, qayg'urma, hammasi joyiga tushib ketadi, degan gaplarni aytdi.

Nimalar bo'ldi o'zi, o'ngimmi-tushimmi, bu? Qanaqa tuhmatlarga qoldim. Odil Abbosov baxti qaro emas, ichi qora ekan-ku. Meni shunaqangi bopladiki, shunaqangi ustalik bilan qo'lga tushirdiki, nima deyishimni ham bilmayman. Menga hech kim ishonmaydi endi!

Bir xayolim shartta ishxonasiga borib, ko'pchilikning oldida og'zidan ko'pik kelguncha savalay dedim. Unda chinakam jinoyatchi bo'lib qolaman-ku, yo'q, bunisi ketmaydi. Yo panada poylab turib boshiga tosh bilan urib, asfalasofinga jo'natib qo'ya qolsammikan? Yo'q, bunisi ham ketmaydi.

Oh, mening maslahatchim, sehrli qalpoqcham, qayerlarda yotibsan, axir sen yonimda bo'lsang bunchalik malomatlarga qolmas edim-ku!

O'n kungacha bo'limga kelib-ketib beish yurdim, hech qanday topshiriq berishmadi. O'n birinchi kuni bo'lim boshlig'i Ali Usmonov huzuriga to'plandik. Mening masalam ko'rilar ekan. Ma'lum bo'lishicha, baxti qaro direktor OXBSS ustidan ministrlikka «Jinoyatchi, poraxo'r militsionerga nega chora ko'rilmaydi» degan mazmunda shikoyat yozibdi.

Komissiya kelibdi.

Majlis qisqa bo'ldi.

Avval mendan eshitishdi. Bo'lgan voqeani qanday yuz bergan bo'lsa, shundayligicha so'zlab berdim. Lekin, nazarimda, mening gaplarimga hech kim ishonmadi. Komissiya boshlig'i esnab o'tirgandek bo'ldi. So'ngra Odil Abbosov bilan ikki oshpazga so'z berishdi. Voy-bo'y, shunaqangi gapga chechan ekanki ular, og'zim ochilib qoldi-ya! Baxti qaro direktor gapira turib, ikki marta yig'lab yuborsa bo'ladimi...

Ikki xil taklif tushdi: biri — meni o'z vazifamni suiiste'mol qilganim va pora olganim uchun O'zbekiston jinoyat kodeksining bir yuzu qirq to'rtinchi moddasiga binoan jinoiy javobgarlikka tortish, ikkinchisi — men hali yosh bo'lganligim va bunday ishni birinchi bor qilayotganim sababli militsiyadan haydash bilan cheklanish.

— Ovozga qo'yaman, — dedi polkovnik Ali Usmonov o'rnidan turib.

— To'xtang, — shunday deb mening boshlig'im ham o'rnidan turdi. — Jinoyatchilar bilan olishamiz, tartibbuzarlar bilan olishamiz, ishimiz qaltis. Biz ko'pincha tuhmatu ig'voni darrov anglab yetolmaymiz. Menimcha, bu ishda ham g'oyat usta, tajribakor tuhmatchining qo'li borgan o'xshaydi. Men shu kunlar davomida ba'zi bir narsalarni o'rganishga harakat qilib ko'rdim. Ikki yil ichida «Rohat» oshxonasi ustidan yuqori idoralarga yigirmata shikoyat yozilgan, bu shikoyatlar yigirma xil yo'l bilan yo'qqa chiqarilgan. Yigirma birinchi shikoyat ham, mana ko'rib turibsizlar, yo'qqa chiqib turibdi. O'rtoqlar, men maxsus komissiya tuzilishini talab qilaman, toki bu ish sinchiklab o'rganilsin.

Ko'pchilik ovoz bilan so'nggi taklif qabul qilinib, shu yerning o'zida darhol komissiya ham tuzildi. O'rtoq Otajonov unga boshliq etib tayinlandi.

Majlisdan ko'nglim tog'dek ko'tarilib chiqdi. «Xayriyat, — deyman o'zimga-o'zim, — yaxshi odamlar ham bor ekan. Endi qo'limdan kelganicha yaxshi xizmat qilganim bo'lsin».

Koridorda baqaloq bufetchi bilan baxti qaro direktorga duch kelib qoldim, majlisning natijasini kutib o'tirishgan bo'lsa kerak. Ikkovlarining orasidan o'ta turib, go'yo qoqilib ketgandek bo'ldim-u, tirsagim bilan direktorning biqiniga turtdim, bechoraning ko'zlari olayib ketdi.

— Ey, to'xta! — dedi ingrab.

— Shikoyat daftarining ikkovi ham bufetchida, bittasiga maqtov, bittasiga shikoyat yoziladi, — shunday deb baqaloqning qorniga ham bir turtdim. Keyin raport bergani borayotgan militsionerga o'xshab tap-tup qadam tashlagancha tashqariga chiqib ketdim.

Yotoqxonamga bordim-u, bari bir, yuragim siqilib o'tira olmadim. Buvijonim shaftoli qoqi sotib, yig'ib yurgan puliga maktabni bitirishim munosabati bilan kostyum-shim olib bergan edi, o'shani kiydim-da, tashqariga chiqdim. Negadir ovqat ham yegim yo'q, kinoga jo'nadim. Qiziq, bu yerda ham g'ashligim tarqamadi. O'zi men juda g'alatiman. Bir xil paytlarda dunyoga sig'may ketaman, to'xtamay yurgim yoki ashula aytgim kelaveradi. Shaharda, o'zingizdan qolar gap yo'q, ashula aytib bo'lmaydi. Qishloqda bo'lsa, boshqa gap, kaftingni og'zingga likopcha qilib bir-ikki baqirib yuborsang g'ashliging tarqaydi-ketadi.

Uyqum kelguncha ko'chalarda tentirab yurdim. Zokirni esladim. Fermada molboqar bo'lib ishlayapti u. Ishqilib, dalada uxlab qolib mollarni yo'qotib qo'ymasa, degan fikr o'tdi boshimdan. Mirobiddinxo'ja-chi, qarang-a, shu ham ishini o'nglab ketdi, politexnika institutida o'qiyapti.

Bir mahal qorong'i ko'chadan o'tib borayotgan edim, jarlik tomondan qiz bolaning: «Yordam, yordam bering!» degan qichqirishi eshitilgandek bo'ldi. Beixtiyor o'sha tomonga yugurdim, lekin ovoz qayerdan chiqdi ekan?

— Voy, voydod! — bu gal ovoz chinorning orqasidan chiqdi, to'rt hatlab yetib bordim. Ob-bo', nomardlar-ey! To'rt barzangi yigit nozikkina bir qizni o'rtaga olib turishibdi. Mana endi, mulla Hoshim, o'zingni ko'rsatishing kerak. Qo'rqma, chekinma! Butun ayblaringni yuvadigan payt keldi. Ha, sening ham kimligingni bilib qo'yishsin. Sen poraxo'r emas, balki jasoratli militsionersan. Bugun sen dadajoningni ham o'chini olasan. O'sha kamsuqum, kamgap, oyingdan hamisha gap eshitib yuradigan dadang ham xursand bo'ladi. Dadil bo'l:

— Nima gap? — dedim ularga yaqinlashib.

— Mana bularni qarang, — yig'ladi qiz.

— Qo'yvoringlar uni, — shunday deb qizning bilagidan tortmoqchi bo'lgan edim, qiz aksincha mening qo'limdan tortib davraga olib kirdi-da, o'zini bir chekkaga olib:

— Kostyumni yech! — deb buyurdi.

— Iye. ha! Axir o'zing dodlading-ku!

G'azabdan qaltirab ketdim. Bilmadim, bu g'azabmidimi qo'rquvmidimi, har qalay qaltirab tizzalarim bukilib ketayotganini sezdim.

— Dodlasam chopib kelaverasanmi, laqma! Kostyumni yech! — yana buyurdi qiz. Bunday atrofimga qarasam, to'rt barzangi har bittasi yarim metr dan keladigan pichoq o'q talib davrani qisib kelyapti. Demak, qiz o'zlarining odami ekan. Nayrang ishlatishgan ekan. Mushtlashsammikan? Nari borsa ikkitasiga kuchim yetadi, qolgani-chi? Hammasida yalang'ochlangan pichoq! Yo'q, nima bo'lganda ham mushtlashaman. Osonlikcha taslim bo'lmayman! O'ldirib ketishsa, yana yaxshi anovi tuhmatchilardan ham bir yo'la qutulib qo'ya qolaman... Kostyumimni yechmoqchi bo'lib xiyol orqaga tashlandim-da qarshimdagi barzangining qorniga tepdim... Yo'q, bo'lmadi. har qalay, besh kishi besh kishi ekan-da! Yerga bosib, og'zimga kir latta tiqib, yechintirib ketishdi, bir oyog'imdagi paypog'im qolibdi, xolos.

Ha, mayli, buvijonim omon bo'lsa, shaftoli qoqi sotib yana bir kostyum olib berar... Ammo obro'chi! Shaftoli qoqi sotib puliga obro' olib bo'lmaydi-ku!..

JINNIXONAGA TUSHIB QOLDIM

Qo'rimdan turib chang-chunglarimni qoqdim-u, ketishimni ham, ketmasligimni ham bilmay serrayganim-cha turib qoldim. «Yo'loqxonaga qanday yetib oldim-a?»— deb o'ylardim. Yuragimni vahima bosa boshladi. Bitta tursikda shahar ko'chalarida yurib bo'lmaydi. Es-hushli odam shunday yursa hamma kuladi, jinni yursa hamma achinadi. Odamlarning kulgisiga qolgandan ko'ra o'zimni jinnilikka solib. ularda o'zimga nisbatan rahm-shafqat uyg'otganim yaxshi emasmi.

Yoki dodlab o'tgan-ketganlarni yordamga chaqiraymi? Militsioner uchun bu uyat. O'zing militsioner bo'la turib, birovlariga yordam berish o'rniga shu ahvolda talanib o'tirsang. Militsiyaning sha'niga isnod keltirasan. Bordi-yu, panalab chopib qolsam-chi? Yo'q, unda hamma seni o'g'ri deb o'ylaydi. Ushlab, ertalabgacha zax uyga qamab qo'yishlari hech gap emas. Yaxshisi, haligi yo'lim yo'l. O'zimni jinnilikka solib ketaveraman!

O'rta ko'chaga tushib, xuddi qizil maydondan tantanali parad bilan o'tayotgan askar boladek oyoqlarimni ko'tarib-ko'tarib tashlab, qo'llarimni qulog'imgacha silkitib jadal ketaverdim. Mashinalar signal bersa ham parvo qilmayman, ko'zlarimni chirt yumib olganman. Bir xil mashinalar meni chetlab o'tishadi. Shofyorlar:

— Karmisan! — deb qo'yadi ba'zan. Bir xillari:

— Bechora jinni bo'p qopti! — deb achinadi. Uchinchi biri bo'lsa:

— Bo'sh kelma, yigitcha! — deb kulib qo'yadi.

Bir mahal orqamdan kelgan mashina cho'zib-cho'zib ketma-ket signal berdi-da, buferini shundoqqina taqimimga qadab to'xtatdi. «Uvaz» mashinasi ekan. Biqinidagi eshigi ochilib, ikki militsioner ketma-ket tushib keldi. Biri haddan tashqari novcha, oriq. Ikkinchisi haddan tashqari pakana, semiz. Xuddi qiziqchilik uchun birga yurishganga o'xshaydi.

— Yo'l bo'lsin, grajdanin? — deb so'radi novchasi.

— Qovun sayliga, — dedim orqamga qaramaslikka harakat qilib.

— A?! — dedi pakanasi.

— Dushman qo'shinlari parokanda bo'lib qochmoqda, olg'a! — deb yo'limda davom etdim.

— To'xtang! — novchasi bilagimdan ushladi.

— Tegmang, portlab ketaman, bombaman! — deb qo'ydim.

Pakanasi sherigining etagidan tortib «qip-qizil jinniku, nima qilasan, qo'ysang-chi», dedi. Novchasi: «Senda o'zi rahm-shafqat degan narsa bormi, bechorani mashina urib ketsa nima bo'ladi. Qara, yoshgina yigitcha ekan, xuddi mening ukamga o'xshaydi... Ehtimol do'xtiri axtarib yurgandir», dedi. Pakanasi:

«Xizmatdan kechikyapmiz axir», dedi. Novchasi: «Yo'q, men bu sho'rlikni shunday tashlab ketolmayman, vijdonim yo'qo'ymaydi», deb oyog'i ham uzun emasmi, ikki qadam tashlab menga yetib oldi.

— Uka, otingiz nima? — Shunday bir mehribon ohangda so'radiki, Hoshim deb yuborishimga sal qoldi. Darrov o'zimga qo'lga oldim-u, yana pala-partish javob qaytara boshladim:

— Otim — Napolyon!

— Yaxshi, yaxshi! Familiyangiz?

— Bonapart.

— Yaxshi, yaxshi! Ana, tanishib ham oldik, shu ketishdigan janobi oliylari qayoqqa ketyaptilar?

— Yevropani zabt etgani.

— Ofarin, ofarin!

Yo'q, ortiq chiday olmadim. O'zimni qancha jinnilikka solib aljizam, militsioner shuncha rahmdillik ko'rsatyapti. Oqko'ng odamni aldash qo'limdan kelmas ekan. Yurishdan to'xtatib novcha militsionerga o'girildim. Keyin ikkovimizning o'rtamizda mana bunday suhbat bo'lib o'tdi:

— Kechirasiz, o'rtoq serjant, men jinni emasman.

— Men ham sizni jinni deyayotganim yo'q, grajdanin.

— Unda sizdan bir iltimosim bor.

— Bajonidil.

— Agar malol kelmasa, mashinangizda meni yotoqxonamga eltib qo'ysangiz. Shu ahvolda yurish uyat.

— To'g'ri aytasiz. Juda uyat. Qani, mashinaga marhamat.

Novcha militsioner, negadir, mashinaga chiqishimga yordamlashib ham yubordi. So'ngra o'rtog'i ikkovi ikki yonimga jipsroq o'tirib olishdi.

— Qani, hayda, — buyruq berdi pakana militsioner shofyorga.

— Qayoqqa hayday? — so'radi shofyor.

— Ruhiy kasallar shifoxonasiga, — tushuntirdi novcha militsioner.

— Jinnixonagami?! — sapchib o'rnimdan turmoqchi bo'lgan edim, militsionerlar kuchli qo'llari bilan pastga bosishdi. Xuddi mixlab qo'yilgandek, o'rnimdan qo'zg'alolmay qoldim.

— Tashvishlanmang, uka, — mehribon, shu bilan birga yupatuvchi ohangda dedi novcha militsioner, — o'z uyingizga eltib qo'yamiz. Xo'sh, uylari qaysi tomonda?

— Militsionerlar yotoqxonasida turaman, — deb tushuntir-moqchi bo'ldim.

— Yana boshlandi... — Gapimni bo'lib dedi pakana militsioner.

— Ishonmayapsizlar-a? Ochig'ini aytsam, men ham militsi-yada xizmat qilaman. Starshiy serjant Hoshimjon Ro'ziyev bo'laman.

— Ehtimol polkovnikdirsiz? — kulib dedi pakana militsioner. Men ham hazilga-hazil bilan javob qaytardim:

— Chindan ham yaqinda polkovnik bo'lmoqchiman.

Shundan so'ng jinni emasligimni isbotlash uchun ko'p harakat qildim. Birga ishlaydigan militsiya xodimlari, boshlig'im o'rtoq Otajonovning nomini tilga oldim. Lekin, nima sababdan ko'chada bitta tursikda ketayotganligimni aytmadim. Qo'rqqoq degan nom olishdan or qildim.

— Bugun chiqqanmidingiz? — yana haligidek yumshoq bir ohangda so'radi novchasi.

— Qayoqdan?

— Shu kasalxonadan-da.

— Men, kechirasiz, soppa-sog'man deyapman. Faqat...

— Nima faqat?

— Faqat o'g'rilarga uchrab qoldim: xoh ishonang, xoh ishonmang, gapning ochig'i shu: ular meni yechintirib ketishdi.

— Qo'rqmang. Men davolovchi vrachingizga yotig'i bilan tushuntiraman. Axir siz bezorilik qilganingiz yo'q, to'polon ko'tarib, birovlarining oynasini sindirganingiz yo'q. Shunchaki shaharni aylangani, tomosha qilgani chiqqansiz. Shunday emasmi?

— Aslida shunday edi, shaharni aylangani chiquvdim.

— Ana endi o'zingizga keldingiz, uka.

— Lekin men jinni emasman.

— Men ham sizni jinni deyayotganim yo'q. Soppa-sog'siz.

— Sog' bo'lsam qo'yvoringlar, axir!

— Baqirma! — jerkib berdi chap tomonimda mudrab ketayotgan pakana militsioner.

Ish rasvo bo'ldi. O'zimga-o'zim qildim. Uyi kuygan yolg'ochining o'zginasi bo'lib qoldim. Siz o'qigansizmi yo'qmi, lekin men to'rtinchi sinfdagiligimda bir she'r o'qigan edim. So'zlar esimda yo'g'-u, lekin mazmuni taxminan mana bunday. Ertasiga odam qo'ni-qo'shnilarining o'ziga bo'lgan sadoqatini sinas ko'rmoqchi bo'lib, uyiga o't tushmagan bo'lsa ham, «o't tushayordam beringlar», deb dodladi. Qo'ni-qo'shnilar to'planib kelishsa, o't yo'q. Nega dodlading, deb so'rashsa, uy ega «hazillashdim», debdi. Qo'ni-qo'shnilar xafa bo'lib tarqashibdi. Ertasiga haligi odamning uyiga chindan ham o't tushibdi. Tomga chiqib shu dodlarmish, shu dodlarmish, qani endi biro yordamga kelsa. «Yana aldayapti bizni», deb hech kim loqa uyidan ham chiqmabdi. Yolg'onchining uyi kuyib kul bo'libdi.

Men ham hozir o'sha yolg'onchining ahvoliga tushib qoldim. O'zimni ming kuyga solmay, bari bir ishonishmaydi endi. Hoshimjon Ro'ziyev — jinni tamom-vassalom! Bo'lar ish bo'ldi. Xo'sh, yana bir-ikki soat jinni bo'lsak nima bo'пти dedim-da yana har xil qiliqlar ko'rsata boshladim. Maqsadim ularni g'afolatda qoldirib, darvoza oldida mashinadan tushayotgandek qo'llaridan chiqib qochish.

— O'yinga tushib beraymi? — deb so'radim.

— Iye, hali o'yinga tushishni ham bilasizmi?

— Andijon polkasini qiyib yuboraman.

— Hozircha qo'ya turing. Keyin o'zimiz alohida kelamiz. Mana, uyingizga ham kelib qoldik.

Mashina darvoza oldida to'xtadi. Darvozaning tepasiga katta-katta harflar bilan: «Shahar ruhiy kasallar shifoxonasi» deb yozib, ikki tomoniga lampochka osib yoritib har birni qo'yishibdi. Darvozaning qanotlari ovozsiz ochilib, mashina ichkari kirdi.

Novcha militsioner ancha mahal yo'q bo'lib ketdi. Nihoyat pastakkina uydan oq xalat kiygan bir ayol bilan chiqib kelishdi. Mashinadan tushirishayotganda:

— Voy oyog'im! — deb qichqirdim.

— Nima bo'ldi?

— Bosib oldingiz — pakana militsioner beixtiyor yerga engashdi. Bir siltanib qo'lidan chiqdim-u, o'zimni qorong'ilik

urdim. Bir soat chamasi berkinmashoq o'ynadik. Kasalxonaning ichi bir gektarcha keladigan bog' ekan, daraxtzor orasida rosa quvlashdik. Uchovlariga-ku, tutqich bermasdim-a, ammo ko'pchilik bo'lib ketishdi-da. Yana ikkita vrach, ikkita qorovul, beshta o'zimga o'xshagan jinni qo'shildi. Ayniqsa, jinnilarning bittasi — men bilan tengquri xuddi tozi itdek chopog'on ekan. Choppanda ham uloqni yoppa qilgan chavandozdek «He-he-hee!» deb qiyqirib chopadi deng. Ana shunidan hech qutulolmay, oxiri qo'lga tushdim. Ikki qo'limni orqamga qayirib, qabulxonaga olib kirishdi. To'rt kishi qo'l-oyog'imdan bosib turdi. Katta singlim Oyshaxondek keladigan, ikki beti tarang olmadek qip-qizil bir qizcha yumshoq joyimga ukol qilgandi, butun vujudim jimirlashib ketdi-yu, to'satdan uxlab qoldim.

QANOTLI ODAMLAR

Qrtasiga uyg'ondimmi, indinisiga uyg'ondimmi, ehtimol bir haftadan so'ng uyg'ongandirman, bunisini aniq aytolmayman-u, bar qalay, tong pallasida uyg'ondim, yig'i-sig'i, dodvoy, shovqin-surondan uyg'onib ketdim. Uyg'ondim-u, dastlab qayerda yotganimni bilib olish maqsadida atrofimga nazar tashladim: xonani xuddi tong g'ira-shirasiga o'xshab ketadigan ko'kimtir nur yoritib turibdi. Meniki bilan to'rt karavot bor, sheriklarim uxlab yotishibdi. Bir kishi xona o'rtasida osmonga tikilganча qotib qolibdi. Xonaning devorlariga chiroyli suratlar solingan, bittasida dengiz sohili tasvirlangan. Dengiz suvi to'lqinlanib qirg'oqqa uryapti. Qirg'oq bo'yida yam-yashil archalar gurkirab o'sib turibdi, ko'm-ko'k osmonda qushlar charx urib uchadi... Boshqa bir rasmda ikki tog' orasidagi keng vodiy tasvirlangan, yo'q, vodiy emas, poyonsiz lolazor! Lolalar qiyg'os ochilgan, tog' ortidan endigina ko'tarilib kelayotgan quyosh lolalarga qizil nur to'kyapti, butun vodiy alvon nur ichida, yal-yal yonayotgandek. O'n-o'n bir yoshlardagi bir qizcha lola terib yuribdi. Negadir shu paytda yuragimga shodlik, quvonch to'lgandek bo'ldi. O'sha qizchaga o'xshab lolazor oralab chopqillab ketgim kelib qoldi. «Bu yer o'zi jinnixonami yoki kurortmi?» degan fikr o'tdi boshimdan.

Haligi odam xona o'rtasida hamon qotib turibdi, nazarimda xurрак ham otayotganga o'xshaydi.

Tashqarida shovqin-suron yana kuchaydi. Oppor choyshabga o'ralib o'sha yoqqa oshiqdim. Katta chinor daraxt ostida besh-olti kishi cho'zilib yotibdi, chinorning baland-pes shoxlarida ham to'rt-besh kishi — birovi ko'yligidan, birov ishtonidan osilib qolgan. Do'xtirlar har tomonga yugurgan hamshiralar shoshgan, kimdir chinorga narvon tiraypti.

— Voy, siz uyg'ondingizmi? — dedi orqamdan kimdir. O'girik qaradim, — menga ukol qilgan hamshira qiz kulib turibdi.

— Uyg'ondim, — dedim men ham kulishga harakat qilib

— O'zingizni yaxshi sezyapsizmi?

— Otdekman. Ko'p uxladimmi?

— Ikki sutka, xolos.

— Rosa maza qilibman-da... Bu yerda nima bo'lyapti o'zi?

— So'ramang, fojia yuz berdi, — yig'lamsirab dedi qiz.

— Yuring, palataga kiramiz. Katta do'xtirlar ko'ru ikkovimizni ham urishib berishadi.

— Yo'q, avval bilaylik, nima bo'lyapti o'zi?

— O'zim ham bilmayman hali, qani, yuring tezroq.

Bu voqeaning tafsilotini ertasiga bildim. Men yotgan palatadan to'rt xona narida o'n kishilik yana bir palata bo' ekan, rejimi biznikiga qaraganda qattiqroq ekan. U yerda kishilarning bir xillari ikki yil, bir xillari uch yildan buyon shu yerda davolanishar ekan. Oxiri qochib ketmoqchi bo'lishibdi. Tolib aka degan odam qochish rejasini puxtalab tuzib chiqibdi. Qanot chiqarib uchib ketamiz, to'ppa-to'g'ri oyga borib qo'nib u yerda magazin ochib, faqat teshikkulcha bilan savdo qilamiz debdi. Har kim o'ziga oq choyshabdan qanot, adyoldan qirqit uzun-qisqa dum yasabdi. Yotish oldidan Tolib aka tayyorgarlikni tekshirib, osmonda yorug' yulduz ko'rinishi bilan, un mo'ljalga olib parvoz qilamiz, deb tayinlabdi. Navbatchi vrach uxlagach, sharpasiz daraxtga chiqib, yorug' yulduz ko'rinishini poylab o'tirishibdi. Nihoyat yulduz ham ko'rinibdi.

— Parvoz! — deb qichqirib komanda beribdi Tolib aka.

Yettitasi shaloplab yerga tushibdi, uchtasi daraxtga ilinib qolibdi. Xayriyatki, chinor osti, vodoprovodning suvi toshib

uch-to'rt kundan buyon loy bo'lib yotgan ekan, hech biri o'lmabdi.

Hali nima deyotgan edim, ha, hamshira palataga kiring deb qistadi. deyotgan edim, shekilli. Shunday qilib hamshira meni palataga qaytarib olib kirib ketdi. Xonamga kirayotganimizda qulog'imga pichirlab:

— Bu odam tikka turib uxlaydi, — deb qo'ydi.

— Nega? — dedim men ham shivirlab.

— Yotsa og'ziga ilon kirib ketarmish... Qorningiz ham ochgandir?

— Ochganda qandoq.

— Menda ozgina patir bor yeysizmi?

— Agar bir piyola choy ham bo'lsa... — dedim tortinibroq.

Qiz hozir dedi-yu, chiqib ketdi. Xiyol o'tmay menga kiyimbosh keltirdi-da, «kiyinib, orqamdan yuring» deb buyurdi. Hamshiralar xonasiga o'tdik. Non, bosh barmoqdan sal kattaroq termosda choy keltirdi. Bitta kichikroq piyolachadek keladigan apelsin bilan ikkita qurtlab qolgan shokolad ham uzatdi. O'ziyam ochqab qolgan ekanman, ko'z yumib ochguncha berganlarini tushirib bo'ldim. Qiz nariroqda zimdan meni kuzatib o'tirardi. Men birpas gaplashmoqchi edim, ammo u ko'namay, hali turadigan vaqingiz bo'lgani yo'q, o'rningizga kirib yoting, deb iltimos qildi.

O'rimnga kirib yotdim. Haligi odam hamon haykaldek qotib turibdi, oyog'i tolmadimikan? Bechoraga juda qiyin ekan, bordiyu, yiqilib tushsa unda nima bo'ladi.

Uxlab qolibman. Tushimga avval Zokir kirdi. Ho'kiz minib mol boqib yurgan emish. Ho'kizning usti shunaqangi keng emishki, men bir chekkasiga sartareshxona qurmoqchi emishman. Keyin Mirobiddinxo'jani ham ko'rdim. Boshiga o'ttiz chelak suv ketadigan xum kiyib olibdi. Nega bunday qilding desam, bolalar boshimga uraverib rosa qiynab yuborishdi, xum kiysam urisholmaydi deydi. Oyijonimni ham ko'ribman. U meni rosa kutibdi-da, oxiri, men boravermagach, shu men yotgan kasalxonaga vrach bo'lib ishga kiribdi, sochlarimni silarmish, oyoqlarimni uqalarmish...

— Oyi, oyijonim! — deb baqirib yubordim.

O'zimning ovozimdan o'zim uyg'onib ketdim. Yo'q, tushir-emas ekan, o'ngim. Oyoq tomonimda yelkasiga oq xalat tashlaboshiga chuchvara nusxa xalta kiyib olgan, aft-angori oyijinimga juda, juda ham o'xshab ketadigan bir ayol o'tiribdi.

— Oyijon! — dedim uni quchoqlab olmoqchi bo'lib talpinib. Ayol sapchib o'rnidan turib ketdi. Yo'q, oyim emasg-o'xshaydi. Oyim bo'lganda bunaqa qilib qochmagan bo'lardim.

— Uyg'ondingizmi, yangi mehmon? — eshik oldiditurgan chaqo'rqqa-pisa so'radi ayol.

Men angrayib qoldim.

— Kirib yuvining, nonushta mahali bo'lib qoldi, — dedi yana ayol.

Keyin bilsam bu ayol — mening davolovchi vrachim Fotima Salohiddinovna ekan, nonushtadan so'ng kabinetiga kirganimda bildim. Onam deb yanglishmagan ekanman, negak onamdan ham mehribonroq muomala qildi u. Bir soat chamasigaplashib o'tirdik. Boshqa do'xtirlarga o'xshab kasallik varaqa-siga bo'lar-bo'lmas narsalarni yozib, savol ustiga savol yog'dirib boshimni ham qotirib o'tirmadi. Qayerlik ekanligim, oilamizdakilmlar borligi, oyim bilan dadajonim qanaqa kasal bila:og'riganligi, ko'proq nimadan qo'rqqanim, nimani yaxshiko'rishim — tamom, vassalom. Oxirida analiz uchun ko'rsatkich barmog'imdan uch tomchi qon, ozgina tupuk olib miyamni suratga tushirdi.

— Lekin, opajon, meni tezroq chiqazib yuboring. Ko'rituribsiz-ku, soppa-sog'man! — deb yolvordim.

— Men ham shu fikrdaman. Sizda hech qanday kasallikyo'qqa o'xshaydi, — ko'nglimni ko'tardi Fotima Salohiddinovna. — Bugun-erta chiqarib yuboraman.

Palataga qaytib kirib, xoh ishoning, xoh ishonmang, ajoyib bir voqeaning guvohi bo'ldim — hamxonalarim kontsert qo'yishmoqda edi. Kechasi tikka turib uxlaydigan amaki, asli childir-machi bo'lganmi deyman, boshidagi marg'ilon nusxa do'ppisini qo'liga olib, «Vohay-bola»ga urib turibdi. Eshik tagidagi karavotda uxlaydigan qari amakqo'llarini qisirlatib, yelkalarini uchirib, muqomlar qilib o'yinigtushyapti. Bir ko'zi sal qisiroq, o'ttizlar atrofidagi yigit alyumin qoshicbilan karavotning po'rtasiga urib, baqirib ashula aytyapti:

Magazinchiga qiz bermang, vohay bola!
Rastrati bor ekan, vohay bola!

Ochig'ini aytsam, uch-to'rt kundan buyon dili siyohlik ustiga dili siyohlik bo'laverib, yuragim qon bo'lib ketan edi, beixtiyor o'yinga qo'shilib ketdim. Pollarni lipillatib, o'yinni endi avjga chiqarmoqchi bo'lib turgan edim, kechasi tikka turib uxlaydigan amaki:

— Qoch, ilon keldi! — deb baqirib yubordi-da, bir koridorga chiqib ketdi. Qari amaki karavotga yotib, boshini adyol bilan o'rab oldi. Ko'zi qisiq yigit o'tirgan o'rnida bir nuqtaga tikilib, xuddi sehrlangandek qotib qoldi. Shu kuyi yarim soatcha o'tirgach nihoyat menga yuzlanib:

— Oting nima? — deb so'radi.

— Hoshimjon.

— Ko'rinishingdan kasal emasga o'xshaysan.

— To'g'ri, kasalim yo'q.

— Unda nega yotding?

— Yanglishib olib kelishdi.

— Olma yeysanmi?

— Mayli.

Yigit ikkita olma olib mening karavotimga tashladi-da, engashib qulog'imga shivirlay boshladi:

— Senga ishonsam bo'ladimi?

— Bo'ladi.

— Sotqinlik qilmaysanmi?

— Yo'q.

— Quloq sol bo'lmasa, — yigit gapimizni hech kim eshitmayaptimikan degandek, atrofga bir nazar tashlab oldi, — mana shu kasalxonani mening otam qurgan. Uylardan birming shipiga, panerning ostiga bir xalta oltin berkitgan. O'layotganda bu sirni menga aytib ketgan edi. Ana shu oltinni olish uchun yotibman bu yerda.

— Shu uydaligini qayerdan bilasiz?

— Boshqalarini qarab ko'rdim.

— Topilmadimi?

— Yo'q.

- Demak, shu uyda ekan-da?
- Shu uyda.
- Oltinni topsangiz nima qilasiz?
- Sotqinlik qilmaysanmi?
- Yo'q, dedim-ku.
- Ikkovimiz qochib Afg'onistonga o'tib ketamiz.
- U yerda nima qilamiz?
- Yengil mashina ishlab chiqaradigan zavod quramiz.
- Yo'q, men borolmayman, — dedim uzil-kesil qilib.
- Borasan.
- Bormayman!
- Hali shunaqami!!!

Yigit shartta o'rnidan turib, yoqamga yopishib, mahkasiqa boshladi. Nafasim chiqmay xirillab qoldim. Jon aechig'ini bir silkingan edim, yoqam yirtilib, bir parcha latta yigitni qo'lida qoldi. Yana hezlanib kelayotgan edi, yuragini mo'ljal kalla urdim, shilq etib karavotiga yiqildi. Yotgan joyida xona boshiga ko'tarib kulib yubordi.

- Hazillashgan edim, jinni.
- O'zing jinni ekansan.
- Lekin, Hoshim, meni sotmaysan-a.
- Sotmayman.
- Oltinni olishga yordamlashasanmi?
- Yordamlashaman.
- Olma yeysanmi?
- Olmang boshingda qolsin! — deb xalatimni yelkam soldim-da, koridorga chiqib ketdim.

Ammo sariq oltin jinnisi niyatiga yetolmadi. Kechqur oblast militsiyasining jinoyat-qidiruv bo'limidan ikki xushbichimgina leytenant kelib, uni kiyintirib, olib chiqarib ketishdi. O'n minutilardan so'ng eshik yonidagi karavot yotadigan qari amaki ham men bilan qo'l berib xayrlashib jo'nab ketdi.

Men kechasi bilan o'ylab o'yimga yetolmadim. Ko'zi qizib yigitni militsionerlar nega olib ketishdi, nega anovi amaki hali to'satdan yo'q bo'lib qoldi, shu haqda rosa o'yladim-u, lekin bari bir, javob topa olmadim. Bu savollarga ertasiga hamsh

qiz Faridadan javob oldim. Farida negadir menga uylaridan ovqat olib kelibdi.

— Ie, nega bunday qildingiz? — deb so'radim o'zimni jindek noqulay sezib.

— O'zim, shunday... — dedi qiz yerga qarab.

— Chuchvarani yaxshi ko'rishimni qayoqdan bilasiz?

— Voy, rostdan ham chuchvarani yaxshi ko'rasizmi?

— Jon-dilim chuchvara. Oyim chuchvara qiladigan kuni ertalabdan ashula boshlayman.

— Mening dadam ham chuchvarani yaxshi ko'radilar.

— Bo'lmasa qaynatam ham o'zimga o'xshar ekan-da! — deb xonani boshimga ko'tarib huzur qilib kuldim. Farida kulmay:

— Siz shu yerlikmisiz? — deb so'radi.

— Yo'q. Farg'ona tomondanman.

— Shu yerda o'qiysizmi?

— Militsiyada ishlayman.

— Palatanglar o'zi militsonerlar palatasi bo'lib qopti.

— Nega unday deysiz?

— Anavi eshikning yonidagi karavotda yotadigan Orif aka ham militsioner ekan, — shunday deb Farida menga hamma gapni aytib berdi.

Bir ko'zi qisiq yigitning oti Olim bo'lib, mashhur jinoyatchi, ashaddiy tovlamachi ekan. Uch bor qamalib, har gal qamoqdan chiqqanda mehnat daftarchasini yangilab, xuddi qamalmagandek ish boshlayverar ekan. Oxiri u rayondagi kattakon vino zavodiga omborchi bo'lib olibdi-yu, shaykalari bilan birlashib vino deysizmi, spirtu aroqlar deysizmi, hammasini tashqariga pullayveribdi. Juda usta bo'lgani uchun betayinroq bir vrach bilan til topishib, o'zini ruhiy xasta sifatida unga ko'rsatib boribdi. Kasallik tarixiga, falon yildan buyon shu kasal bilan og'riydi, deb qayd qildirib qo'yibdi. Omborda o'g'irlangan ichimlikning qimmati sakson ming so'mga yetganda haligi vrachning yordami bilan shu kasalxonaga joylashibdi. Bu nayrangdan militsiya xabardor ekan. G'ilay chindan ham ruhiy kasalga chalinganmi, chalingan emasmi, u kimlar bilan muomalada bo'ladi, sheriklari qanaqa odamlar o'zi, ana

shularni aniqlash uchun oblast militsiya boshqarmasining xo
Orif aka Asomov ham o'zini ruhiy kasal qilib ko'rsatib,
kasalxonaga joylashibdi va olti oy davomida haligi ko'zi g
jinoyatchini rosa o'rganishibdi, sheriklarini aniqlabdi. Bir k
g'ilayning oltin haqidagi gaplari shunchaki bir aldov ekan

— Buni kimdan eshitdingiz? — shoshilib so'radim Farida

— Fotima Salohiddinovna aytdilar, — shunday deb Fa
u yoq-bu yog'iga qarab oldi.

— Sizni ham shunaqangi bir ish bilan kelganga o'xsh
deyaptilar.

— Ehtimol... — deb qo'ydim men ham mujmalroq q

— Militsionerlar shunaqangi irodali bo'lishar eka
Bechora Orif aka jinniligi to'g'risida shubha tug'dirma
uchun, men otman, deb olti oy davomida xonama-xona t
oyoqlab chopib yurdilar, ba'zan kechalari kishnab, yer tepi
hammani uyg'otib yuboradilar... Sizning ham shunaq
irodali bo'lishingizni istardim.

— Buning uchun har kuni bir tog'ora chuchvara yeb tu
kerak! — deb hazillashdim Faridaga. Lekin uning javo
eshitolmadim. Nega desangiz, xuddishu paytda palataga Fo
Salohiddinovna kirib keldi, qo'lida tugun. «O'rtoq Ro'zi
kiyininib bosh vrachning xonasiga kirar ekansiz» dedi-yu, j
orqasiga qaytib chiqib ketdi u.

Shoshilib tugunni yechdim, qiziq! Yangi kostyum-shim, y
ko'ylak, yangi tufli, yangi botinka, yangi do'ppi, yangi ma
yangi paypoq — hammasi yangi.

— Voy, Hoshim aka, tinchlikmi? — hayron bo'lib so'
Farida.

— Siz ham tez kiyining, hozir ZAGSga boramiz, — d
jo'rttaga qovog'imni solib.

— Hazilingiz qursin! — Farida uyaldi shekilli, chopq
tashqariga chiqib ketdi.

Apil-tapil kiyininib, bosh vrachning kabinetiga yugur
Hoynahoy yo oyim, yo buvijonim kelgan. Bechora buvijo
ey! Mehribon oyijonim, bekorga tushimga kirmagan eka
hozir borib bag'ringizga otilaman, yuzingizdan, ko'zlaringi
o'paman, to'yib-to'yib hidlayman; hidingizni yaxshi ko'rai

Bosh vrachning xonasiga kirib, to'satdan o'ti o'chgan motordek taqqa to'xtadim. Qaynoq bir hayajon vujudimga yoyildi-yu, tomirlarim lovillab yonib ketgandek bo'ldi. Yuragim urib ketdi, tomog'imga nimadir tiqilib, ko'zimga yosh keldi. Yig'lab yubordim. Qarshimda qulochini keng yozib, kulimsiragancha Salimjon aka Otajonov turardi!

— Yig'lama, tentak!— dedi u men tomon yurib, — ke bir achomlashaylik. U, barakalla! Endi Sur'at akang bilan ko'rish. U sendan kechirim so'ragani keldi. Borib aytmaganida, men seni qochib ketdiga chiqarib yuraverar ekanman.

O'zimga kelib qarasam, bosh vrachning shundoqqina yonginasida iljaygancha tunov kungi novcha militsioner o'tiribdi. Ko'rishib hol-ahvol so'rashdik birgalashib kulishdik. Bir piyoladan issiq-issiq ko'k choy ham ichdik.

Nihoyat, Sur'at aka o'rnidan turdi:

— Ketdikmi?

Yuragim shuv etib ketdi:

— Qayoqqa?!

— Yevropani zabt etgani! — dedi kulib Sur'at aka. Men ham o'mimdan turdim:

— Yo'q, men endi bormayman!

— Nega? — kulimsiradi Sur'at aka. Jinnixonani zabt etganim ham yetar!

Yana kulishdik.

MEHMONGA BORDIM

Shunday qilib, mana, o'zingiz ham ko'rib turibsizki, ishlarim yana yurishdi-ketdi. Omadimni qarangki Sur'at aka vijdonli va men ta'rifini hech keltira olmaydigan darajada rahmdil bir kishi ekan. Meni jinnixonaga eltib qo'ygach, ehtimol, chindan ham o'g'ri talagandir, ehtimol chindan ham militsiya xizmatchisidir deb o'ylab, rosa uch kun o'zi bilan o'zi munozara qilibdi. Va, nihoyat, bugun ertalab mening boshlig'im huzuriga kirib: «Shunday-shunday yigit sizda ishlaydimi», deb so'rabdi.

— Ishlaydi, — degan javob bo'libdi.

— O'zi sog'midi? — deb so'rabdi yana.

— Sog'likka-yu, sog' edi-ya, tinchlikmi? — degan javob bo'libdi yana. E, boringki, ishim o'z-o'zidan o'nglanib ketibdi-da.

Osma ko'prik oldiga yetganimizda Sur'at aka, o'g'limni bog'chadan olmoqchiman, deb mashinadan tushib qoldi.

— O'rtoq Ro'ziyev, yana bir marta uzr so'rayman, — dedi u qo'limni siqib xayrlasharkan.

— Men esa sizga yana bir marta rahmat aytaman, — dedi Salimjon aka mening o'rnimga javob qaytarib.

— Siz chinakam militsioner ekansiz!

Salimjon aka bilan ancha mahalgacha jim ketdik. «Volga» mashinalarni quvib o'tib, silliq yo'ldan uchib boryapti. «Rostdan ham o'g'rilarga uchrab qoldingmi?» — xuddi o'zi bilan o'zi gaplashgandek ohangda so'radi boshlig'im.

— Uchrab qoldim.

— Yechin desa yechinaverdingmi?

— Yo'q, avval mushtlashdim.

— Mushtlashib yaxshi ish qilibsan. Haqiqiy militsioner osonlikcha taslim bo'lmaydi.

— Ular besh kishi edi-da.

— Besh kishi dedingmi? — xushyor tortib qayta so'radi boshlig'im. — Oralarida ayol kishi ham bormidi.

— O'sha ayolni qutqaraman deb shu balolarga qoldim-da.

— Shu hafta ichida sen bilan ikki kishini talashdi. Ular har qalay bizning shahardan emas — gastroлга kelishganga o'xshaydi... Ha, mayli qo'lga tushib qolishar. Shofyor bola to'ppa-to'g'ri biznikiga haydayver.

Salimjon aka boshqa gapirmadi, o'rindiqning orqa suyanchig'iga boshini qo'yib, ko'zlarini yumib oldi. Kim biladi, nimalar haqida o'ylab ketdiykin? Haligi o'g'rilarni ushlab rejasini tuza boshladimi yoki men bilmagan boshqa narsalar xususida o'ylayaptimi, lib bo'lmasdi.

Mashina shag'al to'kilgan torgina ko'chaga burilib, ko'rimsizgina, rangi o'chgan ko'k darvoza oldida silkinib to'xtadi. Boshlig'im ko'zini ochib, qani tush, dedi menga. So'ng shofyorga, ertalab soat yettida kelgin, yana uxlab qoldim deb bahona qilsang taloningni teshib beraman, deb hazil qildi.

Qo'ng'iroq tugmasini galma-gal olib uzoq bosdik. Nihoyat darvozaning bir tabaqasi ochilib, 45 yoshlardagi. oq lo'ppi yuzli bir ayol ko'rindi. «Sigir sog'ib o'tiruvdim, eshitmabman», dedi-da. salom berib, ko'rishish uchun yelkamga ikki qo'lini baravar tashladi.

Ichkari kirdik. Sakkiz so'tixcha keladigan hovli, hovlida bir tup ham daraxt ko'rinmaydi. Ammo ikki ming desamku, lof bo'lib ketar, har qalay bir yarim ming tup keladigan rang-barang atirgullar gurkirab o'sib yotibdi.

— Polkovnik o'rtoq Otajonovning kulbai oliy maqomi shu bo'ladi, — dedi Salimjon aka kulib.

— Lekin, gullarni rosa xillabsiz!

— Yur, avval yechinib chiqaylik, gul haqida bafurja gaplashamiz.

Shu payt qo'shni hovlidan o'rtadagi kichkinagina eshikchani sharaqlatib ochib, bir-birini itarishib, bir yo'la besh bola yugurib chiqdi. Kattasi, yetti yoshlardagi malla soch bola oldinda, eng kichigi, ikki yoshlardagi, xuddi yelim qo'g'irchoqqa o'xshab ketadigan qizcha orqada chopib kelardi. Polkovnik hammalarini galma-gal achomlab, shokolad ulashib chiqdi.

— Bahrom, sen nega kelmayapsan? — deb chaqirdi so'ngra. Gulzorning orasidan yosh bolaning ovozi eshitildi.

— Mening ishtonim yo'q-ku.

— Sen hech ishtonga yolchimading-da, — kuldi Salimjon aka. — Avvalgi kuni shim olib beruvdim-ku?

— Uningizni ho'l qilib qo'ydim. Salimjon aka unga ham bitta shokolad berib yubordi.

— Qo'shnimizning bolalari, — deb tushuntirdi Salimjon aka menga. Bechoraning o'n bitta bolasi bor. O'zi magazinchi, ammo juda halol, pok yigit! Boshqalar bir-ikki yil magazinda ishlasa, dang'illama uchastka qurgan, mashina olgan, bosartusarini hilmay qoladi. Bu bo'lsa, yigirma yildan buyon magazinda-yu. bolalariga ishton olib berolmaydi!

Polkovnik o'rtoq Otajonovning kulbai oliy maqomi to'rt xonali uy va bir oynavand ravondan iborat. O'n metrcha keladigan, tramvayning vagoniga o'xshash ravonning kunga betgay tomoniga ham har xil tuvaklarda gullar qo'yilibdi. «Gul

jinnisi ekan» deb o'yladim ichimda. Lekin, menga o'xshab bolalarni ham yaxshi ko'rar ekan; degan fikr ham o'tdi boshimdan. Buvijonim, bolajon odamning yuragi toza bo'ladi shunaqa kishini uchratsang etagidan mahkam ushla, der edi «Etagidan mahkam ushlayman», deb o'yladim yana.

Salimjon aka ichkaridan ola-bula shalvor kiyib, xuddi Afrika o'rmonlarida yashaydigan zebra qiyofasiga kirib chiqdi-yu:

— Boshlig'im nega meni uyiga olib keldi, deb o'ylayotgandirsan? — deb so'radi.

— To'g'ri, xuddi shunday deb o'ylab turuvdim, — dedim shoshilib.

— Yolg'iz turaman. So'qqaboshman. Uy olguningcha men bilan tura tur. Senga o'xshagan o'g'lim, juda mehribon xotinim bor edi... Yur, ularni senga ko'rsataman.

Ichkari uyda, yaltiroq stol-stullar, yaltiroq shkaflar, rang-barang vazalar qo'yilgan xonada ikki surat yonma-yon osig'lik turardi.

— Kelinoying, — dedi Salimjon aka ovozi qaltirab, — qara, xuddi o'lmagandek! Nega kechga qoldingiz, qorningiz ham ochgandir, deb so'rayotgandek. Bunisi o'g'lim — Karimjon! Hozir qamoqda.

Boshlig'imning ko'zlarida miltillab yosh tomchilari ko'rindi. ovozi bo'g'ilib gapirolmay qoldi. Shoshilib tashqariga yurdi. Men ham orqasidan ergashdim.

Tokqaychi bilan gullarning eng chiroyli ochilganlaridan qirqib kattaligi non qutichadek keladigan dastali savatni to'ldirdi-yu indamasdan ko'chaga chiqib ketdi. Haligi oq lo'ppi yuzli ayol katta qora patnisda har xil qand, tandirdan yangigina uzilgan non bug'i ko'tarilib turgan choy olib chiqib, ravonga qo'ydi-da:

— Ichib o'tiring, tortinmang. Salimjon akam qabristonga ketdilar chog'imda. Orasi yaqin... Bechoraga juda-jabr bo'ldi-da, har kuni boradi... — deb yana iziga qaytdi.

Xotini nega o'ldi? Xo'sh, u-ku qarib qolgan bo'lsa, ajali bilan o'lgandir, o'g'li-chi, nega qamaldi ekan? Tavba militsiya polkovnigining o'g'li ham qamaladimi? Butun shaharda uni tanimaydigan militsioner yo'q, hamma uni ustoz deb chaqiradi. Hammalari birlashib, o'g'lini qamoqdan chiqarib yuborishsa

bo'lmaydimi? O'g'lini qamagan odam meni ham qamashi hech gap emas-ku! Anavi oshxonaning baxti qaro direktori yozgan shikoyat tasdiqlanib qolgan bo'lsa-ya.

— Hoshimjon, zerikib qolmadingizmi? — degan ovoz eshitildi hovlidan. Salimjon aka qaytib kelibdi, haligi g'amgingidan asar yo'q, yuz-ko'zi charaqlab kulib turibdi. Yo'l-yo'lakay magazinga ham kirib chiqqanga o'xshaydi — savat to'la mayda-chuyda.

— Palov qilishni bilasanmi?

— Bilaman.

— Yechin bo'lmasa. Bir qo'lbola osh damlaylik.

Ikkovlashib oshga unnab ketdik. Zirvakni pishirgach, boshlig'im, tarelkada ozgina go'shtdan olib kel, deb buyurdi. O'zi haligi savatchadan bitta konyak chiqardi.

— Ichasanmi?

— Yo'q, og'zimga ham olgan emasman.

— Yaxshi qilasan, og'zingga olma bu zaharni! Men ham ellik yoshimgacha og'zimga olmadim. Keyin tantanali kunlarda dilxushlik uchun uncha-muncha tatib ko'radigan bo'ldim... Xo'p mayli, o'lim bo'lmasin! Bay-bay-bay, buncha badxur-a, bu! Shuni pulga olib ichamiz-a... Rahmatli kelinoyingning menga qilgan yaxshiliklaridan bittasi shu bo'ldiki, meni ichkilikdan saqladi. Mana endi, meni yetimcha qilib tashlab ketdi. Go'ring to'la nur bo'lgur, ajoyib ayol edi!.. Ke, tag'in bir ichay, bunisi sen uchun, militsiyada unib-o'sishing polkovnik bo'lishing uchun ichaman.

— Kelinoyimning vafot etganlariga ancha bo'ldi.

— Bir yilcha bo'ldi, o'g'lim.

— Karim akam nega qamaldilar?

— Aytaman, hammasini aytaman. Aytsam dardim yengillashadi. Ob-bo', Hoshimjon-ey, nechaga kirding?

— O'n sakkizga.

— Karim yigirmaga kirdi hozir. O'zimga o'xshagan paxlavon, zabardast yigit bo'luvdi. Yelkalari keng, ko'kragi irg'ib chiqqan, xipcha bel... bor, qozonning o'tini tortib qo'y. Barakalla! Ichasanmi?

— Yo'q.

— Ichma bu zaharni! Men ham, hali aytdim-ku... yoshimgacha yaqiniga yo'lamadim... Karimni o'zim qamadi. Kelinoying uni deb o'lib ketdi. Demak, u bechoraning o'lini ham men sababchi bo'ldim. Farishtadek beozor ayol edi. Tabiatimdagi yumshoqlik, rahmdillik o'shandan yuqori. Qattiqqo'lligim, nazarimda otamdan yuqqanga o'xshaydi. Bechora, yosh ketdi! U meni odam qiluvdi, buzilishni adolatsiz bo'lishdan saqlab, o'ttiz yil tarbiyaladi. Men odam bo'ldim deganimda u meni tashlab ketdi... Mayli, sevgi gapirib beraman, hammasini gapirib beraman. Gapirsam yetortaman.

POLKOVNIK O'Z O'G'LINI NEGA QAMADI?

— **U** paytlarda tog'li rayonda yashardik, tergov bo'linmasi ishlardim. Rayon markazidagi pilla qabul qiladigan bir punkt katta jinoyatlar bo'layotganini sezib qoldik. Uni fosh qilish menga topshirishdi, sezdirmasdan ish olib borish kerak edi. Ko'p ovora bo'ldim. Nihoyat, bir kun jinoyatchilarning ismi ham tushdim. Shahardagi shoyi to'qiydigan kichkina artefakt bilan aloqalari bor ekan. Artellar, o'z navbatida, magazini bilan muomalada bo'lib, yashirincha to'qilgan atlaslarni o'z magazinlarga chiqarib pullashar ekan. Yigirmaga yaqin o'g' qamalishi kerak edi. Men militsiya xizmatiga kirganim buyon *bunaqangi* katta jinoyatni ochishga hech qo'l urmadim, ilhom bilan juda berilib ishlardim. Bir kun pochta xat kelib qoldi. «Salim, bizni tinch qo'y, bo'lmasa avlod bilan qirib yuboramiz. Axir, hammamizni qamay olmaydiku!» deb yozilibdi unda. Boshlig'imiz Makarov degan chol uni Makar buva deb chaqirardik... Qozonning o'tini o'chirib qo'yganmisan?

— O'chirib qo'yganman.

— Xatni Makar buvaga ko'rsatdim. O'qib, ko'zla yumgancha, barmoqlari bilan stolni chertib, uzoq mulotih qildi:

— Qo'rqqaysanmi? — dedi nihoyat ko'zini ochib.

— Qo'rqqayman, — dedim ochiq iqror bo'lib.

— Qo'rqma, sen bilan meni butun xalq, qudratli hukumat himoya qilib turibdi, — deb Makar buva ko'nglimni tinchitgan bo'ldi.

O'sha kechasi shahar militsiyasidan yordam chaqirib, jinoyatchilarning hammasini qo'lga oldik. Endi meni ishim asosan tugagan edi. Tergovni oblast militsiyasiga o'tkazdik. Kelinoying o'sha paytlarda ham ishlar, uyimiz medpunktning shundoqqina biqinida edi. Ikkita qizimiz bor edi. Biri uchda, ikkinchisi beshda, biram chiroyli, biram do'mboq ediki, tillarining biyronligini aytmaysanmi! Ishga bormay, kun bo'yi gaplashib o'tirsam derdim.

Xufton mahalida begona bir odam hakkalab uyga kirib kelibdi, aft-basharasi, tizzalari qop-qora qon emish.

— Siz hamshiramisiz? — so'rabdi u entikib.

— Hamshiraman, — debdi kelinoying.

— Tez bo'ling, buloq boshida mashina avariya bo'ldi, hammayoq qon, odamlar o'lyapti.

— Voy, to'xtang! Qizlarimni qo'shnimnikiga olib kirib qo'yay! — debdi bechora kelinoying. Begona odam: «Oyog'im singanga o'xshaydi, yurolmayman. Siz kelguncha uyni poylab turaman, keyin menga ham dori-darmon qilasisiz» debdi. Kelinoying ko'p oq ko'ngil ayol edi, laqqa tushibdi! Bechoraga o'sha paytda yangigina velosiped olib bergan edim. O'shani minib buloq boshiga jo'nab ketibdi. Haligi yovuz qizchalarimni uyga kiritib, ketidan qulflab, kerosin quyib, o't qo'yib qochibdi... O'sha kuni men navbatchi edim. Kimdir menga telefon qilib, «qanaqa odamsiz, uyingizga o't qo'yishdi-yu, yalpayib o'tirishingizni qarang-a», dedi. Mashinamiz yo'q edi. Otga minib uchib bordim.

Qishloqqa yetguncha yo'l anhor yoqalab boradi, o'ng tomon qir, o'rikzor. Bir mahal ostimdagi ot munkib ketdi-yu, nimagadir osilib qoldim. Chilvir! Meni yiqitish uchun yo'lni chilvir bilan to'sishgan ekan. Hali o'zimga kelmasimdan turib, odamlar ustimga yopirilib, boshimga ho'l chakmon yopishdi. Ayni yetiigan paytim, o'zimniyam ho'kizdek kuchim bor edi. Boshimdagini olib tashlash uchun ko'p harakat qildim, bo'lmadi! Qo'l oyog'imni chilvir bilan bog'lab tashlashdi.

Chuqurga irg'itishganini, ustimdan shaldirab suv tusha boshlab, nini ham es-es bilaman... Qiziq, o'zim o'lib boryapman. Bechora qizlarim o't ichida qolmadimikin, onasiga nima bo'ldiykin, deb tashvishlanaman... Keyin o'zimdan ketib qolibman.

Bir mahal ko'zimni ochsam, tepamda entikib, o'n to'rt besh yoshlar chamasidagi bir bola turibdi.

— O'zingizga keldingizmi? — dedi u shivirlab.

— Kimsan? — deb so'radim.

— O'rningizdan tura olasizmi? — dedi bola yana. Turmoq bo'lgan edim, gandraklab yuzim bilan yerga yiqildim. Yiqildim u, qiziq, negadir darrov o'rnimdan turib ketdim.

O'rikzor oralab qishloq tomonga yugurdik. Bola qo'sh qishloqdan, Odiljon muallimning o'g'li ekan, tegirmonga yetib tashlab qaytayotgan ekan. Men uning oldidan ot choptirib o'tibman. Meni darrov tanib, ot urib ketmasin deb o'zini chetga olibdi. Ikki yuz metrcha narida men to'satdan yiqilibman, bo'yordamlashmoqchi bo'lgan ekan, odamlar meni har tomondan qurshab, qo'l-oyog'imni bog'lashayotganini ko'rib, qo'rqib o'zini chetga olibdi. Chuqurga tashlashganini, ustimga suv ochib yuborishganini ham ko'rib turibdi. Keyin haligi odamlar otga minib, o'rikzor oralab toqqa qarab ketishibdi. Bola bir amallikni meni chuqurdan chiqarib, yonidagi pichoq bilan chilvorni qirib yuragimga quloq solsa, tirik emishman. Oyog'imdan sudr o'rikzorga olib o'tibdi.

— O'sha bola hozir hayotmi? — deb gapni bo'ldim.

— Hayot. Hozir qishloq Kengashining raisi. — Shunda deb, hikoyasini yana davom ettirdi Salimjon aka. — Daraxtning ostida oralab uyga yetib borsak, atrofga odam degani sig'may ketibdi. Bechora qizchalarim butunlay kuyib ketibdi... Kelinoying qo'shnimizning uyida behush yotardi... Ertalabgacha sochib oppoq oqarib ketdi.

— Uyga o't qo'ygan odamni topdinglarmi?

— Afsuski, topilmadi.

— Yo'lto'sarlarni-chi? Ularni ham topisholmadimi?

— U paytda militsiya hozirgidek kuchli emasdi.

— Keyin-chi, keyin nima bo'ldi?

— Keyinmi, keyin kelinoying kasal bo'lib yotib qoldi. Uni davolataman deb shaharga keldim-u, o'zim ham shu yerda qolib ketdim. Militsiyadan ketmoqchi bo'luvdim, rahmatli kelinoying ko'nmadi. Ichki dushmanlar bilan olishish o'rniga ulardan qo'rqib, ishni tashlab ketish yigitning ishi emas, dedi bechora. Jinoyatchilarni fosh qilib, bevaqt o'lib ketgan qizchalarimizning ruhini shod qilasiz deb turib oldi... Shuning uchun ham men jinoyatchilarga nisbatan shafqatsizman, qattiqqo'lman! Mendan zirillashlarining boisi ham mana shunda. Meni berahm deyishadi, yolg'on. Yuragim rahm-shafqat bilan limmo-lim to'la!.. Ammo jinoyatchini ko'rganimda, u otam bo'lsa ham, ayamayman, zarur bo'lsa o'g'limni ham qamayman!

Salimjon aka katta mushti bilan stolga bir urdi-yu, o'rnidan turib ketdi. Vodoprovodga shlanka ulab, gulzorga suv ochdi, o'choq boshiga borib, qozonga o't yoqdi.

— Tur, guruchni yuv! — dedi negadir menga zarda bilan.

Fe'li aynab qolganini ko'rib, hikoyaning davomini so'ragani botina olmadim.

Salimjon aka oshni damlab, qaytib o'rniga o'tirdi-da, yarim bo'lgan butilkani qo'lga olib, negadir, chayqatib ko'rdi.

— Qolganini ichib qo'rganim ma'qulmi yoki endi bas qilaymi? — deb so'radi mendan.

— Endi ichmay qo'ya qoling.

— Har kuni ichadigan odatim yo'q, — deb boshlig'im ichimlikning qolganini stakanga qulqullatib quya boshladi. — Ba'zan bir oyda, ba'zan ikki oyda ko'ngil qurg'ur mana shunaqa tortib qoladi. Ichsam yig'layman, yig'lasam, ko'nglim bo'shaydi. Lekin, hammaning oldida ham ko'z yoshi to'kib bo'lmaydi. Chayqovchining oldida yig'lab ko'r-chi, eshak qilib yelkangga minib oladi. Sen o'g'limni eslatib yubording. U ham senga o'xshab sal yolg'onchiroq edi. Qo'lidan kelmaydigan ishni buyursang ham «xo'p bo'ladi» deyaverardi. Osh qilishni bilmas ekansan-u, qiyib yuboraman deysan. Nazarimda, guruchni ham yuvmasdan solding.

— Chelakda suv tugab qolgan ekan, — deb o'zimirni oqlamoqchi bo'ldim.

— Ha, mayli, lekin oqko'ngil bola ekansan... Hikoyamiz nimaga kelib to'xtagan edi? Ha, shaharga ko'chib keldik

deyayotgandim, shekilli... Xalqqa, hukumatga sodiq o'g' bo'lishga harakat qildim. Oblast militsiya bo'limida avval tergovchi, keyin bo'lim boshlig'i bo'lib ishladim. Boshqarmaga boshliq etib tayinlamoqchi bo'lib turishgan edi, kimdir ustimda tuhmat yozib qolsa bo'ladimi. Haq joyida qaror topguncha bir yilcha fursat o'tib ketdi, o'g'lim.

Bu orada Karimjon tug'ilib, onasi ikkovimizga ovunchoq bo'lib qoldi. Yakka o'g'il emasmi, uni shunaqangi papalab kattalikka qildikki, oxiri bola rasvo bo'ldi. Injiq, sirkasi suv ko'tarmaydigan ishyoqmas, hali aytganimdek, jindek yolg'onchiroq bo'lib o'sdi. Shunday bo'lsa ham uni onasi ikkovimiz yeri ko'kka ishonmasdek, hadeb erkalatardik. Sakkizinchi sinfni tugatgach, o'qishni butunlay tashlab yubordi. Uch yilcha salanglab bekor yurdi. Shu bekor yurgan paytlarida bola tamom bo'lgan ekan, sport to'garagiga qatnashib boksni o'rganyapman deb, bizni laqillatib yurgan ekan.

Bir kun ertalab tursam, yotoqxonamdagi yozuv stolining tortmasi ochilib qopti. Bu yerda mening shaxsiy to'pponcham saqlanar edi, uni menga marhum ministrimiz o'sha pillak punktidagi jinoyatni ochgan yilim mukofot sifatida taqdim etgan edi. Kalit menda-ku, tortmani kim ochdi ekan, deb o'yladim. Lekin to'pponcha o'rmidayu, bitta o'q yetishmaydi. Yuragim urib ketdi. Hovliqib Karimning xonasiga kirdim.

Uxlab yotibdi. Shimiga ko'zim tushdi! Pochasiga loy yopishgan, loy hali qurimagani. Demak, u yaqinda qaytibdi. To'pponchani shu olgan! O'qni kimga otdi ekan?!

Yutinib, orqamga qaytdim. Nonushta mahalida o'zimni hech narsa bilmaganga solib o'tirdim. Karim, negadir nonushta qilmadi, mazam bo'lmayapti deb yotoqxonasiga kirib yana yotib oldi... Ishxonada tilla magazin qorovulini magazinning yonida emas, Egarchi mahallasida, jarlikka tushaverishda o't ketishganini eshitdim. Kechga tomon qorovul to'pponcha o'qidan o'lganligi ham ma'lum bo'lib qoldi. Butun shahar militsiyasi qotilni axtarishga tushdi.

Kechqurun Karimni yotoqxonamga chaqirib, tortmamni to'pponchani oldimu, oldiga tashladim.

— Ma, qolgan o'q bilan avval meni, so'ngra onangni ham Karim boshini egib oldi.

— Yaxshiyamki, qorovul o'lmabdi, — dedim sekin gap olish uchun. Karim yalt etib menga qaradi. Ko'zida ta'rifga sig'mas bir dahshat bor edi.

— Qorovul seni tanib qolibdi... — dedim yana.

— Men otganim yo'q! — qichqirib yubordi Karim.

— Kim otdi?

— Tolib!

— Nega otdi?

— Cho'ntagida yigirmata oltin tanga bor edi.

— Oldilaringmi?

— Olishdi.

— Qani oltinlar?

— Tolibda.

— To'pponcha nega uning qo'liga tushib qoldi?

— Karta o'ynovdik. Agar yutqizsam bir kechaga sizning to'pponchangizni o'g'irlab olib borib berishim kerak edi.

— Yutsang-chi!

— Menga tranzistorini berardi.

— Hozircha bu haqda onangga hech narsa dema!

— Yaxshi!

Kechasi bilan uxlayolmay, ilon chaqqan kishidek to'lg'anib chiqdim. Onasining yuragi kasal, eshitsu, chiday olmay bir gap bo'lib qolishi mumkin. Bu sirni berkitib yuborish ham mumkin emas, vijdonim yo'l qo'ymaydi bunga... Ehtimol qotilni topisha olmas, axir undan hech bir nishona qolmagan-ku? Sirni oshkor qilsam, Karim qamaladi. Uning alamiga chidayolmay onasi bechora ham... farzand dog'ini endi ko'tarolmaydi u.

Ertalab voqeani onasiga aytdim. Bechora jim o'tirib tingladi-yu, oqarib ketdi. Dori ichirdim, o'ziga kelib:

— Ko'pga qamashmaydimi? — deb shivirladi...

Yana ikki kun azobda o'tdi. Oxiri bo'lmadi, vijdon qo'ymadi, o'g'lim!

Karimni yetaklab, ministrimizning huzuriga chiqdim.

Ozod Azimovich ham xuddi senga o'xshab mening qo'limda tarbiya topgan, rahmatli kelinoyingni ham yaxshi bilardi. Oldiga ishdan bo'shatishlarini so'rab yozgan arizamni, to'pponchamni qo'ydim, bo'lgan voqeani og'zaki so'zlab berdim.

— Juda xunuk ish bo'пти! — dedi Ozod Azimovich boshir
chayqab. — Hozircha Karim ochiqda yura tursin. Lekin bu
ishdan ketmaysiz.

— Ketaman, endi ishlay olmayman.

— Ishdan ketish-ketmasligingizni siz emas, ministrlar ha
qiladi.

— Yo'q, men vijdonim buyurganini qilaman! — Shunda
deb xayrlashmasdan ham chiqib ketdim, uzoq o'tirishga yuzir
chidamadi.

Lekin, Karimni sudgacha qamashmadi, ministrning buyrug
shunday bo'lgan ekan. Bechora o'g'lim ostona hatlab ko'chag
chiqmay, uch oy bemor onasining yonida o'tirdi. Biror mart
bo'lsa ham betimga qaray olmadi sho'rlik. Qilgan ishiga ming
bor pushaymon bo'lgan edi u. Ammo jazolanishi kerak edi! Ha
qanday jinoyat qaysi asosda yuz berishidan qati nazar, jinoyatch
jazolanishi kerak! Eshityapsanmi, jazolanishi shart!

Sud belgilangan kuni kelinoyingning ahvoli ancha og'ir edi
borolmadi. O'zim bordim, besh yil berishdi. Qaytib kelsam
bechora kelinoying, mening maslahatchim, hamdardim, yotgar
o'rnida o'lib qolibdi! Xayrlasholmay qoldim, eshityapsanmi.
Hoshimjon qirq yillik qadrdonimning oxirgi so'zini eshitolmay
qoldim-a!

— Qo'ying, yig'lamang! — deb, negadir o'zim ham yig'lat
yubordim.

— Qo'y, o'g'lim, bir yig'lab olay, to'yib-to'yib yig'lasan
yozilaman. Yoshlikdagi kuch-g'ayratim yana qaytgandei
bo'ladi. Ertaga yana chayqovchi, tovlamachi, yulg'uchlar bilan
jangga kirishib ketaveraman, haqiqat uchun kurashavcraman.
Haqiqatni bilasanmi, o'g'lim?

— Bilaman.

— Bilsang, haqiqat bitta bo'ladi. Ammo uni chayqovch
o'zicha tushunadi. Yulg'uch ham bironing cho'ntagin
mo'ljalga olib turadi-yu, ammo men haqman, haqiqat me
tomonda deb o'ylaydi. Qo'lga tushib qolsa, militsiya bila
tikkama-tikka olishadi! Biz haqiqatning yuziga do
tushiruvchilarga qarshi urishamiz, to'g'rimi?

— To'g'ri.

- Ozigina quyib beraymi?
- Men ichmayman.
- Barakalla, ichma! Kel, o'g'lim, bir achomlashaylik. Hiding ham, tavba qildim-ey, xuddi Karimning hidiga o'xshaydi! Karim kelguncha men bilan birga turasan, endi sen ham o'g'limsan. Ikkovingni bir kunda uylantiraman, uylanasanmi?
- Buvijonimdan so'rashim kerak! Salimjon akam kulib o'midan turdi-da, oshni suzish uchun o'choq boshiga qarab ketdi.

JINOYAT KODEKSINING 197-MODDASI

Yuragim g'ash, ko'ngil tashvishda. Bugun-erta qamab qo'yishlari ham mumkin. Axir, o'rtoq Ortiqovning aytishicha, ba'zan tuhmat bilan qamalib ketganlar ham bo'lgan-ku! Polkovnik o'z o'g'lini qamagan, kerak bo'lsa otamni ham qamayman deyapti. Ehtimol, meni chuqurroq o'rganish uchun o'z uyiga olib borgandir? Menga ko'rsatilgan mehribonchiliklarning hammasi yasama bo'lsa-ya?!

Komissiya uch kundan buyon rosa tekshir-tekshir qilyapti. O'sha baxti qaro direktoru, oshpaz Tursunovu, baqaloq bufetchigacha rosa so'roq qilishdi, o'sha-o'sha gap — o'rtoq Ro'ziyev pul so'radi, berdik, tamom-vassalom!

Bugun komissiyaning ikki a'zosi kelmadi, qarang, ikkovi ham gripp bo'lib qolibdi. Polkovnik bo'g'ilib, garchi kabinetining bo'yi bilan cni qancha ekanligi o'ziga avvaldan ma'lum bo'lsa ham, oyog'ini metr qilib, yana o'lchashga tushib ketdi. Nazarimda ellik martacha o'lchab chiqdiyov! Nihoyat, bu masbg'ulot joniga tegib ketdi shekilli, yurishdan to'xtab:

— Qani ketdik! — dedi shoshilib.

— Qayoqqa?

— Oshxonaga boramiz. Ko'nglimga bir gap kelib qoldi, — dedi boshlig'im ko'tarinki bir kayfiyatda. — Umuman sen, men qanday ish olib borishimni ko'rganing yaxshi. Bu senga bir maktab bo'ladi. Kerak bo'lsa, men qo'ydek yuvosh bo'laman, kerak bo'lsa, tulkidek ayyor bo'laman, sharoit taqozo qilsa, sherdek hamla qilaman... Oralarida bittasi sal oqko'ngilroq... O'shandan ish chiqishi mumkin.

Oshxonaga soat o'n birlarda yetib bordik. Neq xo'randalar juda oz. Ozig'in kassir ish yo'qligidan bo'lsa ke, qalamtarosh bilan tirnog'ini tozalab o'tiribdi. Direktora xonasiga o'tdik, yo'q ekan. Bufetchi orqali oshpaz (j). Haydarovni chaqirtirdik. O'roz xuddi Zokirga o'xshab oq lo, yuzli, qo'y ko'zlari doim kulib turadigan, yigirma ikki-yig uch yoshlardagi yigit bo'lib, kishi bilan gaplashganda uyta shiftiga qarab turar ekan.

— Xo'sh, O'rozboy, hali ham kechagi gapingda turibsami
— so'radi polkovnik.

— Men haqiqatni aytdim, — dedi O'roz.

— Ko'zlaring esa «yolg'on!» deb turibdi.

— Yolg'on bo'lsa tekshirib ko'ring.

— Shunday qilib, yuz so'm berganmisan?

— Ha.

— Maoshing qancha?

— Sakson so'm.

— Maoshing sakson so'm bo'lsa, yuz so'm cho'ntaging qayoqdan kelib qoldi.

— Men uni yig'ib yuruvdim.

— Biror narsa olmoqchiming?

— Televizor olmoqchi edik.

— Anchadan bo'yon yig'ayotganmiding?

— Uch oydan bo'yon.

— O'sha poraga bergan yuz so'ming qanaqa pullar so'mlikmi, besh so'mlikmi, yo o'n so'mlikmiding?

— Qanaqa deysizmi?

— Ha, qanaqa pullar edi deyapman.

— Qanaqaligi... hozir esimda yo'q.

— Uch oy yoningda saqlaysan-u, qanaqa pullar ekanlig bilmaysanmi? O'rozvoy, ko'rib turibmanki, halol. rost yigitsan, yolg'on gapirib o'rganmagansan. Shuning uchun ko'zingni olib qochyapsan. Ko'zlaring esa, hamma gapni o'turibdi. Qani, ko'zingni olib qochmay tur-chi, ha, barakab

— Bolalaring bormi?

— Fotima-Zuhra qizlarim bor.

— Ota-onang hayotmi?

— Ha.
— Qamalsang, shularga jabr bo'ladi! Ochiq iqrор bo'lsang, jamoqdan saqlanib qolishing mumkin. Sheriklaringdan bittasi hamma gapni yozib berdi. Ma, o'qib ko'r. Faqat imzosini men berkinib turaman, sir saqlashga va'da berganman.

Oshpaz xatni bir emas, ikki marta o'qib chiqdi. O'qib chiqdi-yu, bu gal ko'zini shiftga emas, yerga qadab:

— Bilib qolsa, direktor meni tiriklayin ko'madi!— deb sichirladi.

— Sen direktorni emas, qizlaringni, xotiningni, qari otanangni o'yla!

— Sir saqlashga so'z berasizmi?

— So'z beraman.

— Oshxonadan eson-omon bo'shab ketishimga yordamlashasizmi?

— Yordamlashaman.

— Menga qog'oz bering bo'lmasa.

O'rozvoy ikki yildan buyon oshxonada yuz berib kelayotgan xarcha kirdikorlarni, menga qilingan tuhmatni, direktor nima deb tayinlaganigacha — hamma-hammasini batafsil yozib berdi. Chiqib ketgach, men boshlig'Imdan:

— Uning sherigi chindan ham biror narsa yozib berganmidi? — deb so'radim.

— Yo'q, bu qalbaki xat edi, o'zim yozuvdim, — kulib dedi Jalimjon aka. — Senga hali aytdim-ku, shu bola ko'nglimga al ma'qul tushib qoldi deb... So'roq boshlash oldidan avval odamning psixologiyasini o'rganish kerak. Bufetchi bo'lsa, ajribali, uni aldab bo'lmaydi. Unga temir qopqon tayyorlab berdim. Boshqasiga ilinmaydi. Baqaloq bufetchi ikki qo'lini to'ksiga qo'yib, xiyol egilib, odob-nazokat bilan kirib keldi. Qirdi-yu, qo'llarini ko'ksiga qo'yganicha, o'tirmay tik turaverdi. Qona uncha issiq bo'lmasa ham, avval burni va peshanasida, o'ngra semiz, sergo'sht yuzida ter ko'rinish, bora-bora xuddi hammomga tushgandek pishillab ketdi. U goh menga qarab jo'yadi, goh boshini ko'tarmay, hamon bir narsalarni yozib o'tirgan polkovnikning yelkasiga salom beradi.

— O'tiring! — buyurdi polkovnik.

— Rahmat. Men hurmatli boshliqlar huzurida tik turib o'rganganman.

— Ismingiz?

— Kecha aytuvdim-ku, hurmatli boshliqqa zarur bo'lsa, aytishim mumkin.

— Ismingiz deyaрман?!

Bufetchi bir sakrab tushdi:

— Zokir Zaripov, xuddi shunday.

— Grajdanin Zaripov, siz qamoqqa olindingiz!

Bufetchi bir chayqalib ketdi. Uch minut chamasi ochilganicha, qoshlarini kerib, angrayib turdi. So'nin «qamoqqa» deb pichirladi o'ziga-o'zi. Uning butunlay dovdan qolganini ko'rib, polkovnik o'z hujumini yana ham shiddat bilan davom ettirdi. Kecha men Salimjon akani juda dilbar, rahmatli bir qiyofada ko'rgandim. Hozir u shunday bir vajohat bilan dahshat bilan boqardiki, ishonsangiz, bu boqishlardan o'z ham dovdirab qolayotgandek bo'ldim.

— Kechiradilar, — dedi nihoyat bufetchi tilga kirib, qamalishimning sababini bilsam bo'ladimi?

— Shu yilning 22 martida shahar savdo inspeksiya bufetingizdan o'n to'rt butilka qalbaki konyak topgan, shunday daymi? — metindek og'ir bir ohangda so'radi polkovnik.

— Yo'q, yo'q, bir anglashilmovchilik bo'lgan edi!

— Mana akti! — Salimjon aka akti uzatmoqchi bo'lib bufetchi yana dovdirab qoldi shekilli, negadir, orqasiga tish yelkasini devorga urib oldi.

— Ha aytganday, shunday bo'luvdi, lekin chora ko'rish Hayfsan olganman.

— Siz O'zbekiston jinoyat kodeksining bir yuzu o'n yetti moddasiga asosan jinoyiy javobgar-tortilishingiz kerak.

— Lekin, men halol mehnatim bilan o'z aybimni yuvgan!

— O'ninchi fevral kuni drujinachilar tomonidan tekshirib o'tkazilganda, bir xaridorni bir so'm yigirma ikki tiyina aldagansiz.

— Yo'q, yo'q, o'rtoq polkovnik, men yanglishib ketgan O'sha kuni kasal edim, isitmam bor edi!

— Mana, o'zingiz qo'l qo'ygan akt.

— Lekin, men o'rtoqlik sudida uzr so'raganman hayfsan berishgan.

— Siz O'zbekiston jinoyat kodeksining bir yuzu yetmish yettinchil moddasi bilan jinoyiy javobgarlikka tortilishingiz kerak. Grajdanim Zaripov, siz qamoqqa olindingiz!

Baqaloq bufetchi nazarimda, shu paytda juda, juda ham ingichka tortib ketgandek bo'ldi. Dadasidan qo'rqqan yosh boladek burchakka tiqilib, tizzalari dag'-dag' qaltiray boshladi. Haligi ter bosgan sergo'sht yuzi endi sovuq urgan pomidordek gezarib ketdi. «Ke-ke-ke...» dedi-yu, tili tutilib, yana jim bo'ldi. Yig'lamsiraganacha, xuddi yordam kutgandek bir menga, bir derazaga qarab ko'zlarini mo'ltiratib turaverdi. Nihoyat, kostyumi ichida yo'q bo'lib ketgan bo'ynini sal cho'zib:

— Kechirasiz, bir narsa so'rasam maylimi? — deb so'radi.

— So'rang! — jerkib bergandek bo'ldi polkovnik.

— Shu aktlarni qayerdan olganligingizni bilsam bo'ladimi?

— Kecha kechqurun direktoringiz Odil Abbosov olib borib berdi.

— Nomard!

— Gap tamom. Bufetni qulflang! — shunday deb, Salimjon aka o'rnidan turib, stol ustidagi qog'ozlarini yig'ishtirib, portfeliga joylay boshladi.

— To'xtang! Bir narsa aytmoqchiman! — shoshilib dedi bufetchi.

— Keragi yo'q. Kecha hamma gapni aytgansiz, — eshikka tomon yura boshladi mening boshlig'im.

— Yo'q, yo'q, kecha men sizni va butun komissiya a'zolarini aldagan edim, yolg'on so'zlagandim. U meni sotganda, men qarab turamanmi? Men o'rtoq Ro'ziyevga tuhmat uyushtirilganidan xabardorman. Odil emas, kazzob, muttahaam u, uchiga chiqqan poraxo'r u. Shahar savdo inspektsiyasiga ham, drujinachilarga ham tuhmat qilgan. Bechoralar tekshirgani kelgani bezillashadi.

E, ha, hamma gap bu yoqda ekan-ku, deb o'yladim.

Baqaloq bufetchining aytishicha, baxti qaro direktor uchiga chiqqan tuhmatchi, uchiga chiqqan poraxo'r ekan. Shaharning ikki mavzeida ikkita dang'illama uchastkasi, birovning nomiga

olingan qora «Volga»si bor ekan. Har kuni bosh oshpazlarda: ellik so'mdan, shu ko'ksiga mushtlab so'zlayotgan bufetchidar 60 so'm olar ekan. So'ralgan pulni bermasa oshpazlarni kechas olib qolib, perashka pishirtirib, vokzalga olib chiqib sottirarkan. Rayon oshxonalar trestining boshlig'i baxti qaro direktordar: shunaqangi qo'rqar ekanki, boshqa oshxonalariga direktor: tayinlanayotganda shu bilan maslahatlashar ekan.

Baxti qaro direktordan bufetchi ham qo'rqar ekan o'g'rilikka o'rgatgan ham, qalbaki konyak tayyorlashga majbur qilgan ham shu yeb to'ymas direktor bo'пти. Agar bufetchi uning qo'lidan eson-omon chiqib ketsa, avval elektromontyor bo'lgan ekan, yana o'z kasbiga jon-jon deb qaytishga tayyor ekan...

— Bolalaring bormi? — to'satdan gapni bo'ldi polkovnik.

— Oltita qizim bor, o'rtoq boshliq.

— Xotining ishlaydimi?

— Ishlamaydi, o'rtoq boshliq. Kasal, nafasi qisadi.

— Aytgan gaplaringni yozib bera olasanmi?

— Yozib beraman. U nomard meni sotibdi: endi men ham ochib tashlayman hammasini! Qo'lingizdagi aktlarni bosti-bosti qilaman, deb mendan pul olgan. Xotinimni kurortga jo'nataman deb bir amallab putyovka topuvdim, nomard, drujinachilarga beramiz, deb o'shani ham olib qo'ydi. Men... men...

— Yig'lama! — dedi Salimjon aka hamon avvalgi vahshatidan tushmay.

— Yo'q, men...

Bufetchi Salimjon akaning o'rniga o'tirib, tushuntirish xat yoza boshladi. Avval qo'llari qaltirab, ishi yurishmadi. yozganining ustidan uchiraverdi. Keyin bir stakan suv ichib olgach, qaltirog'i bosilib, ravon yoza ketdi. Nihoyat, o'rnidan turib:

— O'rtoq boshliq, agar, ruxsat bersangiz, qizlarim bilan xayrlashib kelsam, — deb iltimos qildi.

— Hozircha seni ochiqda qoldiraman, — deb Salimjon aka chiqib ketish uchun unga ruxsat berdi.

— Rostdan qamamaysizmi?

— Faqat halol ishlagin, qalloblik qilmagin.

— Halol ishlayman, qalloblik qilmayman!

— Lekin, o'rtamizda bo'lgan bu gaplarni direktoringga aytma.

— Aytmayman, peshanamga to'pponeha qadasha ham aytmayman.

Baqaloq bufetehi oyog'i yechib yuborilgan parrandadek sakrab-sakrab chiqib ketdi. Salimjon akadan o'sha aktlarni chindan ham direktor eltib berganmidi, deb so'ragan edim, u kulib: «Sen direktorni o'zingga o'xshagan laqma deb o'ylayapsan shekilli», deb meni andak koyib ham berdi. Aktlarni u shahar savdo inspeksiyasi bilan militsiya idorasidan olgan ekan, bufetehidan gap olish uchun ataylab, direktoring aytib berdi, degan gaplarni aytgan ekan.

Direktordan hamon darak yo'q. Oshpazlardan biri kirib, u kishi kelmas ekanlar, gripp bilan og'rib qolibdilar, deb chiqib ketdi. Ikkinchi oshpaz Karim Tursunov tungi smenada ishlarkan, uni kutmay bugungi ishni tugatib qo'ya qoldik.

Ko'nglim bir oz taskin topgandek bo'ldi. Xayriyat, haq joyida qaror topadigan bo'ldi, bu g'alvadan ham eson-omon qutulib ketadigan bo'ldim, deb o'yladim. Boshlig'imga, sizga mingdan-ming rahmat, sizga, militsiyaga o'la-o'lguncha sodiq bo'laman, dedim.

— Rahmat deyishingga hali erta, — dedi Salimjon aka o'ygatilib.

— Nega endi, hammasi besh qo'ldek ayon bo'ldi-ku?

— Odil Abbosov qari tulki, uni osonlikcha qo'lga tushirib bo'psan. Sen bilan men to'plagan faktlarni, bir hamla bilan yo'qqa chiqarib qo'yishi mumkin! Bilaman, u bugun kasal emas, uyida ham yotgani yo'q. Shahar prokuraturasida og'aynisi bor, o'sha bilan maslahat qilgani ketgan. Qani endi sehrgar bo'lsamu, ko'zga ko'rinmaydigan bo'lib olib, ovoz yozadigan apparatimni qo'ltiqlab ularning huzuriga kirib, hamma gaplarini oqizmaytomizmay yozib olsam... Afsuski, sehrgarlik qo'limdan kelmaydi-da. Ammo bu sariq shaytonlar bilan oxirigacha olishish qo'limdan keladi! Nima deding, Hoshimjon, olishamizmi?

Men indamadim. Negaki, shu paytda sehrli qalpoqcham haqida o'ylardim. Bordi-yu, Salimjon akamga ochig'ini aytсам-

chi... Yo'q, yaxshisi, aytmasdan borib olib kelaman. g' alvalar tinchisin, uch-to'rt kunga javob olamanu, bor albatta olib kelaman. Ana undan so'ng sariq shaytonlari, bora devlarning ta'zirini beramiz.

— Qorin qalay? — so'radi boshlig'im.

— Juda och!

— Yur, bir qabobxo'rlik qilaylik.

POLKOVNIKNING O'N BIR NABIRASI

Ertasiga Salimjon akam ham gripp bilan og'rib qoldi. Magazinchining xotini — o'n bir bolaning onasi Lutfi xola unga qarab turadigan, men idoraga borib, yozuv-chizuv ishlari bilan mashg'ul bo'ladigan bo'ldim.

Kechqurun qaytsam, qo'shnimizning Botir, Bobur, Sobir Bahodir, Bahrom, Baxtiyor, Sevar, Savri ismli bolalari mening ustozimni har tomondan o'rab, chug'urchiqdek chug'urlashi boshini qotirishyapti.

— Amaki, oyog'ingizni uqalab qo'ysam menga roгатka olib berasizmi? — deydi ishtonsiz yuradigan Bahrom.

— Olib beraman, — deydi Salimjon akam ham ko'zini ochmay.

— Amaki, bo'lkaning yumshoq joyidan chaynab, kaftimni dumalatib, qurt yasab beraymi? — deydi to'rt yoshli Baxtiyor.

— Mayli, yasab ber, — degan javob qaytardi unga ham.

— Amaki, peshanangizga latta ho'llab bosaymi? — deb so'raydi Bahodir.

— Hozir bosding-ku?

— Tag'in bosgim kelyapti-da.

— Ha, mayli, bossang-bosa qol.

Sakkiz yoshli Sevar bilan to'qqiz yoshli Savri yenglarini shimarishib, olib, hammayoqlarini ho'l qilib, pishillashib poy yuvishyapti. Botir hovliga shlankada suv sepish bilan mashg'ul.

Suvni hovliga sepyaptimi, boshidan quyayaptimi, bilib bo'lmaydi, nega desangiz, xuddi suvga tushgan mushukdek hammayog'i shalabbo.

— Amaki, menga nima olib berasiz? — deb so'raydi Savri.

- Sochingga lenta olib beraman.
- Menga-chi? — erkalanadi Sevar.
- Sen kimsan o'zing?
- Men Sevarman-ku.
- E, anovi dadasi magazindan sotib olgan qizmi?
- Yo'q, meni oyim tuqqan.
- Ha, mayli, senga yelim qo'g'irchoq olib beraman.

Salimjon aka shu yotishda kasalga emas, qishlog'imizdagi bog'chani enagasiga o'xshardi, katta-kichik bolalar chug'urlashib, u yoq-bu yog'idan tortqilashib, unga hech tinchlik berishmasdi. Achchig'im chiqib: «Qani, uylaringga jo'nab qolinglar, — deb urishdim ularni, — bo'lmasa gripp yuqib qoladi». «Biz gripp bo'lib o'tganmiz, endi yuqmaydi», deb chug'urlashdi bolalar. Qo'limga supurgi olib, xuddi urmoqchi bo'lgandek o'dag'aylab hammalarini haydab solmoqchi bo'luvdim, Salimjon akam: «Qo'y, haydama, o'zim chaqirtirib chiqdim, shularni ko'rsam kasalim yengillashadi», deb ko'nmedi. Hamshira ukol qilgani kelgan edi, unga ko'zimni qisib: «Avval bolalarga nina tiqarkansiz, Salimjon akam aytyaptilar», dedim.

Bolalar shataloq otib qochib qolishdi, hovli suv quygandek jimjit bo'lib qoldi. Ikkita cbinni kosada mastava ko'tarib, magazinchi Ne'mat aka chiqdi.

— Tuzukmisiz? — dedi u Salimjon akaning oyoq tomoniga o'tirayotib.

- Isitmam tushdi shekilli, o'zingning ishlaring qalay?
- Bugun yana mushtlashib ketishimga oz qoldi.
- Bo'lar-bo'larmasga mushtlashaverar ekansan-da.
- Bo'lar-bo'lmasga emas. Hoshimjon, bor, ikkita qoshiq olib chiqqin... Salimjon aka, shu mastavani iching, terlaysiz. To'xtang, mana bu dorini avval ichib yuboring, buyam terlatadi shekilli, menam shundan tuzaldim... Bo'lar-bo'lmasga mushtlashma deysiz. Shu battollar bilan mushtlashmay bo'lar-kanmi. Ertalab yuz qop un kelib qoldi. Ekspeditor unni tushirmay, qopiga bir so'mdan berasan, deb turib oldi, bir tiyin ham bermayman desam, bo'lmasa bir qop ham un ololmaysan, dedi. Olaman dedim, ololmaysan dedi. Oz qoldi mushtlashib ketishimizga.

— Unni tashlab ketdimi, axir? — g'ijini b so'radi polkovnik.
— Bermadi. Sizga yuz marta aytdim, shularning poposi
bir silab qo'ying deb.

— Ulgurmayapmiz-da.

Salimjon akam mastavani qaynoq-qaynoq ichib, o'ralib
oldi. Magazinchi bo'shagan kosalarni olib chiqib ketdi. K
bo'lsam boshlig'im haqida o'ylay boshladim. Bechoraga
qiyin, hatto kasal yotganida ham poraxo'rlar haqida shikoyat
qilishib, tinchlik berishmaydi. Jinoyatchilar bo'lsa
kuchaygandan-kuchayib boryapti.

Uch kunda o'n to'rtta shikoyat tushdi. Hali bittasiga
qo'l urganimiz yo'q. Birini tugatsang, ikkinchisi chiqadi. K
biladi, hozir anovi baxti qaro direktor meni javobgarlikka tort
uchun qanaqa tadbirlar ko'rayotgan ekan. Ishqilib, Salimjon
akam tezroq tuzalsinlar-da, bo'lmasa, ular meni
asfalasofiliga jo'natishlari hech gap emas.

Salimjon akamning eski, shalog'i chiqqan, uzoq
qarasangiz o'rmalab ketayotgan qo'ng'izga o'xshab ko'rma
gan «Moskvich»i bor ekan. Raysobesning shofyori ikkovi
uch kun o'ynab, uni oyoqqa turg'azdik. Shanba kuni
Salimjon akam kasaldan butunlay sog'ayib yana avvalga
quvnoq, avvalgidek hazilkash bo'lib qoldi. Ne'mat aka
bolalarini sirkka olib boradigan bo'ldi.

— O'zimiz boraversak bo'lmaydimi? — deb so'radi
Salimjon akam, sen nimani tushunasan, degandek bir obang
kulib qo'ydi.

— Dadasiga achinmaysanmi? — deb so'radi oxirida.

— Nega achinar ekanman, soppa-sog'-ku!

— Sog'liqqayu sog'-a, lekin unga juda qiyin. O'n bitta bol
katta qilaman deb, har kuni ikki smenada ishlaydi bechor
shoshmasdan tushuntira boshladi boshlig'im. Ularni sen bil
men o'ynatmasak, stadionga borib, butilka yig'ishadi, bezor
ga qo'shilib ketishadi. Karim akangga o'xshab, rasvo bo'la
Undan keyin, hali senga aytdimku, shu bolalar bilan bir
bo'lsam, o'zim ham yayrayman. Karimning qamalgan
kelinoyingning vafot etganini bir oz bo'lsa ham unutamat
Ne'mat akang yaxshi odam... Rahmatli kelinoying ham

chug'urchiqlarni jon-dilidan yaxshi ko'rardi. Hammasini o'zi rug'dirgan. Kindigini ham o'zi kesgan. Rahmatli, xo'p ajoyib ayol edi. Sen bolalarning sochini olib tur.

— Siz-chi?

— Magazinga boraman. Bolalarga ko'ylak olib bermoqchi-man. Bu pullarni saqlab qabristonga olib ketarmidim? To'g'rimi, o'rtoq serjant?

— To'g'ri aytasiz, o'rtoq polkovnik. Iloji bo'lsa menga ham bitta ko'ylak olib bering, — deb qo'ydim.

Bolalar mening sartarosh ekanligimni bilishmas ekan. Avvaliga boshimizni kesib olasiz deb, ko'nishmadi. Men kim sochini oldirmasa Salimjon akam sirkka olib bormas ekan, degan edim, qiziq tomoshadan mahrum bo'lishdan qo'rqishdi shekilli, oldin men oldiraman, oldin menikini olasiz, deb navbat talashib qolishdi.

— Amaki, siz militsiyada sartarosh bo'lib ishlaysizmi? — deb so'radi Botir.

— To'g'ri, sartarosh bo'lib ishlayman.

— Amaki, siz soch bo'yashni ham bilasizmi? — deb so'radi Bobur.

— Bilaman.

— Mening sochimni qoraga bo'yab bering.

— Nega endi qoraga bo'yar ekanman?

— Hammasi meni mallavoy deb chaqiradi.

— Seni kim mallavoy desa, o'tkir ustaram bor, o'sha bilan shartta qulog'ini kesib tashlayman.

— Ikkala qulog'ini ham kesasizmi?

— Ikkovini ham kesaman.

Bu gapdan Bobur juda xursand bo'lib ketdi shekilli, ishlatilmaganidan zanglab, tishlari o'tmaslashib qolgan mashina qaychi sochlarini yulib olsa ham, bo'ynini ichiga tortganча, jim o'tiraverdi.

Bir soat o'tar-o'tmas chug'urchiqlarning boshini tarashlab tashladim. Bu orada Salimjon akam ham oladiganini olib qaytib keldi. Yangi ko'ylaklarni ko'rib, bolalar shunaqangi sevinib ketishdiki, bu cheksiz quvonchlarni men hech ta'riflay olmasam kerak. Hamisha ishtonsiz yuradigan Bahrom o'ziga atalgan

yangi shimni qo'ltig'iga qisganicha irg'ishlay boshladi. «Yo'q, kiyimaysan?» desam: «Kerak bo'lganda tugmasini yecholmasan, shimimni ho'l qilib qo'yaman», deb sirkka ishtonsiz jo'nbayidan bo'ldi.

Yo'lga chiqdik. Men rulda, polkovnik oldingi o'rinday, chug'urchiqlardan yettitasini orqa o'ringa o'tkazib, bitta kattarog'ini bagajnikka yotqizdik; bagajnikda u o'tgan yili marta lola sayliga ham borib kelgan ekan. Yo'lga chiqish bilan men negadir juda, juda ham xursand bo'lib ketdim. Bu shahar militsionerlari ustoz deb hurmat qiladigan e'tiborli odam bilan mana shunday yonma-yon o'tirib, tomosha ketayotganimdanmi yoki o'zim ham bilmagan boshqa bir sababdanmi, har qalay o'zimda yo'q xursand, qalbim g'ur, iftixor hislari bilan limmo-lim to'lgan edi.

— Bolalar, ashula aytishni bilasizlarmi? — deb so'radim orqamga o'girilib.

— Yo'q, she'r o'qishni bilamiz, — deyishdi chug'urchiq.

— Qani boshlanglar bo'lmasa!

Uzumlar, uzumlar,

Lazzatli, sharbatli uzumlar...

deya bir-biriga gal bermay she'r o'qib yuborishdi bolalar. Mashina yo'lning qoq o'rtasida pat-pat qilib tutun chiqarib, yu, taqqa to'xtab qoldi. Startyorni shuncha bossam ham: olmadi. Benzin qolmayaptimikan deb, karbyuratorni qaraq edim — hammasi joyida. Ehtimol, tok uzilgandir, deb babim paypasladim — tok ham bor.

Salimjon aka ham tushib, mashinaning u yoq-bu yoq ko'zdan kechirgan bo'ldi-yu, «hammasi joyida-ku» deb yelkasini qisib qo'ydi.

— Akumulyator kuchsizlanibdi, itarish kerak, — deb ta'kid qildim. Maslahatim polkovnikka ham ma'qul bo'ldi. Bolalar tushib xuddi shirali bir narsaga yopishgan pashshadek tomondan mashinaga yopirilishib, uni choptirib ketishdi. Be-metr, o'n metr... Mana, ikki yuz metrcha yurib qo'ydik hammi qani endi zormanda o't olsa! Boshlig'im bolalarni olib yo'lga

mashinada sirkka jo'naydigan, men mashinani tuzatib, orqalaridan yetib boradigan bo'ldim.

Yana ko'p unab ko'rdim. O'tkinchi mashinalarning menga qaraganda xiyla tajribaliroq shofyorlari ham bir ish chiqarisholmay. «bu shaloq aravani temir-tersaklar do'koniga topshirib, o'rniga ov miltig'i olsa yaxshi bo'lardi...» deb maslahat berib, o'tib ketishaverdi. Oxiri ko'mir tashiydigan aravaga sudratib, uyga qaytib ketdim. Gullarga suv quygan bo'ldim, cho'ltoq supurgi bilan hovlini supurib chiqdim. Lutfi xolam bir lagan moshkichiri olib chiqqan edi, uni pok-pokiza tushirib olgach, kayfiyatim yana o'z-o'zidan ko'tarilib ketdi. O'zi men doim shunaqaman, biror narsadan xafa bo'lib turganimda to'yib ovqatlanib olsam, xafagarchiligim tarqaydi ketadi. Hushtak chalib, xonani aylanishga tushdim. Biror narsa o'qish niyatida javonni ochgan edim, Salimjon akamning yozuvlariga ko'zim tushib qoldi. Birovning xatini o'qish aslida odobdan emasku-ya... lekin men begona emas, Salimjon akamning tutingan o'g'liman-ku, nega endi o'z dadamning yozganlarini o'qishga haqqim bo'lmas ekan!

Boshlig'im yosh militsionerlar uchun kitob yozayotganini eshitgan edim. Bu yozuvlar o'sha kitobning qo'lyozmasi ekan. Tozaroq yozilgan bir joyini topib o'qiy boshladim:

«Sen militsiyaga ishga keldingmi, demak xalqqa, hukumatga xizmat qilishga bel bog'labsan.

Endi, mulohazang chuqur, o'zing sovuqqon bo'l. Mehrlri, shafqatli, qalbi qaynoq bo'l. Sof bo'l, egri qo'l bo'lma!

Sen, hukumat nomidan gapirasan, endi shunga loyiq bo'l.

Odamlarga ishon, odamlardan yordam kut.

Adashganlar ko'p, yordam qo'lingni tut.

Maqsading qamash emas, qamoqdan olib qolish.

Odamlarga baho berishga shoshma, baho berdingmi, so'zingdan qaytma.

Sening obro'ying — militsiyaning obro'yi. Militsiyaning obro'yi — hukumatning obro'yi. Obro'yingga ehtiyot bo'l.

O'zing tartibli bo'lmasang, o'zgodan tartib kutma.

Qattiqqo'llik qilu, odil bo'l. Shunda hurmatli bo'lasan».

Bilasiz-ku, ko'p o'qisam uyqum keladigan odatim bor, qo'lyozmaning u yog'ini o'qiy olmadim. Faqat bu menga

bag'ishlab yozilganga o'xshaydi, deb pichirlashga ulgurdim xolos. Peshanamni qo'lyozmalarga qo'yganimcha dong qo'xlab qoldim.

BAXTI QARO DIREKTOR YANA HUJUMGA O'TDI

Jang qizib ketdi. Bir tomonda baxti qaro direktor boshliq tuhmatchilar yenglarini shimarib, tinim bilmay ishlab turishibdi. Bir tomonda polkovnik o'rtoq Otajonov boshliq adolat komissiyasi ish ko'ryapti. Adolat komissiyasi o'rtoq Ro'ziyevga ya'ni menga tuhmat qilgan oshxona direktori va uning qo'ldirilgan qilmishlari xususida ikki papka hech rad qilib bo'lmaydigan hujjat yig'di. Mehnatkashlar tomonidan yuqori idoralarga yozilgan yigirma bir shikoyatning asl nusxasi so'rab olinib, oshxonadagi qalloblikni qayd qiluvchi shahar savdo inspektsiyasi, militsiya va xalq kontrolidan olingan aktlar, boshqaruv oshpaz, baqaloq bufetchining tilxat va yana men bexabar bo'lgan qanchadan-qancha aktlaru, faktlar jamuljam qilingan papkalarga joylandi.

Bularning hammasini rad qilish uchun baxti qaro direktor ham bir papka material to'plab, quyidagi da'volarni o'rnatib tashladi.

Birinchi, militsiya bo'limi qattiq turib himoya qilayotgan serjant Ro'ziyev aslida ruhiy kasal, yaqinda besh sutun jinnixonada yotib chiqdi. (Spravkaga qaralsin).

Ikkinchi, adolat komissiyasiga boshchilik qilayotgan polkovnik Otajonovning o'zi ham pok emas, o'g'li ashaddi jinoyatchi bo'lgan. Qamoqxonada yotibdi. (Spravkaga qaralsin).

Uchinchi, poraxo'r serjant Ro'ziyev polkovnikning tug'ishgan jiyani bo'ladi. Uni o'z uyiga olib borib olgan. (Mahalla komissiyasi bergan spravkaga qaralsin).

To'rtinchi, polkovnik o'rtoq Otajonov komissiyasining a'zolarining kasal bo'lib qolganligidan foydalanib, oshxonada yotib borib, o'z xizmatini halollik bilan o'tab turgan bufetchi Zok Zaripovning peshanasiga to'pponcha qadab: «O'rtoq Ro'ziyevga tuhmat qilgan edim, direktor yomon odam, tuhmatni o'z ustiga uyushtirdi...» deb yozib berasan, bo'lmasa otib tashlayman, de

do'q urgan. (Bufetchi Zokirovning rayispolkom raisi muovini nomiga yozgan shikoyatini ilova qilamiz).

Xullas, ana shunday da'volardan yana yettitasi keltirilib, oxirida, biz bu adolat komissiyasiga endi ishonmaymiz, boshqa, chinakam adolatli komissiya tuzilishini so'raymiz, deb yozishibdi.

Mana bugun adolat komissiyasi o'zining eng oxirgi majlisiga to'plandi. Yana bir necha soatdan so'ng mulla Hoshimning ishi yo u yoqli, yo bu yoqli bo'ladi. Bu yoqli bo'lsa, nur ustiga nur, yana o'ynab-kulib, sheriklarini ham kuldurib, militsiyada ishini davom ettiraveradi. Bordi-yu, u yoqli bo'lsa-chi, tamom. Mehribon buvijoni qamoqxonaga sovg'a-salom tashiyverib, oyoqdan qoldi deyavering.

Salimjon aka bugun har kungidek quvnoq emas, g'amgin o'tiribdi. Ko'zlari o'ychan, sertashvish boqadi. Aftidan, baqa-loq bufetchining ikkiyuzlamachiligi uni o'ylantirib qo'yganga o'xshaydi. Adolat komissiyasining ikkinchi a'zosi kapitan Karomat Hoshimova avval qanday bo'lsa bugun ham shunday, qovog'idan chakillab zahar tomib turibdi. Uni juda qattiqqo'l deyishadi, o'zi shu militsiya bo'limidagi jamiki yoshlarning boshlig'i. Shuncha vaqt ishlab bir marta ham kulganini ko'rgan emasman. Ishga yangi kelgan mahalimda unga «kelinoyi» deb murojaat qilib, naq baloga qolganman.

Adolat komissiyasining uchinchi a'zosi Jamol Qoraboyev xuddi kechasi yaxshi uxlamagan kishidek mudrab ahyon-ahyonda esnab qo'yayapti. Uning g'alati odati bor — hech qachon, hech kimga e'tiroz bildirmas ekan. Salimjon akam biror fikrni o'rtaga tashlasa:

— To'g'ri, ajoyib fikr, — deb qo'yadi u. Kapitan Hoshimova Salimjon akamga e'tiroz bildirib, boshqa fikrni bayon qilsa:

— To'g'ri, bunisi ham ajoyib fikr, — deb qo'yadi Qoraboyev. Goho mening boshlig'im bo'g'ilib:

— Sizda tayinli bir fikr bormi o'zi? — deb so'raydi.

Jamol Qoraboyev beozorgina kulib:

— Adolatga ozor yetmasin deyman, — deydi.

Shunday qilib, uchovlari jamuljam bo'lib o'tirishibdi. Kapitan Hoshimova baxti qaro direktorning papkasini uzoq varaqladi, nihoyat boshini ko'tarib:

— Yotib qolguncha otib qol, qabilida ish tutishyapti. Xo...
Salimjon aka, endi nima qildik? — deb so'radi.

— Menimcha, bufetchini chaqirish kerak.

— To'g'ri, — dedi Hoshimova. So'ng Qoraboyev...
murojaat qildi. — Siz qanday fikrdasiz?

— Men ham chaqirish tarafdoriman, — deb sekingina es...
qo'ydi Qoraboyev.

Baqaloq bufetchini telefonda chaqirishgan edi, qanot bog'...
uchib keldimi, o'n besh minutdan so'ng ostonada hozir bo'...
ikki qo'li ko'ksida egilib salom berdi.

— Sen nega o'z fikringdan qaytding? — so'radi polkovna

— Menga direktoringning kirdikorlarini yozib bergan edi...
ku. Mana bu xat senikimi?

— Meniki, hurmatli boshliq.

— Nega fikringdan qaytding?

— Siz o'sha kuni meni qo'rqitdingiz.

— Nima deb qo'rqitdim?

— Otaman dedingiz.

— Men umuman to'pponcha taqmayman-ku?

— O'sha kuni qo'lingizda o'qlangan to'pponcha bor edi.

Polkovnik qaltirab ketdi. Hayajonlansa oq oralagan qat...
qoshlari past-baland bo'lib, bir ko'zi xiyol qisilib, boshqa...
olayib ketardi. Hozir ham shunday bo'ldi. Salimjon aka bosh...
keskin ko'tarib:

— Qani, mening ko'zimga to'g'ri qarachi, barakalla! As...
shunday turib javob berasan. O'sha kuni mening qo'lma...
to'pponcha bormidi? — dedi.

— Bor edi! — baqrayib turib dedi bufetchi.

— Qanaqa to'pponcha edi? Ko'zingni olib qochm...
qanaqa to'pponcha edi, deyaрман?

— Qanaqaligi... esimda yo'q.

— Rangi oqmidi, sariqmidi?

— Esimda yo'q.

— Ehtimol oqdir?

— Ha, oq edi, shekilli.

— Yolg'on! Men doim sariq to'pponcha taqaman.

— Ha, ha, sariq edi!

— Yoig'on! Hamma to'pponchalarning rangi qora bo'ladi!
— Qo-qo, qo-qo... — bufetchi Salimjon akaning yuziga qaragancha dag'-dag' qaltirab, xuddi tuxum qilishga ketayotgan ona tovuqqa o'xshab, «qo-qo»lay boshladi. Unga suv ichirmoqchi bo'lishgan edi, tishlari stakanni taraqlatib, suvni to'kib yubordi. O'tkazib qo'yishuvdi, qaltirog'i bosilish o'rniga battar kuchayib ketdi, stollarni ham qisirlata boshladi. Nihoyat, o'ziga kelib:

— Meni otmoqchi bo'lib qo'rqitgansiz, boshqa gapim yo'q, — dedi-da, shartta o'rnidan turib, xuddi birov orqasidan quvlayotgandek, yugurib chiqib ketdi. O'tirganlar sharaqlab kulib yuborishdi.

— Bechoraga juda qiyin! — dedi kapitan Hoshimova chindan ham rahmi kelib. — U yoqqa borsa, boshlig'i qo'ymaydi, bu yoqda sizning ko'zingizdan qo'rqadi... Lekin Salimjon aka, xafa bo'lmang-ku, ko'zingizda allaqanday bir kuch bor. Ochig'ini aytсам, astoydil tikilib qarasangiz, men ham qo'rqib ketaman.

— Men ham qo'rqaman, — deb yana esnadi Qoraboyev.

— Bu ko'zlarimda yaxshilar uchun shafqat, yomonlar uchun dahshat bor, — kulib qo'ydi polkovnik. — Astoydil tikilsam, irodasi bo'shroq odamni uxlatib qo'yaman... Lekin bufetchi boplab qochib qoldi... Bari bir haqiqatni aytishga majbur qilaman uni.

Maslahatlashib, oshpaz O'rozni ham chaqiradigan bo'lishdi. O'roz kabinetga kirishi bilan darrov uyning shiftiga qarab, o'sha yerdan ko'zini uzmay:

— Siz borgan kuni kechasi direktorning uyida hammamiz to'plandik. Men o'rtoq polkovnikka hech narsa yozib berganim yo'q, dedim.

— Direktorning uyida yana kimlar bor edi? — shoshilib so'radi Hoshimova.

— Ikkita begona odam ham bor edi.

— Siz ularni tanimaysizmi?

— Yo'q. Har qalay obro'li kishilar bo'lsa kerak. Yaxshi kiyinishgan edi. Yana bir narsa aytmoqchiman.

— Xo'sh?

— Bog'ot ko'chasidagi qirqinchi uyda direktorning yuz qop o'g'irlangan uni bor.

— Shuncha unni nima qiladi u?

— Kechasi perashka pishirtirib, vokzalga chiqarib...

Polkovnik xursand bo'lib ketdi shekilli, o'rnidan hamon shiftga tikilib turgan oshpazga yaqinlashib yelkasiga qo'lini tashladi.

— Sening vijdonli yigit ekanligingni birinchi uchrashuvda sezgan edim. Sen bu iflos odamlar orasiga tasodifan tash qolgansan. Halol yigit bo'lganing uchun mukofot tanqida boshqa oshxonaga o'tishingga yordamlashaman. Oshxonada bosh oshpaz bo'lib o'tasan.

— Men ketsam maylimi? — so'radi oshpaz.

— Sizlarda boshqa savol yo'qmi? — komissiyaning boshqasiga a'zolaridan so'radi polkovnik. Ma'lum bo'lishicha, ikkovlikda ham hech qanday savol yo'q ekan.

O'rozdan so'ng baxti qaro direktorni chaqirtirishdi.

Qiziq, men bu odamga ilgari sinchiklab qaramagan ekan. U doim ko'zlarini qisib, kishiga xuddi mazax qilayotgan boqar ekan. Lablari bir-biriga mahkam yopishib, oldiga tashlab cho'chchayib turganidan, xoh ko'ring, xoh ko'rmang. 12 oyoq ostida qolib ezilgan anjir shaftolining o'zginasi do'ng Do'ng peshanasining yiltirab turishi, yuzining sergoshlik burnining baqaga o'xshab yalpoqligi aftini xuddi dovna chaynab olgandek bujmayib turishi, bir qarashda, odamni rahmini keltirib yuboradi. Yana bir qarashda esa, achchiq chiqaradi. Savol-javob uzoqqa cho'zilmadi. Baxti qaro dedi «men bu komissiyaga javob bermayman, adolatliroq komissiya tuzilishini talab qilaman», deya xayr-ma'zurni nasya qilib chiqarib ketdi.

— Sizning fikringiz? — Hoshimovadan so'radi polkovnik.

— Bu osonlikcha taslim bo'ladigan xilidan emas, — dedi Hoshimova.

— Siz nima deysiz? — Qoraboyevga murojaat qildi mehribon boshlig'im.

— Men ham shu fikrga qo'shilaman, — degan javob qildi kapitandan.

Uzoq maslahatlashishgandan so'ng nihoyat oshpaz boshqasiga ma'lumotga asosan, uchta operativ gruppaga tuzib, oshxonada...

vokzaldagi perashka sotuvchi g'ildirakli aravachalarni, Bog'ot ko'chasidagi qirquinchi nomerli uyni tekshirishdan o'tkazadigan bo'lishdi. Tekshirish kech soat o'nga belgilandi.

Drujinachi yigit-qizlardan, keksa pensionerlardan ko'proq bo'lishdi-yu, negadir, meni hech qaysi gruppaga qo'shishmadi.

— Menchi? Men kim bilan boraman? — so'radim boshlig'imdan.

— Sen shu yerda shtab boshlig'i bo'lib qolasan, — dedi Salimjon akam. Hazillashib aytdimi, chindan aytdimi, bunisini surishtirib o'tirmay, o'sha kuni tungi soat o'n ikkilargacha dorada qoqilgan qoziqdek qimirlamay o'tirdim. Birinchi bo'lib, Salimjon akamning operativ gruppasi qaytdi.

— Telefon qilishmadimi? — hovliqib so'radi polkovnik.

— Yo'q, — dedim uyqusirab.

— Hoshim, meni tabriklasang bo'ladi. Juda katta ishni ochib keldim. Un, yog', shakar, qop-qop mayizlar deysanmi! Bu hazilakam gap emas, o'g'lim!

Ikkinchi bo'lib Karomat kelinoyimning gruppasi qaytdi.

— Ishlar zo'r! — dedi u o'zini divanga tashlab. — Mingtacha perashka, olti yuztacha korjik, hammasi fakturasiz! Voy nomardlar-ey! Voy nomardlar-ey! — Salimjon aka, endi men boray, emizikli bolam bor. Yig'layverib, dadasi sho'rlikni qiynab yuborgandir. Mana aktlar, sotuvchilardan faqat bittasi qo'l qo'ymadi... Men ketdim.

Eng oxirida kapitan Qoraboyev boshliq gruppasi qaytdi. U ikkita ishbilarmon, tajribali pensioner chol bilan oshxonadan oshpazlarning tugun ko'tarib chiqishini poylashgan ekan. Oshpaz buni sezib qolib, orqa eshikdan chiqib, juftakni rostlab qolishibdi.

— Ishni rasvo qilibsiz! — dedi polkovnik bo'g'ilib.

— O'zim ham shu fikrdaman, — afsuslanib, bosh chayqab qo'ydi kapitan.

YURAKKA XANJAR URISHDI

Mana endi, qimmatli do'stlarim, hamma narsa ke-
ravshan bo'ldi hisob. Mulla Hoshimjonning bo'yniga qo-
ayblarni olib tashlash soatlari ham yaqinlashdi. Baxt
direktorning o'zi o'g'riboshi ekan, yashirincha pish-
taomlarning pulini paqqos cho'ntagiga urarkan. Bugun
komissiyasi doklad yozib, ikki nusxada ko'chirtirib,
boshlig'imiz o'rtoq Usmonovga, ikkinchisini minist-
jo'natib yuborsa ham bo'lardi-yu, ammo o'rtaga bir xav-
tushib qoldi-da.

Nu'monjon Nasimov degan leytenant uylanadigan
qolibdi, to'y komissiyasi tuzilib, kapitan Hoshimova un-
bo'libdi. Men ilgari militsionerlarning to'yini hech ko'r-
edim, hammayoqni pogonlilar bosib ketib, bir-birlariga
berishaverib, to'y ham to'ydek bo'lmas, deb qo'rqqan
yo'q, unaqa bo'lmadi. Mehmonlarning hammasi naftalin-
atirning aralash hidi anqib turgan chiroyli kostyumlar, ya-
tufllilar kiyib kelishibdi. Men Salimjon akamning topshir-
ko'ra, to'yxonada yugurib-elib xizmat qilar edim. Qo'le-
chaqqongina yigit emasmanmi, goh oshxonaga yuguraman.
o'choq boshida paydo bo'lib qolaman, goh samovarga o'ta-
ketaman. O'rganib qolgan ekanman, unvoni o'zimni
kattaroqlarga hadeb g'oz turib chest beravergan edim, to'y
kapitan Hoshimova:

— To'yda echest berilmaydi, Hoshimjon! — deb shire-
qulog'imga.

— Xo'p bo'ladi, kelinoyi! — deb unga ham chest
qo'ydim.

Ammo-lekin, to'yxonani ham qoyilmaqom qilib be-
yubordik-da! Buvijonim ishlatadigan angishvonadek kelat-
lampochkalardan rang-barang gullar yasab, chor tomonga
qo'yganmiz. Salimjon akamning hovlisidan keltirilgan qu-
quchoq anvoyi gullar noz-ne'matlar to'la stollarga husn
turibdi. Bir militsioner yigit ola-bula tarvuzlardan chi-
savatchalar yasarkan, o'sha savatchalarning yonlariga
atirgullardan sanchib, stollarga terib qo'yganmiz. Bir

qishloqlarda to'ppa-to'g'ri qovurib yoki pishirib yeyilaveradigan qo'y go'shtlarni ham tarekalariga yulduzsimon qilib terishib, o'rtasiga allaqanday narsalar qo'yisharkan bu yerda.

Noz-ne'matlar mo'lligidan uzun stollarning beli naq egilay deb turibdi.

Nihoyat, mehmonlar kelib bo'lgach, to'yboshi Karomat opa hazmni ochib, kuyov-kelinlar baxtiga qadah ko'tarishlaringizni so'rayman. dedi. Men qadah degan so'zni eshitib, bir qadah aroq tufayli boshimga qanday tashvishlar tushganini esladim-u, yugurganimcha tashqariga chiqib ketdim. Eshik oldida bir kishiga qornim bilan urilib ketdim. Bunday boshimni ko'tarib qarasam, yopiray, o'ngimmi-tushimmi, qarshimda kulimsiragancha, o'sha jinnixonada tanishganim — kechasi bilan ot bo'lib kishnab chiqadigan Orif aka turibdi.

— Assalomu alaykum! — dedim ko'rishish uchun qo'limni uzatib. — Qani, ichkariga marhamat.

— Yigitcha, sizni qayerdadir ko'rganga o'xshayman? — so'radi amakim. — Tag'in Napoleon Bonapartning o'zi bo'lmang!

— Yo'q, men qirchang'i otman, bir kishnab beraymi?— deb kulib yubordim. Kulisha-kulisha, Orif akani ichkari olib kirib, o'z obro'yi, o'z mavqeiga mos bir joy tanlab o'tkazdim.

Uni tinchitganimcha bo'lmay, hurmatli mehmonlar kelishyapti, deb hamma gur etib o'rnidan turdi. O'girilib qarasam, Salimjon akam bilan shahar militsiya bo'limining boshlig'i, hu birda men soqolini hafsala bilan olib qo'yganimda «sendan qanaqa militsioner chiqishini aytolmayman-ku, ammo yaxshi sartarosh chiqadi», degan general kirib kelyapti. Shoshmasdan boshlarini qimirlatishib, goh o'ngga, goh chapga salom berishib, kuyov-kelinning o'ng tomoniga o'tib o'tirishdi.

Shoshib qoldim. O'zimning sartaroshxonada emas, balki militsiyada ishlayotganligimni hurmatli generalga bir ko'rsatib qo'ygim kelib ketdi. Oldilariga qanday borsam ekan? Ha, topdim, oshxonaga kiraman-da, qovurilgan, qaynatilgan, dimlangan go'shtlardan bir lagan bosib chiqaman...

Laganni oldilariga qo'yayotib, odob bilan salom bergandim, general boshini ko'tardi.

- Soqolingizni olib qo'ygandim, esingizda bor-mi?
 — Bu, haligi kursant bola-ku! — deb general kutilmaganca
 menga qo'l uzatib qoldi.
 — Qalay, o'qishlarni tugatdingmi?
 — Tugatdim, o'rtoq general.
 — Sartaroshxonada ishlayapsanmi?
 — Yo'q, menda ishlayapti, — gapga aralashdi Salimov
 akam, — birga ishlayapmiz.
 — Juda g'o'r-ku — dedi general.
 — G'o'rlikka g'o'r-a, lekin o'zim pishirib olaman.
 — Adash, sening shu odating yaxshi, hammaga umid bilan
 qaraysan.

Xuddi shu paytda to'y kechasiga raislik qilayotgan Karomov
 kelinoyim mikrofonga yo'talib, shirin suhbatimizni bo'lib
 qo'ydi.

— Navbat sozandalarga!!

Shahar militsiyasi boshqarmasi qoshidagi yigirma ikki
 kishidan iborat badiiy havaskorlik to'garagi a'zolari tashrif
 buyurishib, ikki karavotni liq to'ldirib, sozlarini sozlash
 tomoqlarini ham oz-ozdan moylashib o'tirishgan edi. Ashu
 boshlab yuborishdi, ashula ketidan ashula, mashq ketida
 mashq ulanib ketaverdi. Hammaning ko'z-qulog'i, butun
 diqqat-e'tibori karavotlarda bo'lib qoldi.

Bir mahal, so'rida o'tirgan sozandalardan biri sherigini
 tizzasiga qo'lini tirab o'rnidan turdi-da, mehmonlarga qarab
 negadir, bir kulib qo'ydi:

— Ruxsatingiz bilan, navbat serjant Sur'at Oripovga
 Sur'atjon ajoyib iste'dod egasi, ham she'r yozadi, ham kuy
 yaratadi, ham ashula aytadi. Sur'atjon, mehmonlar sizni kutib
 qolishdi!

E-ha, hamma gap bu yoqda ekan-ku, deb o'yladim ichim
 da. Shu paytda negadir juda xursand bo'lib ketdim. Sur'at akam
 faqat kechasi yo'ldan adashganlarni jinnixonaga eltib qo'ygan
 bilangina shug'ullanmas ekan, she'r yozarkan, kuy yaratarkan
 qani bir eshitaylik-chi!

*El uchun, xalqim uchun, tunu kun xizmatdaman,
Shul sabab qadrim oshib, e'zozdaman, shuhratdaman.
Yong'in chiqsa suv bo'lib, suv toshsa g'avvos bo'lib,
Elda tartib o'rnatib, har kuni hurmatdaman.
Niyatim shu, intizom har yerda barqaror bo'lsa,
Katta-kichik, sizni biz — hurmatda barobar bo'lsa,
Sokin o'tsa postimiz ham g'alvasiz o'tsa tunlar,
Ko'ngillar ham misli tong — begardu beg'ubor bo'lsa.*

Sur'at aka tanbur chertib, shunaqangi bir zavq bilan kuylardiki, yoqimli to'lqinlar hatto o'choq boshidagi oshpazlarni ham sehlrab qo'ydi. Ular qo'llaridagi kapgiru chovlilarni qozonga tashlab, bo'yinlarini cho'zishib, o'rtaqa tiqilganlaricha shamdek qotib qolishdi. Kuy hammadan ham generalni mahliyo qilib qo'ygandi. U o'zi ham sezmaganda, ashula balandlasa sekin o'rnidan turadi, pasaysa yana sekin o'rniga o'tiradi. Ashula to'xtashi bilan shunaqangi bir qarsak yangradi-ki, nazarimda, tepamizdagi lampochkalar-u, daraxtlarning yalang'och novdalari ham odamlarga qo'shib qarsak chalib yuborgandek bo'ldi.

— Ofarin, uka, ming ofarin! — General o'rnidan turib, Sur'at akani chaqirib yonidan joy berdi. Haligi Sur'at akaga nomer bergan sozanda yana o'rnidan turib:

— Qimmatli mehmonlar! — deya odamlarni o'ziga qaratib oldi. — To'yda o'yin-kulgi, xursandchilik yarashadi deyishadi. O'ynagani, kulgani to'planganmiz bu yerga. Mana, davramizda hurmatli akaxonimiz Jamol Qoraboyev o'tiribdilar. Navbatni shu kishiga bersak.

Jamol akaning sozandalar bilan o'tirganini ko'ruvdimu, ammo u ham shularning gruppasidan ekanini bilmagan ekanman. Men shunchaki choy-poy qo'yib berib, ularga xizmat qilib o'tirgan bo'lsa kerak, deb o'ylovdim.

Kapitan o'rnidan turib, qo'llari bilan ikki sonini shapalab:

— Qu-qu-qu! — deya qichqirib yubordi. Odamlar avvaliga ovoz qayoqdan kelganini payqamay, bir xillari tomga, yana bir xillari daraxtlarning shoxiga ko'z tashlab olishdi. Kapitan ikkinchi marta qichqirgan edi, davrada gur etib kulgi ko'tarildi.

Kulgi bosilguncha kapitan o'rtaga chiqib oldi va:

— Onam tovuqboqar bo'lib ishlardi, bolaligim tovuq orasida o'tgan, — deya mehmonlarga murojaat qildi. Tovuqlarning ovozigiga taqlid qilishni o'shanda o'rganganman. Mana, dakang xo'roz don topib, makiyonlarni chaqiryapti.

Nazarimda, shu paytda Jamol aka chinakam xo'rozga aylanib qolgandek bo'ldi. Uning ovozi va harakati odamlarning ko'z o'ngiga haqiqiy xo'rozning o'zginasini keltirib qo'ydi.

Qarsak yangradi.

— Ferma mudiri tovuq sho'rva ichgisi kelib, ona tovuqni ushlamoqchi bo'lyapti, ona tovuq lapanglab, mana bunday qiziq qochyapti...

Davrada avval kulgi, qiyqiriq, so'ng yana qarsaq yangradi ketdi.

— Fermamizda ikkita kaklik ham bo'lar edi, bir kuyonlaridan o'tib keta tursam, mana bunday qiziq sayrashayotgan ekan...

Yana kulgi, yana qarsak, yana ofarinlar yog'ildi! Jamol aka chinakam san'atkor ekan. Nazarimda, uning qorniga har bir parrandalar joylashib olib, galma-galdan sayrashayotgan o'xshaydi. Goh bulbul nolish qilyapti, goh bedanalar «bitbilda» otib ketishyapti... Yo'q siz nima desangiz deng-u, lekin men bunaqasini hech ko'rmaganman. Mehmonlar qotib-qotib tizzalariga urib-urib kulishardi. Kulib bo'lishgach, raislik qiluvchi:

— Kuyov-kelinni tabriklash uchun hurmatli mehmonim Salimjon aka Otajonovga so'z beriladi! — deb e'lon qildi.

Salimjon aka ikki qo'lini stolga tirab kulimsiraganicha o'rtadan turayotgan edi, ko'cha eshik yonidagi uzun skameyka mahalla ayollari davrasida o'tirgan yoshgina bir juvon, qo'lida chaqalog'ini chinqiratib o'rtaga chiqdi-da, Salimjon aka mo'ljalga olib kelaverdi.

Hammaning ko'zi chaqaloq ko'targan juvonda bo'lib qolib

— To'xta, gapirma! — dedi juvon boshlig'imga do'q urib
— To'ylarda gapirguncha avval bolangni boqib olsang bo'lmaydimi?

Shunday deb, noma'lum ayol ingalab yig'layotgan chaqaloqni Salimjon akamning oldiga tashladi. So'ng odamlarga o'g'irilib, ko'ksiga mushlab, dard-alam bilan gapira ketdi...

— Odamlar, nega qarab turibsiz, nega bu zolim xotimbozni tartibga chaqirib qo'ymaysizlar?! Bola shuniki! Aliment bermasa, kiyim-bosh olib bermasa, bu qanday bedodlik axir! Xotinim o'lsa, uyimga olib borib olaman degan edi, mana, xotining o'lganiga ham bir yildan oshdi... Hamon tutqich bermay qochib yuribdi... Ol endi, bola kerak bo'lsa o'zing boqib ol!

— Siz kimga gapirayapsiz?! — hayron bo'lib so'radi Salimjon aka.

— Hali tonarsiz ham! — Salimjon akaning yuziga baqrayib turib dedi juvon.

— Jinnimi bu! — Yelkasini qisib atrofiga qarardi Salimjon aka. — Men seni umrimda ko'rgan emasman-ku.

— Ol, bolangni o'zing katta qilib ol!

Ayol ikki qo'li bilan yuzini berkitib, yig'lagancha ko'chaga yugurdi.

Ana to'yu yana tomosha! Odamlar hangu mang, to'yxonada faqat chaqaloqning yig'isigina eshitiladi. Haligi ayol bamisoli hammani sehrlab qo'ygandek. Barchaning boshi ham, kattayu kichik sukutda!

Birinchi bo'lib to'yboshi Karomat Hoshimova o'ziga keldi. U, go'yo tez yursa, odamlarni uyg'otib yuborishdan qo'rqqandek, bitta-bitta bosib, chinqirib yig'layotgan chaqaloqqa yaqinlashdi. Qo'lga olib, «boringlar, onasini qaytarib kelinglar», deb buyurdi.

Besh azamat bir-birini quvlashib, ko'chaga chiqib ketishdi. Yo'q, ayol allaqachon g'oyib bo'lgan ekan, azamatlar shalvirab qaytib kelishdi.

To'y azaga aylandi. Odamlar, negadir, bir-biriga qovusholmay qoldi. Bir xillar achingandek yer ostidan Salimjon akaga qarab-qarab qo'yishadi, bir xillar bo'ynini cho'zib, o'choq boshida akillayotgan chaqaloq tomonga nazar tashlashadi, boshqa bir xillari pichirlashib, o'zlaricha har xil taxminlarni aytishadi:

- Polkovnik ham qariganda aynibdi-da!
 - Men bu odamni juda pokiza deb yurardim.
 - Odamning olasi ichida, deb shuni aytishsa kerak...
 - Be, bu qip-qizil tuhmat-ku!
 - Tuhmatligini qayoqdan bila qolding?!
 - Men bu shallaqi ayolni taniyman. Chorsudagi osh...
- ofitsiantka bo'lib ishlardi.
- Mcnimcha, juda o'ylab qilingan tuhmat bu.
 - Lekin, nima bo'lganda ham bechora Salimjon aka...
- yuragiga xanjar urishdi-da!
- Men ham achinyapman.
 - Hammaga yordam qilardi u.
 - Lekin, o'zining bolasiga aliment bermagani cha...
- bo'libdi-da! — shunday deb mehmonlardan ikkitasi...
- chiqarmaslik uchun og'zini yumib, qornini silkitib kula bos...
- Valerianka bormi? — deb qichqirdi kimdir. Qaras...
- Salimjon akam o'ng qo'li bilan yuragini changallaganicha, o'tn...
- stulining suyanchig'iga boshini qo'yib, o'zidan ketib qolibd...

ZARBA U'STIGA ZARBA

Boshlig'im tuni bilan uxlamadi.

O'ylayapti, tinmay o'ylayapti. Nimalar haqida o'ylayotgan...
 ekan. Hoynahoy tuhmatchilar haqida o'ylayotgandir...

Qiziq, oqshomgi ayol kim o'zi, nega bunaqa qildi?

Salimjon akam to'yda nega o'zidan ketib qoldi?

Jumboq, hammasi jumboq...

Uxlab qolibman. Bir mahal ko'zimni ochsam, tashqar...

tong yorishay deb qolibdi. Salimjon akam o'rnida y...

Shoshilib hovliga chiqdim — bu yerda ham ko'rinmadi. Q...

bu mahalda qayerga ketdi ekan? Yo magazinchi olib ch...

ketdimikan?.. Eshikchadan Ne'mat akanikiga o'tdim. Der...

dan asta mo'ralab qarasam, katta-kichik bolalari biri...

oyog'iga biri boshini qo'yib, pishillab, quyon bolalar...

beozorgina uxlab yotishibdi...

Ne'mat akani turtkilab uyg'otdim. Avvaliga uyqusirab...

katta o'g'li deb o'yladi shekilli, uxlatasanmi, yo'qmi. det

po'y botinkani qo'liga olib urmoqchi bo'ldi, keyin men
ekantigimni bilgach, kulib, yelkasini qashidi.

— Tinchlikmi?

Salimjon akam yo'q bo'lib qolganlarini aytdim.

— Qabristonga ketgandir, — dedi Ne'mat aka og'ziga kaftini
tutib esnab. — Ba'zan shunaqa odati bor. Kechasimi,
kunduzimi, xotinining oldiga boradi... Yur-chi...

Ketma-ket qabristonga yugurdik. Shinamgina ishlangan
shiyponga uzoqdan sim tortib kelib lampochka tushirilgan ekan.
Salimjon aka ana shu shiypon ostida o'tirardi. Gulzorga
qo'yilgan marmar kursichada boshini ikki qo'li bilan changal-
lab, butun borliqni unutib o'yg'a tolib o'tirardi u. Bizni ko'rib,
gunohkor odamdek kulimsirab o'rnidan turdi:

— Sizlarni tashvisbga qo'yibman-da?

— Tashvishga-ku qo'yganingiz yo'g'-a, lekin mana shunaqa
paytda bir og'iz aytib ketsangiz yaxshi bo'ladi, — ta'na ohangida
dedi Ne'mat aka.

— Bu yerga qanday kelib qolganimni o'zim ham sezmay
qolibman... Kelinoying bilan bir ishni maslahatlashgani
keluvdim. Boshimga qanaqa mushkul tushsa, hamisha menga
hamdard bo'lardi, aqlli maslahatlar berardi. Ruhingiz
tushmasin, dadil bo'ling, derdi!

— Qanaqa mushkul ish tushdi yana? — tashvishlanib so'radi
magazinchi.

— Hoshim aytib bermadimi?

— Hech narsa degani yo'q.

— Aytmagan bo'lsa keyinroq bilib olarsan, qo'shni, lekin
boplashdi meni! Bu hammasi Odil Abbosovning ishi, ofarin,
tan berdim unga! Olishsang, mana shunaqasi bilan olishsang-
da! «Pus» desang tovuqqa o'xshab pusaveradigan jinoyatchini
uncha xushlamayman. Bunaqangi jinoyatchilar militsiyani
dangasa qilib qo'yadi... Pistafurush ham jinoyatchi bo'libdi-
yu! To'g'rimi, o'rtoq serjant?

— To'g'ri aytasiz, o'rtoq polkovnik, — dedim shosha-pisha,
— qurtfurushlar ham jinoyatchi emas.

Gap bilan bo'lib uyga yetib kelganimizni ham sezmay
qolibmiz. Nonushtaga Lutfi xolam jizzali non yopdi, yangi

olingan qaymoqlar keltirdi, kulisha-kulisha nonushta q...
Salimjon akam biror qarorga kelib olgandan so'ng...
shunaqangi dilbar, qiziqchi harakatlari keskin, jiddiyroq...
qoladi. Shoshilib ishxonaga jo'nadik. Boshlig'im shunda...
va katta qadam tashlardiki, men uning ortidan deyarli yug...
borardim. Yo'lovchilar «tinchlikmi» degandek orqama...
qarab qolishardi.

Kabinetga kirgach, boshlig'im po'lat sandiqni och...
xuddi tok urib olgandek sapchib o'rnidan turib ketdi:

— Seyf ochilib qolibdi-ku, Hoshim!

— A! — men ham bir sapchib tushdim.

— To'xta, to'xta, hujjatlar ham yo'q!

— Qanaqa hujjatlar?

— «Rohat» oshxonasiga tegishli jami hujjatlar sariq papka...
edi. Sariq papka yo'q! Yugur, odamlarni chaqir!!!

Hovliqib koridorga chiqdim. Avval katta boshlig'in...
polkovnik o'rtoq Usmonovga xabar berdim. U ham, nazaran...
xuddi tok urgandek bir sakrab tushdi. Keyin o'zimni kap...
Karomat Hoshimovaning kabinetiga urdim. Qiziq, bu...
xabarni kim eshitsu, bir sapchib tushaverdi.

Kabinetimizga qaytsam allaqachon besh-olti chog'li...
to'planib qolibdi. Salimjon akamni, negadir, divanga cho'zib...
yotqizib qo'yishibdi. Rangi dokadek oqargan, qo'llan...
tomondan shalvirab osilib yotibdi... Nima bo'ldi o'zi? Nahotki...
nahotki dadamdan ham mehribon bir kishimdan ayrilib qo'...
bo'lsam!

— Salimjon aka! — dedim-u, ho'ngrab yig'lab yubordi...

SARIQ DEVNI QUVIB

BAXTI QARO DIREKTORNING XAZINASI

Qishloqdan qaytyapman. Chamadonimda ikki banka qaymoq, oshi bosh husayni uzum, sakkizta qatlama, bir hovuch jiyda, bir hovuch shaftoli qoqi, bir hovuch turshak — bularning hammasini buyijonim berib yubordi, boshlig'ingga bergin, kasalxonadan tuzalib chiqquncha yonidan jilmagin, yaxshi kishi ekan, odam bo'lguningcha etagini mahkam ushlagin, deb tayinladi.

Kursand qaytyapman. Oyijonim, dadajonim, jondan aziz singillarim bilan maza qilib dam oldim. O'zlarियam rosa sog'inishgan ekan, yuz-ko'zlarimdan o'paverib, naq hamma yog'imni shilib yuborishdi-ya! Ammo qimmatli do'stim Zokirni ko'rolmaganim chakki bo'ldi. Oblastga ilg'or buzoqboqarlar kengashiga ketgan ekan. Qaytayotganda avtobusda uxlab qolib, yana o'sha avtobus bilan oblastga qaytib ketib qolibdi bechora.

Shaharga tushishim bilan qimmatli qalpoqchamni boshimga kiyib, o'zimni bir sinab ko'rmoqchi bo'ldim. Mana, kiydim... mana, ko'zdan g'oyib ham bo'ldim.

- Salom, qalpoqcham! — dedim quvonib.
 - Salom, Hoshimjon, — dedi do'stginam.
 - Meni rosa kutdingmi-a?
 - Betoqat kutdim, Hoshimjon.
 - Menga yana yordaming kerak.
 - Niyating yaxshi bo'lsa hech narsani ayamayman.
 - Men jamiki jinoyatchilarni tugatmoqchiman, aziz qalpoqcham!
 - Men hamisha yordamchingman, quvnoq Hoshimjon.
 - Ishni nimadan boshlay, dono maslahatchim?
 - Baxti qaro direktorning orqasidan bor, qiziqchi do'stim.
 - Rahmat, qalpoqcham.
 - Arzmaydi, Hoshimjon.
- Ha, ha, deb yenglarimni shimarib, kaftimga tufurib, g'ayratim jo'shib, o'zim ham ruhlanib Salimjon akamning uyiga qarab yugurdim. Sovg'a-salomimni uyimga qo'yib chiqqanimni

Lutfi xolamga ma'lum qildim-u, to'ppa-to'g'ri «R...» oshxonasini mo'ljalga oldim. Kech kirib qolgani uchun oshxonada ham ishlar tugab, bosh oshpazlar hisob-kitob qilish uchun qaror direktorning huzuriga yig'ilishgan ekan.

— Hech kim shikoyat qildimi? — so'radi direktor.

— Shikoyat qilganing tishini qoqib, qo'lga beryapmiz, dedi oshpazlardan biri.

— Barakalla, bundan keyin ham xuddi shunday qiling. — ko'ngillarini ko'tardi direktor. — Majlis yopiq.

Odil Abbosov hammaga javob berib, xonaning ichida berkitdi. Po'lat sandiqni ochib, bir dasta o'n so'mlik, bir dasta besh so'mlik, bir dasta uch so'mlik olib, portfeliga joyladi. Keyin shoshmasdan tashqariga chiqdi.

Uning ham, qishlog'imizdagi Bodom Qori amakiga o'xshab yo'l yurganda o'zi bilan o'zi gaplashib yuradigan odati bor edi. Mana hozir ham xilvat ko'chalardan ketyapti-yu, xuddi tushib aljigan odamga o'xshab javrab boryapti:

«...Ha, Salim, ahvoting qalay endi? Polkovnik emish! Men qo'limda o'yinchoqsan-ku. Istagan kuyimga o'ynatish mumkin seni, yo'q, o'ynatmayman, tiriklay ko'maman se. Yo'q, ko'mmayman, avval rosa joningni qiynayman! Se oqko'ngilsan, soddasan. Men tulkiman, ayyor tulkiman! Buni o'ttiz besh yil oldin men pilla zavodida tarozibon bo'lib yurdim, nimda mening ikki akamni, otamni qamading! Uch tonna p... o'g'irlaganimiz uchun butun oilani vayron qilding. O'sha... biz seni ogohlantirgan edik, o'ch olamiz deb qasamyod qilgan edik. Ammo sen, hukumatning erka o'g'li, bizning yo'limizni yurmading, uyingga o't qo'ydirib, ikki qizingni kuydirgan men bo'laman! Qamoqda o'lgan akam, o'ligi janozasiz ko'milgan marhum otam haqi, senga tinchlik yo'q, hech qachon...

Sen oqko'ngilsan, soddasan. Meni tanimaysan. Men bo'laman seni o'ttiz besh yildan bo'yon quvaman, oromingni o'g'irlagan baxtingga chang solaman. O'g'ling Karimni jinoyatchilarga qo'shgan, uyingdan to'pponcha o'g'irlatib, o'sha to'pponcha o'qi bilan qorovulni ottirgan ham men bo'laman.

Sen hukumatga sodiqsan, men jinoyatchilarga sodiqman. Sen jinoyatchilarni tugatish payidansan, men ularni parvarishi

boshini silab, ko'paytirish payidanman. To'g'ri, jinoyatchilar
oz qoldi. Oz-u, lekin sozi qoldi!.. To'yda qo'lingga chaqaloq
tutqazib el o'rtasida sharmandangni chiqargan ham, po'lat
sandig'ingdagi hujjatlarni o'g'irlatgan ham men bo'laman!..
Yo'q men seni haliveri o'ldirmayman, joningmi azoblayveraman!
O'ligi janozasiz ko'milgan otam haqi, sendan o'ch olaveraman!..

Umrbo'yi qo'limda jaraq-jaraq pul o'ynadi; qo'sha-qo'sha
uchastkalar qurdim, qo'sha-qo'sha mashinalar oldim, bir sandiq
oltin yig'dim. Qani, qo'lga tushira olmading-ku! Chunki, men
yovuzman. Men jamiki sarqitlar yig'indisidan tashkil topgan.
Odil battol bo'laman...»

Yo'q, aziz do'stim, ortiq chiday olmadim. Vujudimni
qaltiroq bosib, ixtiyorimni yo'qotdimu, aljib borayotgan Odil
battolning beliga qarab tepib yubordim. To'g'ri, xato qildim,
juda katta xato qildim. Militsiya xodimi uchun bironni urish
qat'iyman man etilgan. Lekin, boshqa ilojim yo'q edi...
Qo'ltig'idan olib, o'rnidan turishiga ko'maklashib yubordim.
Odil battol, «tavba» degandek, u yoq-bu yog'iga qarab yelkasini
bir qisdi-yu, etagini qoqib yo'lida davom etdi. Ammo qaltiro-
g'im hamon bosilgani yo'q, ishqilib, yana tepib yubormasam
go'rga edi, deya o'zimdandan-o'zim qo'rqibroq boryapman.

Odil battol qo'shqanotli temir darvoza oldida to'xtab,
tepadagi sariq tugmachani bosgan edi, darvozaning eshikchasi
ochilib, yigirma besh yoshlardagi xushro'ygina, kiyim-boshidan
muattar atir-upalar hidi ufurib turgan bir juvon ko'rindi.

— Assalomu alaykum! — dedi u boshi yerga yetguncha
ta'zim qilib.

— Hech kim yo'qlab keldimi? — so'radi baxti qaro direktor.

— Yo'q, hech kim kelmadi, — dedi juvon darvozaning
ichidan berkitayotib. — Daragingiz bo'lmadi, juda xavotir
oldim.

— Katta kundoshingnikida edim, — jerkib dedi direktor.

Yo'lakda men ayolga boshdan-oyoq razm solib chiqdim
o'ttiz ikkita tishini ombur bilan sug'urib olib, o'rniga tilla tish
qo'yishibdi. Qulog'ida, har bittasi chaqaloqning shapalog'idek
keladigan oltin sirg'alar, o'n barmog'ida o'n uzuk — o'ntovi
ham tilladan, yoqut bo'lsa kerak, yal-yal yonib turibdi. Oppoq

bilaklaridagi tilla bilakuzuklarning sanab sanog'iga yetolmas.
Bunday egilib qaragam, yopiray, oyoqlaridagi xushb...
kavushchalari ham tilla suvi yuritilgan zardan tikilgan...
Yo'q, kechirasiz, men baxti qaro direktorning kichik...
turadigan uyga emas, buvijonim aytib bergan ertaklar...
podsholarning qasriga kelib qolganga o'xshayman. Ha...
xuddi qasrning o'zi! Sakkiz xonali uyga sakkiz rangda b...
berilgan, uylarning shiftiga oltin suvi yuritib, rango-rang ras...
solingan. Shiftlarning to'rt burchiga, men nomini bilmay...
lekin billurg'a juda ham o'xshab ketadigan yaltiroq oyoq...
qo'yilgan. Qandillarni aytmaysizmi! Sakkiz uyga sakkiz rang...
billur qandillar osilgan. Qora-qizg'ish shkaflar, qimmatba...
vazalar, to'rt uyda to'rt xil televizor, qizil-sariq gilamlar...
sanog'i yo'q, shkaflarda qimmatbaho, oltin suvi yugurtur...
choynak-piyolalar, laganu taqsimchalar bamisoli yengil...
buyumlari ko'rgazmasi tashkil etilganga o'xshaydi.

— Oyog'imni uqalab qo'y! — dedi direktor atlas ko'rpa...
o'tirayotib.

Ayol uning oyog'ini uqalay boshladi.

— Belimga yostiq qo'y, — buyruq bo'ldi yana. Ayol ba...
yostiq qo'ydi.

— Ovqatingni olib kel!

Shoshilinch ovqat keltirildi.

— Bir piyola konyak quy.

Konyak qo'yildi.

Jimgina ovqatlanishga tushdi. Men ham, ochqab qo'lg...
ekanman, tovoqdagi bug'i chiqib turgan mantini ko'rib, o'z...
tutolmay, cho'kkalab bir boshdan tushira boshladim.

— Sal sekinroq yesang o'lasanmi?! — o'shqirdi direktor
Xotini bir cho'chib tushdi.

— Voy, men yeganim yo'q-ku!

— Yana yolg'on gapiradi-ya. Bor, yana suzib kel.
ko'zining paxtasi chiqib dedi direktor. Xotini g'izillab bor...
yana bir tovoq manti keltirdi, uni ham birgalashib yedik

— Darvozani qulflab kel, — buyurdi direktor. Darvoz...
qulf solindi.

— Itni qo'yib yubor! — buyruq bo'ldi yana.

It ham qo'yib yuborilgach, hovlidagi chiroq o'chirildi, atrof go'ristondek qop-qorong'i bo'ldi-qoldi...

Odil battol ko'mirxonaga qarab yo'l olgan edi har qalay bir shum niyati bor-ku, detya sekin uning orqasidan ergashdim. Qo'l fonar bilan yo'lini yoritib, ko'mirxonadagi latta-luttalar bosilgan oxurmi uzoq paypasladi. Nihoyat, bir tugmachani topib bosgan edi uy o'rtasidagi ko'mir bir tomonga surilib, yuz kilogrammli choy yashigidek keladigan, to'rt burchakli chuqurcha paydo bo'ldi. Chuqurchaga tushib kafti bilan devorning bir chetini qattiq bosgan edi, ichkariga eshik ochilib, yana to'rt burchakli bir eshikcha paydo bo'ldi. Qo'l fonari yorug'ida Odil battol tepadan osilib turgan arqonchani arang topdi. Arqonchani yechib, chap tomondagi ipni uch bor tortgan edi, nazarimda, qarshumizdagi devor ichkariga qarab qulab tushgandek bo'ldi. O'ng tomondagi ipni uch bor tortgan edi, lampochka yonib, ichkari yorishib ketdi. Zax hidi kelib turgan yerto'laga kirdik. Yerto'la uncha katta emas, nari borsa o'quvchi bolalarning darxonasigacha keladi, xolos. Yashiklarda konyak, aroqlar. Bitta yashikda liq to'la shoyi-atlas, yana bir yashikda yuz metrcha qora baxmal. Yerto'laning devorlari sement suvoq qilingan. Tagi negadir sementlanmagan, tuproq. Odil battol eshik oldidan yigirma poy o'Ichadi-da, engashib, qo'llari bilan tuproqni bir tomonga sura boshladi. Yana yiltirab turgan knopka ochildi, knopkani o'rnidan sug'urib, teshikchaga sim tiqib buragan edi, yerto'laning chap tomondagi devori asta-sekin yerga yota boshladi. Ichkarida katta-kichik o'ntacha tokcha bor ekan. Bir tokchadagi chamadonni olib ochgan edi, angrayib qoldim: ichi to'la 50 so'mlik, 100 so'mlik pullar! Umrin bino bo'lib, bunaqangi ko'p pulni ko'rgan emasman. Odil battol hali ishxonasida sumkasiga solib olgan pullardan taxminan yarmini chamadonga joyladi-da, uni o'rniga qo'yib, boshqasini ochdi. Bunisi liq to'la oltin ekan. Besh so'mlik, o'n so'mlik so'lkavoylar, har xil taqinchoqlar, yaxlit oltin parchasi-dan yasalgan, og'irliги ikki kilocho keladigan guldor lagan ham turibdi... Uch dona oltin tanga olib, chamadonini yana o'rniga qo'ydi.

Uchinchi chamadon ochilganda, ishonsangiz, men haddan tashqari qo'rqib ketdim. Chamadonda xuddi Salimjon

Eng poygakda cho'kka tushib, yana bir yigit o'tirib, darajada ozg'inki, bechoraning o'n ikki qovurg'asi o'tirib, bemalol ko'rinib turibdi. Olmaning savog'idek ingichka, katta kallasini ko'tarolmayapti shekilli, u xuddi qo' o'ynayotgandek boshini silkitib o'tiribdi.

— Ana, ustoz ham keldilar! — deb hammalari o'rmlaridan turib, qo'llarini ko'ksilariga qo'yib, boshlari ta'zim bajo keltirishdi. Odil battol hammadan baxmal ko'rpachalar to'shalgan o'rindiqqa o'tirgach, bosh ham o'tirib, haligi oriq odam fotiha uchun qo'l ko'tar

— Militsiya hamisha g'aflatda qolsin!

— Allohu akbar! — deyishdi hammalari.

Shundan so'ng ular bir-birlaridan hol-ahvol so'rashga chaqalarining sog'ligini surishtirishga tushib ketishdi. aylanib borib, shahardagi yangiliklar, odamlar o'rta mishmishlarga taqaldi. Semiz kishi burnidan hushtak hozir militsiya kuchayib, yoniga drujinachilaru, xalq ko'vakillarini to'plab, jamiki jinoyatchini yo'q qilishga asbel bog'laganligi, ketma-ket tadbiriy choralar ko'rayotgan aytib zorlandi. «Bizga juda qiyin bo'lib qoldi» deb uf tor.

— Qo'rqqoqlik qilaverma! — urishib berdi Odil battol yonidagi yigitga buyurdi:

— Mutal, tur o'rningdan!

— Xo'p bo'ladi! — sapchib o'rnidan turdi Mutal.

— Men aytgan ishni bitirdingmi?

— Bitirdim, sarkor.

— Hujjatlar qani?

— Portfelimda, sarkor.

Mutal deraza yonidagi kattaligi lo'labolishdek keladigan portfelni olib, ichidan «Rohat» oshxonasiga tegishli hujjatlarni chiqargan edi, o'zimni yo'qotib qo'yay dedir. o'sha Salimjon akamning po'lat sandig'idan o'g'irlangan hujjalarning aynan o'zginasi edi. Nima qilay, papkani qo'lidan olib, g'izillaganimcha Salimjon akam yotgan kasalxonaga boshlig'imdan suyunchi olsammikan? Yo'q, sabr qilishim kerak. Bizning ishimizda sabr-toqat hamma narsani hal qilib ber

— Gapir! — buyurdi battol.

- Nimani gapiray, ustoz? — shoshilib so'radi Mutal.
- Hujjat o'g'irlash operatsiyasini qanday bajarganingni gapir, do'stlaring eshitsin.
- Xuddi siz o'rgatgandek bo'ldi, sarkor. Kechasi militsiya mayori formasini kiyib militsiya bo'limiga bordim. Keksagina bir serjant navbatchilik qilayotgan ekan, o'zimni oblast militsiya boshqarmasidan deb aytib, guvohnomamni ko'rsatgan edim, serjant xizmatigingizga tayyorman, o'rtoq mayor! — deb chest berdi. Men navbatchilik qanday o'tayotganligini surishtirgan bo'ldim. Xuddi shu paytda sherigim — u ham militsiya formasida edi. qo'lida bir quchoq gul, oldimizga kirib keldi-da:
- Kechirasizlar, shu atrofda bir militsioner uylanayotgan edi. to'yxonani topolmay turibman, ko'rsatib qo'ya olmaysizlarmi? — deb so'radi. Serjant:
- «Men postdaman, borolmayman», — degan edi. Men:
- Darrov birga borib, to'yxonani ko'rsatib qo'ying bir-birlaringga yordam berishni o'rganinglar, tokaygacha sizlarga o'rgatish kerak, deb urishib berdim. Keyin serjant qaytib kelguncha, polkovnikning po'lat sandig'ini ochib, hujjatlarni olib qo'ydim.
- Ofarin! — sekingina qarsak chalib qo'ydi Odil battol. — Endi polkovnikning qo'lga chaqaloqni qanday topshirganingni gapir.

- Uni Sharifa bajardi.
- Sharifa, qaysi Sharifa?
- Siz uni taniysiz, mening gruppamda ishlaydi. Ilgari oshxonada ofitsiantka edi, hozir idorama-idora yurib, palto o'g'irlaydi. Ersiz tug'ib qo'yib, isnodga qolib, boshi qotib yurgan edi. «Shahar markazidan ikki xonali uy olib beramiz, uch ming so'm pul ham beramiz», deb siz aytganingizdek taklif qilgan edim, darrov ko'ndi.
- Sharifa hozir berkindimi? — so'radi baxti qaro direktor.
- Ha, berkindi.
- Ayt, ochiqqa chiqsin. Bo'lmasa ish rasvo bo'ladi. Har kuni militsiyaga borib, aliment talab qilaversin, — topshiriq berdi Odil battol. — Biz hali polkovnikdan pul ham undiramiz, uni xonavayron qilamiz!.. Mana bu, Sharifaga va'da qilingan

pul. Mana bu oltinlar — seniki. Tilla tish qo'ydirasiz...
xotiningga uzuk yasatib berasanmi, ixtiyor o'zingda. Men
do'stlarimni hech qachon aldamayman, va'da qildim...
bajaraman... Sallabodroq, tur o'rningdan!

Sallabodroq deganlari haligi pahlavon ekan, shoshma...
inqillab o'rnidan turdi.

- Aravang g'ildirab turibdimi?
- Yurib turibdi, sarkor.
- Ularni eltib berdingmi?
- Aytganingizdek bo'ldi, sarkor.
- Shakarni-chi?
- Olib chiqishning iloji bo'lmadi.
- Shu kechasi tinchit.
- Xo'p bo'ladi, sarkor.
- Shoyi arteliga bordingmi?
- Bordim.
- Oldingmi?
- Siz aytgan joyga eltib tashladim.

— Ma, mukofotingni ol! — Shunday deb baxti qaro dir...
sumkasidan bir dasta pul chiqarib, Sallabodroqqa uzatdi

«Qanaqa joyga kelib qoldim o'zi, bular kimlar? —
o'ylanib qoldim. — Nahotki, hozir ham shunaqangi odam
yashab kelayotgan bo'lsa. Biri o'g'ri, biri poraxo'r, biri tuhr...
chi, jamiki sarqitlar makoni ekan-da, bu yer. Demak, ...
odamlarning halovatini o'g'irlab, militsiyaga tunu-kun tinch...
bermaydigan sariq devlar huzuriga kelib qolibman-da!»

— Chayqovchilar boshlig'i, Orif, tur o'rningdan!

Ozg'in yigit qo'lini yerga tirab, arang o'rnidan tur...
turayotib bir munkib ham ketdi.

- Gapir!
- Ishlar chatoq, sarkor.
- Nimasi chatoq?
- Chayqovchilar kamayib ketyapti.
- Nega?

— Militsiya, chayqovchi urug'i borki, ushlab qamayapt...

— Sen o'z kadrlaringni saqlab qolish chorala...
ko'rmayapsanmi?

-- Ko'ryapman. Mahsifurush xotinlar nomidan tuhmat uyushtirib, uchastkovoy militsionerni ishdan oldirtirdim.

— Yaxshi, shunga o'xshash ishlarni yana davom ettir. Kadrlarni ehtiyot qil. Xo'sh, bozorda narx-navo qalay?

— Ko'ngildagidek, sarkor. Yigirma bir so'mlik atlas ellikka ketyapti!

— Eshidingmi, semiz? — so'radi Odil battol. Semiz kishi o'tirgan o'rnida «imm» deb qo'ydi.

— Bir yuz ellik so'mlik gilam ikki yuz ellikdan pullanyapti, — axborot berishda davom etdi chayqovchilar boshlig'i.

— Buni ham eshit, semiz! — yana buyurdi Odil battol. Semiz kishi yana «imm» deb qo'ydi.

— Andatra qalpog'ining bahosi hozir oltmishga... Chayqovchilar boshlig'ining so'zi og'zida qoldi; baxti qaro direktor birov oyog'ini bosib olgandek sapchib o'rnidan turib ketdi. Borib, xo'ppa semiz amakining yoqasidan tortib, o'rnidan turg'izdi-da, bo'g'ib:

— Sen semizga qachon aql kiradi? Qalpoqning bahosi yuz so'mga chiqquncha omborda saqlab tur, degan edim-ku, nega magazinlarga chiqarib yubording, men mollarni osonlik bilan topib kelganmidim... — deb uning betiga tarsaki tortib yubordi...

— Axir, magazinchilar to'polon ko'tarishdi-da — o'zini oqlamoqchi bo'lib dedi xo'ppa semiz amaki.

— Nima deb to'polon ko'tarishdi?

— Molni ber, bo'lmasa OBXSSga boramiz deyishdi.

— OBXSSdan endi qo'rqmasang ham bo'ladi! — tutaqib dedi baxti qaro direktor. — Uning boshlig'i hozir o'lim to'shagida yotibdi. Xudo xohlasa, yaqinda hammamiz janozasiga boramiz... Va'da qilingan pulni olib keldingmi?

— Yarmini. — Shunday deb, yana tarsaki tushib qolishidan cho'chib, ikki qo'li bilan ikki betini berkitib oldi xo'ppa semiz amaki.

— Qolgani-chi?

— Aytdim-ku, pora olish qiyinlashib ketyapti deb.

— Yolg'on aytyapsan, itvachcha! Pora olishni ikki barobar kuchaytirganingdan xabarim bor. Tushgan pullarni shahar tashqarisidagi uyingga berkitib qo'yganingni ham bilaman... Muta!

— Labbay, sarkor?

— Bugun kechasi tintuv o'tkazasan.

— Xo'p bo'ladi, sarkor.

— Kechirasiz, ustoz, — xo'ppa semiz amaki oyog'i...
tovuqdek pitillab qoldi, — pullarning hammasini olib...
ekanman, endi esimga tushdi. Chap cho'ntagimda edi...
chap cho'ntagimda...

Semiz amaki shosha-pisha cho'ntagidan beliga ensuz...
qog'oz yopshitirilgan ikki dasta pul olib sarkorning...
qo'ydi.

— Laxtak magazinining tadbirkor direktori Qayur...
do'stlaringga hisob ber.

Peshanasi yiltiroq amaki dik etib o'rnidan turib...
g'ingizga tayyorman, degandek qo'l qovushtirdi.

— Firmalardan kelgan mollarni sotdingmi?

— Yarmini sotdim.

— Yarmi-chi?

— Filiallarimga chiqarib yubordim.

— Qo'lga tushib qolishsa-chi?

— Chorasini ko'rdim. Avval laxtakka bo'lib, so'ngchiqar...

— Ofarin! — qarsak chalib qo'ydi sarkor. — Bizga teg...
pulni olib keldingmi?

— Olib keldim, ustoz...

Xuddi shu payt yerto'laning qopqog'i ochilib, inqillagan...
yalmog'iz kampir tushib kela boshladi. O'n beshtacha bilqi...
pishgan tovuqni katta tog'orada arang ko'tarib kelardi u...

— Chiq bittang, konyakni olib tush! — dedi Odil ba...
tamshanib. Peshanasi yiltiroq amaki g'izillaganicha tepa...
chiqib, o'n butilka konyak olib tushdi.

Ziyofat boshlandi. Xuddi qaroqchilarga o'xshab, har bitta...
bittadan tovuqni butunicha qo'lga olib, chinni kosalari...
to'ldirib konyaklardan qulqillatib quyib, lablarini chapilla...
shib, pishillashib, bir-birlariga hazil-mutoyiba so'zlar aytish...
ovqatlana boshlashdi.

Ora-chora dasturxonga men ham qo'l uzatib turdim.

Bora-bora o'tgan-ketgan gaplardan, qiyinchiliklardan ba...
gapira boshlashdi. Gaplaridan shu narsa ma'lum bo'ldi...

shaharda jinoyatchilar kamayib ketavergach, militsiya ta'qibidan bir amallab jon saqlab qolgan mana shu jinoyatchilar bir-birini himoya qilish, bir-biriga suyanish, bir-biriga ko'maklashish, bir-biriga foydali, foydasiz maslahatlar berish maqsadida bir necha oy muqaddam birlashib olishibdi. Odil battol hammasining boshlig'i bo'lib, uning har bir so'zi mana shu chapillatib tovuq go'shti yeyayotganlar uchun qonun ekan. Tarsaki yegan xo'ppa — Orif bozorda pattachi, Mutal yigirma ikkinchi bazada shofyor, peshanasi yiltiroq Qayum laxtak do'konining direktori ekan.

Boshliq militsiyadan ehtiyot bo'lish, drujinachilarga qanday qilib chap berish haqida foydali maslahatlar berdi. Shubhali tuyulgan har bir kishini iloji boricha qo'lga olish, qo'lga olib bo'lmasa undan qanday qilib qutulish yo'llarini o'rgatdi: «Tuhmat qilish, mishmishlar tarqatish eng yaxshi qurolimiz bo'lsin», degan gaplarni aytdi.

— Navbatdagi uchrashuvimiz shu oying yigirma yettinchi chislosida soat o'nda bo'ladi, — deb gapini tugatdi Odil battol.

— Eng muhimi hushyor va dadil bo'laylik, hushyorlik va dadillik shiorimiz bo'lsin. Orifjon, qani uka, shu yerdan o'tgan- ketganlarning arvofiga bir tilovat qilib yubor.

Chayqovchilar boshlig'i cho'kka tushib, xuddi bolasini yo'qotib qo'ygan ona echkining ma'rashiga o'xshash ovozlar chiqarib, tilovat qila boshladi. Oxirida:

— Iloyo omin! — deb ikki qo'lini chiroqqa yetgudek qilib baland ko'tardi. — G'animlar g'aflatda bo'lsin ishimizga rivoj bersin, tadbirkor boshlig'imiz Odiljon akamlar hamisha salomat bo'lsinlar!

— Oblohu akbar! — deb hammalari o'rindan turishdi.

Hujjatlarni qayerga berkitishini ko'rish maqsadi-da, men Odil battolning orqasidan ergashdim. Boyagi taksi kutib turgan ekan. O'tirishimiz bilan mashina qushdek uchib ketdi.

Baxti qaro direktor orqa o'rindiqda yonboshlab, haddan tashqari xursand bo'lsa kerak, o'zicha xirgoyi qilib boryapti. Men bo'lsam Salimjon akamning so'zlarini eslayman. «Bilasanmi, Hoshimjon — derdi ba'zan u, — yuz minglab vijdonli halo!

yashayotgan kishilar ichida ba'zan bitta-ikkita turqi ham uchrab qoladi-yu, hammaning dilini siyoh qiladi. o'g'irlaydi. Sen bilan mening vazifamiz ana shu turqi so'z topib, yaxshi yo'lga solish, yo'limizga yurmasa, boplab berishdan iborat...» «Xayriyat, deb o'ylayman yana o'z — rayonimizda turqi sovuqlar uncha ko'p emas, bor-yo'g' ekan. Mana, men ularning iziga tushib ham oldim. N bilan hammasini qo'lga olamiz...»

Baxti qaro direktor oshxonaga tegishli hujjatlarni yer xazinasiga berkitganini o'z ko'zim bilan ko'rgach, ko'z tinchib, yarim tunda uyimizga jo'nab ketdim.

UYQUSIZ O'TGAN BIR KECHA

Qo'ng'iroqni har qancha jiringlatganim bilan Lutfi bari bir uyg'onmasa kerak, deb o'ylab, Salimjon akam hovlisiga devordan oshib tushdim. Hovliga tushgan boshimdan qalpoqchamni olib, ko'zga ko'rinadigan bo'ldim. Qiziq, tushimmi, o'ngim-mi?! Salimjon akam oralab, tokqaychi bilan gul qirqib yuribdi. Axir, u ketayotganda shahar kasalxonasida yotuvdi-ku, do'xtirlar ancha og'ir, deb aytishayotgan edi-ku!

— Assalomu alaykum! — dedim yaqiniga borib.

— Iye, Hoshimjonmisan? — dedi boshlig'im qaddini rost.

— Osmondan tushdingmi, yerdan chiqdingmi.

— Devordan oshib tushdim, — dedim, — o'zingiz.

O'zingiz qayoqdan paydo bo'lib qoldingiz? Oqshom yo'q edi.

— Kasalxonadan qochdim, — deb Salimjon akam o'zini-o'zi oqlay boshladi.

— Bilasanmi, o'g'lim, men umrimda kasalxonada yot emasman. U yerda kasalim og'irlashsa og'irlashadiki. tuzalmaydi. Do'xtirlarga bu gapni hech tushuntirilmadim yoqda, ko'rib turibsan-ku, ishlar chalkashib yotibdi... Bura paytda kasalxonada yotib bo'larkanmi... Hammasini uxlat sekin qochib qoldim. Bilasanmi, Hoshimjon. men qancha xulosaga keldim?

— Yo'q, bilmayman.

— Mening po'lat sandig'imdagi hujjatlarni o'g'irlashni Odil Abbosov tashkil qilgan.

— To'g'ri aytasiz.

— Chunki, bu hujjatlarni yo'qotishdan faqat shu odamgina manfaatdor. Lekin o'g'irlikni o'zi qilmagan.

— To'g'ri aytasiz. O'g'irlikni o'zi qilmagan.

— Bu odam sen bilan men o'ylaganchalik sodda emas. Tuzalmaydigan xilidan ekan... Yaxshi yo'lga tushib olar, deb men unga qancha yaxshiliklar qildim. U bo'lsa doim meni aldash payida.

— Siz Odil Abbosovni ko'pdan taniysizmi?

— O'n yilcha bo'ldi taniganimga.

— Pilla zavodidagi jinoyatchilar orasida u ham bormidi?

Eslay olasizmi?

— Esimda yo'q, o'g'lim. Sal kam qirq yillik gap yodimda turadi deysanmi. Nega bularni so'rayapsan?

— O'zim... Shunday...

Yo'q, baxti qaro direktordan eshitgan gaplarimni hozir aytishning mavridi emas. Boshlig'imning yuragi kasal, yana yotib qolishi mumkin. Unga faqat xursand qiladigan gaplarnigina aytishim kerak. Hujjat qayerdaligini aytsam, hoynahoy, sevinganidan kasali ham tuzalib ketishi mumkin.

— Salimjon aka, divanga o'tiraylik, — dedim mumkin qadar jiddiy bo'lishga harakat qilib.

— Biron muhimroq gaping bormi?

— Muhimdan ham muhim!

Ketma-ket ayvonga chiqib, divanga o'tirdik. Sehrli qalpoqcham haqida hech narsa demay, qishloqdan qaytib oshxonaga bordimu direktorning ketidan tushdim, deb sekin gap boshladim. So'ngra shu kechasi nimani ko'rgan bo'lsam, nimani eshitgan bo'lsam, oqizmay-tomizmay so'zlab berdim.

— Nahotki, seni sezishmagan bo'lsa? — gapimga ishonqiramay so'radi polkovnik.

— Men ko'zdan g'oyib bo'lish yo'lini bilaman.

— Yo'g'-e! — yana ishonmadi boshlig'im.

— Rost aytyapman. Ishonmasangiz sinab ko'rishingiz mumkin. Ko'zingizni yuming-a...

Polkovnik istar-istamay ko'zini yumdi. Boshimga chamni kiyib, g'oyib bo'ldim. O'rnimdan turib:

— Endi meni ko'ryapsizmi? — deb so'radim.

— Rostdan ham ko'rinmay qolding! Ovozini man... Tavba... Bu qanaqasi bo'ldi? Tag'in sen sehrgar bo'lmagan...

— Yo'q, men sehrgar emas, serjant Hoshimjon Ro'zbo'lamon.

— Tavba, tavba! Qani, yana ko'zga ko'rinchi!

— Bo'lmasa ko'zingizni yuming.

— Mana yumdim.

— Endi oching.

— Ey, tavba, ey, tavba! Hoshim, bu o'zingmisan! Yo'q tush ko'ryapmanmi! Ey, tavba! Sen qip-qizil fokuschi ekaning ku. Qanaqa qilib, ko'zdan g'oyib bo'lding-a?

— Dorisini ichdim.

— Qani, o'sha doridan bir kap menga ham ber-chi.

— Bu dorini boshqa odam ichsa, til tortmay o'ladi.

— Yo'g'-e!

— Rost. Keyin bu sirni uchinchi bir kishi eshitsa, eshug zahoti uchovi ham o'ladi.

— Tavba, men tush ko'rayotganim yo'qmi?

— Yo'q, o'ngingiz, Salimjon aka.

— Bo'lmasa fokusingni yana bir takrorla-chi.

— Ko'zingizni yuming.

O'n-o'n besh minut chamasi ayvonda berkinmachi o'ynadik, ovozim chiqqan joyga borib, meni topa olmagan Salimjon akam xonani boshiga ko'tarib, kulib yuborardi

Nihoyat yana divanga o'tirdik.

— Bu dorini sen qayerdan topding? — hamon hayrati borardi boshlig'imning.

— Buvijonim berdi.

— Buvijoning alximikmi deyman?

— Nima dedingiz?

— Katta olimmi deyapman.

— Shunaqaroq.

— Buvijoningni bu kashfiyoti uchun, menimcha, davlat mukofotiga taqdim etish kerak.

— Mumkin emas.
— Nega endi mumkin bo'lmas ekan? — bir oz ranjigandek bo'ldi boshlig'im. — Axir, bir xil odamlar otashkurak yasasa ham, mukofot berasan, deb to'polon ko'taradi-ku, sen bo'lsang...

— Bu sir oshkor bo'lgan kuni buvijonim ham o'ladi.

— Yo'g'e!

— Rost aytayapman.

— Demak, bu sirni birovga aytib bo'lmaydi degin?

— Ha.

— Qiziq... — Boshlig'im o'rnidan turib, xonada u yoqdan bu yoqqa yura boshladi. — Xalq orasida qadim zamonlardan buyon sehrgarlik ilmi yashab keladi, deyishadi. Men bo'lsam, ishonmas edim. Bundan uch yil oldin Leningradga seminarga bordik. Bir qizchani ko'rsatib, ko'zi shunaqangi o'tkirki, yetti qavat po'lat sandiq ichidagi narsalarni ham bemalol ko'ra oladi deyishdi. Men ishonmadim. Qizcha yonimga kelib: «Sinab ko'rishingiz mumkin, amaki», dedi. Cho'ntagimda pasportimu, kelinoying bilan Karim birga tushgan rasm bor edi. «Qani, cho'ntagimda nima bor, top-chi», dedim. Qizcha ko'ksimga tikilib turib: «Pasport bilan ikki kishining birga tushgan rasmi turibdi», desa bo'ladimi!.. Kim biladi, sening buvijoningda ham hali fanga ma'lum bo'lmagan biror ilm bordir...

— Salimjon aka! — murojaat qildim boshlig'imga.

— Nima deysan? — ham so'zlashdan, ham yurishdan to'xtadi boshlig'im.

— Siz meni yaxshi ko'rasizmi?

— O'g'limdan ham a'lo ko'raman.

— Men o'lib qolsam og'ir ahvolga tushib qolasizmi?

— Unday dema, tentak! Shu gapingni eshitiboq, yuragim o'ynab ketdi.

— Unda bu sirni birovga ayta ko'rmang. Sir oshkor bo'lgan kuni avval men o'laman...

— Sir saqlashda menga teng keladigani yo'q, o'g'lim. Qirq yildan buyon militsiyada ishlab, qirq yildan buyon odamlarning sirini saqlab kelaman. Lekin, o'g'lim, sendagi bu sehr bilan mendagi tajriba qo'shilsa, jinoyatchilarga qiron kelardi-da!

— Shuning uchun ham qishloqqa borib keldim-da
— Barakalla, o'g'lim! Endi ishga kirishaylik. Hozir
hujjatlar qayerda turganini polkovnik Ali Usmonovga
qilay. Lekin qo'rqma, siringni ochmayman, bu sir endi
bilan birga qabrga ketadi.

Soat uchdan oshib qolgan edi. Salimjon akam telefon
Ali Usmonovning xotinidan, eringni uyg'otib ber, deb
qildi. Bir oz vaqt o'tgach, telefonga Ali Usmonovichning
keldi shekilli, Salimjon akam: «Kasalxonadan emas, bu
gapiryapman. Qochib kelganim yo'q, do'xtirlar ruxsat
Senga muhim bir gap aytmoqchiman, o'g'irlangan hujjatlar
qayerdaligi aniqlandi. Hozir boraman deysanmi, ya
bo'lardi...» deb gaplashdi.

Yarim soatlardan so'ng, polkovnik Usmonov o'zi bilan bir
jinoyat qidiruv bo'limining boshlig'i, hali yosh bo'lgan
qaramay sochlari oppoq oqarib ketgan mayor Xoliqov
boshlab, hovliqqancha kirib keldi.

Ravonga dumaloq stol qo'yib, to'rtovimiz uning atrofi
o'tirdik.

— So'z sizga, o'rtoq Ro'ziyev! — dedi polkovnik Usmonov
O'rnimdan turib, nima ko'rgan bo'lsam, nima eshitgan
bo'lsam — haligi jinoyatchilarning ism-familiyasigacha ham
hammasini so'zlab berdim.

— Aqling bovar qilmaydigan gaplar-a... — o'yga tolib
polkovnik Ali Usmonov.

— Men o'rtoq Ro'ziyevning gaplarini to'liq tasdiqlayman.
— kutilmaganda mening foydamga gapirib qoldi mayor
Xoliqov. — Jarlikda shubhali odamlar onda-sonda yig'ilib
turishi haqida bizda ma'lumot bor. Laxtak magazini esa, bu
bizning nazoratimizdan. Shoyi arteli bilan aloqada bo'lgan
uchun ishni ochmay turibmiz. Men o'rtoq Ro'ziyevning
ma'lumotlarini to'liq tasdiqlayman va bu yosh yigitchani jasorat
ko'rsatgani uchun tabriklayman!

Shu gapdan so'ng jinoyatchilarni qanday qo'lga olish plani
tuzishga kirishdik. Men, bu kechasiyoq baxti qaro direktor
uyiga borib, hujjatlarni olish kerak degan edim, bu rejam
birlariga ma'qul bo'lmadi. Sheriklarini hurkitib qo'ygan

dekishdi. Jinoyatchini jinoyat ustida qo'lga tushirish zarurligini
aytishdi. Qolgan besh jinoyatchining iziga tushishi, ularning
qora qilmishlarini puxtalab o'rganish, yana sheriklari bo'lsa,
ularni ham aniqlash va navbatdagi yig'inlarida hammalarini
o'sha jarlikdagi yerto'laning o'zida qo'lga olishga qaror qildik.

Xo'sh, bu operatsiyaga rahbarlik qilishni kimga topshir-
sak ekan? — so'radi Ali Usmonov.

— Serjant Ro'ziyevning o'ziga topshiramiz, — dedi
so'stadan mening boshlig'im.

— Serjant yoshlik qilib qolmasmikanlar? — ikkilanib qoldi
Ali Usmonov.

— Seni o'z o'rnimga rayon militsiyasiga boshliq qilib
tayinlashlarini so'raganimda, — qoshlarini kerib, har bir so'zini
ta'kidlab gapira boshladi Salimjon akam, — boshqalar ham,
«bu ona suti og'zidan ketmagan yigitcha nima karomat
ko'rsatarkan...» deb kulishgan edi. Lekin men senga ishongan
edim, yanglishmagan ekanman. Mana, leytenantlikdan
polkovnik darajasiga ko'tarilding. Rayonda tartib o'rnatding.
Odamlarga ishonish kerak, polkovnik! Men Hoshimjonga xuddi
o'zimga ishongandek ishonaman.

— Salimjon aka, siz mening ustozim bo'lasiz, — kulib qo'ydi
Ali Usmonov, — militsiyaning alifbesini sizdan o'rganganman.
Har bir so'zingiz men uchun qonun! O'rtoq Ro'ziyev, sizni
birinchi mas'uliyatli topshiriq bilan tabriklayman.

— Xizmatga tayyorman, o'rtoq polkovnik! — dik etib
o'rimdan turib, chest berdim.

— Lekin, — so'zida davom etdi polkovnik, — har bir
qadamingizni men va Salimjon akangiz bilan maslahatlashib
tashlaysiz.

— Xo'p bo'ladi, o'rtoq polkovnik.

Tong otib qolgan edi, samovarga tarasha tashlab, stol ustiga
buvijonim berib yuborgan nozu-ne'matlarni keltirib qo'ydim.
Chaqchaqlashib o'tirib nonushta qildik.

Ishning bu yog'i juda tez yurishib ketdi, ha, ha, juda
tezlashib ketdi. Salimjon akam bilan ikkovlashib, operatsiyani
qanday amalga oshirish rejasini tuzib, unga shartli ravishda
«Sariq devni quvib» deb nom berdik.

— O'rtiq serjant, — dedi boshlig'im o'rnidan turib endi
xo'ppa semiz poraxo'rning izidan tushasan.

— Baxti qaro direktor-chi, o'rtiq polkovnik?

— Uni nazorat qilish uchun ham ishxonasiga, qorovulni o'zim qo'yaman.

— Juda soz, o'rtiq polkovnik.

— Oq yo'l, serjant bolam!

Fotoapparatni yelkamga osdim, militsiya xodimlari maxsus ishlangan ixchamgina magnitofonni qo'ltig'imga qisdimu, qayerdasan xo'ppa semiz poraxo'r, deb talimat matlubot jamiyatining omborxonasiga jo'nab ketdim.

Ana boyligu, mana boylig! Uzunligi ikki yuz metr balandligi metr keladigan katta omborxonada har xil mollar bilan limon-to'la! Ipak gilamlar devorga qoqiladigan gilamchalar, gulli shoy-rang-barang tovlanib turgan — «Qizi kiyib, kelini kuyib o'lgan» nomlanadigan atlaslar, buvijonim hech yoqtirmaydigan xolodkoyijonim izlab topolmay yurgan yaltiroq javonlar... Yo'q, bilasiz-ku, men so'zga uncha chechan emasman, barchasini nom nom aytib berolmayman, yosh bolalarning bejirim kiyim-boshini aytsam, jersi paltolar qolib ketadi. Paxta gulli choynak, piyolalar gap ochsam, uyulib yotgan andatra qalpoqlariyu toy-toy bog'langan jun ro'mollarga navbat kelmaydi.

Omborga shundoqqina kiraverishda yuk tashiydigan mashinaning kabinasidek keladigan kichkinagina bir xona bor ekan, ochiq eshigidan bunday qarasam, xo'ppa semiz amalyon shu yerda o'tiribdi. Boshida shlyapa, bo'ynida tuguni mushuk keladigan gulli galstuk. Qovog'i ayron xaltadek osilgan. Iyag ko'kragiga tirab, kirgan odamni suzib olmoqchidek, peshanasini eshikka o'xtalib, cho't qoqyapti. Tashqarida o'n-o'n bechog'li magazin mudirlari, ichkari kirgani yuraklari bellanib, sen boshla, sen boshla, deb bir-birini itarishib turibdi.

Magnitofonni ovoz yozishga shay qilib, fotoapparatni ham tayyorlab turdim.

— Assalom alaykum! — dedi nihoyat bittasi ichkari kirgan kishi.
Javob bo'lmadi.

— Qalay, kayfiyatingiz yaxshimi? — yana so'radi kirgan kishi.

Xo'ppa semiz amaki nihoyat bosbini ko'tardi. Uning shu paytdagi vazibatini ko'rib, magazinchi u yoqda tursin, mening o'zim ham qo'rqib ketdim, bay-bay-bay, bir odamning vahshati ham shunday bo'ladimi!

— Men, men... — deb magazinchi duduqlanib qoldi.
— Nima «men», «men» — jerkib berdi xo'ppa semiz amaki.
— Molga keluvdim.
— Mol yo'q.
— O'tgan safar ham ololmovdim.
— Xudo xohlasa bu safar ham ololmaysan.
— Jon xo'jayin, besh-o'n ming so'mlik berib turing. Planni hech bajarib bo'lmayapti.

— Nima kerak o'zi?
— Kecha atlas, gilam kelibdi deb eshitdim.

— Ularning xarajati bor.

— Xarajatiga biz ham sherik, xo'jayin.

— Qancha berasan?

— Yuz so'm.

— Yuz ellik, cho'z, o'nta gilam beraman.

— Yuz o'n berayin, xo'jayin.

— Ha, mayli, yuz qirq bera qol, sen o'zimning ukamsan.

— Yuz yigirma beray, axir akamdek bo'lib qolgansiz.

Aka-ukalar bozordagi ziqna chayqovchi bilan puli oz-u, lekin molni yoqtirib qolgan xaridorga o'xshab rosa talashib-tortishishdi. Oxiri bir yuz yigirma besh so'mga kelishib, magazinchi pulni uzatdi, xo'ppa semiz amaki qo'lini cho'zdi. Xuddi shu paytda mulla Hoshimjon ularni esdalik uchun suratga ham tushirib qo'ydi.

Odob, nazokat bilan salom berib, yana bir magazinchi kirdi. Hali pora olayotganida xo'ppa semiz amakining chehrasi gul-gul yashnab, labida iljayish desa iljayishga, tabassum desa tabassumga o'xshamaydigan allaqanday ifodalar paydo bo'lgan edi. Ular hozir qayoqqadir yo'q bo'ldi-yu, o'rmini dovuchcha chaynab olganda paydo bo'ladigan bujmayishga o'xshash bir ifoda qopladi.

— Assalomu alaykum! — dedi magazinchi yigit.

— Nima? — boshini ko'tarmay so'radi amaki.

- Salom deyaрман.
- Gapingni aytaver.
- Biz ham molga keldik.
- Shakar beraman.
- Shakar magazinda tiqilib yotibdi.
- Yuz qop tuz ol bo'lmasa.
- Tuzni boshimga uramanmi?
- Boshqa hech narsa yo'q.
- Kecha apelsin, hind choyi kelibdi, deb eshitib
O'shalardan bering. Xaridorlarni bir xursand qilay.
- Men-chi? Meni kim xursand qiladi?
- Kelinoyi xursand qilsinlar.
- Sen aytgan narsalar yo'q.
- Bor. Kecha kelgan.
- Ularning chiqimi bor.
- Bo'lmagan gap.
- Yo'qol!
- Ustingizdan arz qilaman, OBXSSga boraman!!!
- Yo'qol deyaрман! Sen xalq dushmani, savdoga
tushirib yurgan provakatorsan! — Shunday deb xo'ppa
amaki stolni mushtlab, o'rnidan turib ketdi. Ikki qo'limi
tomonga yozib, xuddi jo'jasini himoya qilgan ona tovuqa
hurpayib, magazinchining ustiga bostirib bora boshladi.—
tayyor mollarni olib borib sotmasdan davlat planini
bajarilishiga zarba beryapsan. Sen yot unsur, ichki dushman
Seni javobgarlikka tortish kerak, qamash kerak! Sen xaridor
haqiga xiyonat qiluvchi ashaddiy yulg'ichsan!
- Baqirma, senga pora beradigan ahmoq yo'q, — dedi
ham, mushtlashsam mushtlashay dedi shekilli, qo'lini mushtlab
- Yo'qol deyaрман!
- Mening yigitlarim halol ishlashadi, ulardan bir
so'rashga or qilaman. Mol berasanmi, yo'qmi?
- Yigit azamat ekan, xo'ppa semiz amakining do'q
qo'rqmay, qo'liga stol ustida turgan cho'tni oldi.
- Hozir boshingni yoraman.
- Omborchi amaki orqasiga tisarildi-da, o'rniga o'tirib
Keyin kutilmaganda xaholab kulib yubordi.

- Hazillashdim, tentak. Qancha choy kerak?
- To'rt yashik.
- Apelsindan-chi?
- Berganingizcha.
- Ob-bo tentag-ey, hazilni ham bilmaysan-a? Bolalaring yaxshimi?
- Yaxshi.
- Kelin bola o'qiyaptimi?
- O'qiyapti.
- Lekin, uka, hech bo'lmasa yigirma so'm berasan. Irimi shunaqa, bo'lmasa kasal bo'lib qolaman.
- Bir tiyinin ham yo'q.
- Hech bo'lmasa bir so'm ber, tushlik ovqatim chiqsin.
- Yonimda avtobusning abonementidan boshqa hech vaqo yo'q.

- Ha, mayli, o'shani bera qol.

Yigit ikki dona abonement uzatib, mol yozilgan fakturani olib chiqib ketdi. Omborchi amaki: «Bo'shman, lattaman!» — deb negadir o'z biqinini chimdib-chimdib ola boshladi...

Keyingi kirgan magazinchilar uncha savdolashmay, omborchi so'ragan pulni uzatib, aytgan mollarini, olib chiqib ketaverishdi. Omborchi ham xursand, magazinchilar ham xursand, magnitafonu fotoapparati yaxshi ishlab turgani uchun Hoshimjon ham xursand, xayrli ishga yordami tegib, militsiya oldidagi o'z burchini o'tayotgani uchun sehrlil qalpoqcha ham xursand.

Hammayoq xursandchilik!

Xo'ppa semiz amaki kimdan qancha pora olgani, qanaqa mol berganini daftariga qayd qilib borarkan. U yozib boryapti-yu, men bo'lsam daftarni suratga tushirish bilan ovoraman. Omborchi pulni sanayotib, xirgoyi ham qila boshladi. So'ng pul solingan sumkani bag'riga bosib, bir-ikki o'pdi. Po'lat sandig'ini ochish uchun engashgan edi, tekkingina sumkasini olib qo'ydim. Bu pullar poraga tushgan, olishga haqqi yo'q uning. Shu bilan birga, ularni olib ketish uchun menga ham ruxsat berilmagan. Salimjon akam bilan naslahatlashaman, ungacha omborxonaning tomiga berkitib qo'yganim yaxshi.

Pulni tomga berkitib tushsam, xo'ppa semiz omborxonada oyog'i kuygan tovuqdek. har tomonga zaryab yuribdi. Mol taqsimlayotgan yigitchani yoqasidan bo'lib oyog'ini yerga tekkizmay, zing'illatgancha o'z xonasiga kirdi.

— Pulni ber! — dedi so'ng negadir kulib.

— Qanaqa pul? — yelkasini qisdi yigitcha.

— Hozir olding-ku!

— Tavha!

— Yelkangni qisma, ko'rib turuvdim.

— Xudo ursin, agar pulingizni olgan bo'lsam, — deb yigitcha yig'lab yubordi.

Xo'ppa semiz amaki kechgacha o'zining xonasidagi omborning ichkarilarini titkilayverib, garang bo'lib ketdi. Boshlariga mushtlab, biqinlarini chimchilab, «endi xotinning nima deyman?» — deya, ishonsangiz, jindek ko'z yoshlari tashlab qilib oldi.

Salimjon akam jinoyatning iziga tushdingmi, uni o'z yerkaz, deb ta'lim bergan. Boshlig'imning ana shu so'ziga erishib qilib, xo'ppa semiz amakining uyigacha kuzatib borishga harakat qildim. Baxti qaro direktorning yer ostidagi xazinasiga o'z xonasi ehtimol, buning ham berkitib qo'ygan xazinasidir.

Xotini Odil battoldan qo'rqqardi, xo'ppa semiz amakidan xotinidan qo'rqqar ekan.

— Bo'rimi, tulki? — deb so'radi xotini omborchi amakidan qadam bosishi bilan.

— Tulki... — chaynalib dedi xo'ppa semiz amaki.

— A, tulki? Bekorlarni aytibsiz! — yenglarini shimarib: qarab o'dag'aylab kela boshladi xotini.— Kecha mol kelgan deb bahona qildingiz, bugun tulki deysiz. Yo'q, buna ketmaydi...

— O'g'irlatib qo'ydim, axir, ishonsang-chi.

— Siz bo'lasizu, pul o'g'irlatasizmi?! Yo'q, uyga qo'ydim man. Ovqat ham yemaysiz. Bu yoqda qovoqlarim bo'lib yotibdi-yu, topgan bahonalarini qarang-a.

Qovoq, nega qovoq bo'sh qolarkan? Chindan har qanday hovlida bedana qovoqlar shunaqangi ko'pki, olmalik

o'rinlarga qatorlashtirib ilib tashlagan. Yigirma chog'li bedana
o'rtiga gal bermay. «vovolag'u bitbiliq»ni avjiga chiqarish-
apti. Qiziq, nahotki, bedana pul yesa! Yo'q, nima bo'lganda
ham bir tekshirib ko'rish kerak. Militsiya xodimining vazifasi
shubhali tuyulgan har bir narsani tekshirib ko'rishdan iborat.
Avvonga yigirma beshtacha gulli to'rqovoq osilgan, ikkitasida
bedana borligi aniq. Negaki, to'rqovoqlar bilinar-bilinmas
olkinib turibdi. Qolganlar-chi? Narvonni qo'yib, bittasining
polkachini ko'tarib, sekin mo'ralagan edim, ana xolos, ana
hangoma-yu, mana hangoma! Yashavorsinlar-ey! Ketma-ket
boshqalarini ham ko'zdan kechirdim. Olmalarga, qari tutning
ustiga ham chiqib tushdim. Ellik to'rqovoqning yigirmatasida
ayroqi bedana-yu, qolganida liq to'la pul, oltin taqinchoqlar,
tangalar!

Baxti qaro direktor boyligini yer ostida saqlasa, bedanavoz
kelinoyim osmonda, to'rqovoqlarda saqlarkanlar!

Yashavorsinlar-ey!

Jamiki to'rqovoqlarni shoshilinch suratga tushirib, it quvgan
soqovdek, kechirasiz, juda shoshilib demoqchi edim,
halloslaganimcha idoraga qarab yugurdim. Laboratoriyaga
kirib, kun bo'yi olgan suratlarimni chiqardim. Keyin o'ttizta
surat, har xil suhbatlar yozilgan 18 metr plyonkani ko'tarib,
boshlig'imning huzuriga kirib bordim.

— Ishlar qalay, serjant? — o'rnidan turib so'radi Salimjon
akam.

— Ko'ngildagidek, o'rtoq polkovnik.

Keltirgan sovg'a-salomimni boshlig'imga uzatdim. Ularni
ko'rib, avval Salimjon akam, o'n besh minutlardan so'ng
polkovnik Usmonov sevinganlaridan andak bo'lmasa qichqirib
yuborayozishdi. Magnitafonni qo'yib, polkovnik Ali Usmonov
bir nafas yoqimli muzika tinglayotgandek chayqalib o'tirdi-
yu, oxirigacha chiday olmadi shekilli, o'rnidan turib:

— Ofarin, o'rtoq serjant! — deb xitob qildi. — Salimjon
aka, siz, to'rqovoqli uyni darrov nazoratga oling.

— Xo'p bo'ladi! — O'rnidan turib dedi mening boshlig'im.

— O'rtoq Ro'ziyev, ombordagi eng ko'p molni o'n oltinchi
magazin direktori oldi dedingizmi? — so'radi Ali Usmonov.

- O'ziam poraning ko'pini o'sha berdi-da.
- Magazinni kuzating! Lekin, o'rtoq Ro'ziyev, yana marta rahmat. Siz favqulodda talant egasi ekansiz. Sizga militsiya bo'limi nomidan tashakkur e'lon qilamiz. unvoningizni oshirishlarini so'rab, bugunoq minist tavsijanoma yozaman.

MAHSUM POCHCHA, QALAYSIZ?

Men sal uyquchiroq bo'lganim uchun o'rnimdan ham kech turaman. Boshimni ko'tarsam, Salimjon aka yo'q. allaqachon ishga ketib bo'libdi. Boshlig'im doim shunaqa tu soat oldin bormasa, ko'ngli joyiga tushmaydi.

Apil-tapil nonushta qilib, idoraga jo'nadim. Koridorda o'tayotganimda yoshlar tashkilotining sekretari Hoshimovaning xonasidan Salimjon akam ikkovlarining qattiq gapirishayotgani eshilib qoldi, nima gap ekan, deb mo'ralagan edim, Hoshimova:

— Kiravering, — deb taklif qildi.

Kirib, bir chekkaga o'tirdim. Kapitan so'zida davom et

— Shunday qilib o'sha sizga chaqaloq topshirgan juvona iziga tushdim. Oti Sharifa ekan. Bundan uch yil oldin Chorvax oshxonada ofitsiantka bo'lib ishlab yurgan paytida kamona keltirib u yerdan qochgan. Bir yilcha poyezda provodnik bo'lib ishlagan. Keyin betayin odamlarga qo'shilib, sayoq yura boshlagan.

— Siz u bilan yuzma-yuz uchrashdingizmi? — betoqat bo'lib so'radi Salimjon akam.

— Uchrashdim, ikki marta uchrashdim, — davom etdi kapitan. — Keyingi uchrashganimizda, singlim, chaqaloqning qoni bilan polkovnikning qonini solishtirib ko'rdik. haqiqat qanday o'xshashlik yo'q, demak, chaqaloqning otasi boshqa odam. Menga ochig'ini ayt, men ham onaman, senga yordam beray, axir, — dedim.

— U nima dedi? — yana so'radi polkovnik.

— Yig'ladi, uzoq yig'ladi. Mana qog'oz, mana qalasi hammasini yozib ber, dedim. U juvon, uyda yozib kelamiz hammasini yozib beraman, dedi.

— Xo'sh, nima deb yozibdi.

— Afsuski, u qochib ketdi.

— Qochdi?!

— Ha!

— Ish yana chalkashibdi, kapitan. Chaqaloq qayerda?

— Bolalar uyida.

Suhbat xuddi shu yerga yetganda, men qo'lim bilan «hozir kelaman» degandek ishora qilib, tashqariga chiqib ketdim. Chunki, mening zimmamga bundan ham muhimroq vazifa yuklatilgan. Uni tezroq bajarsam, ehtimol Sharifaning tuhmati o'z-o'zidan ochilib qolar.

Boshimga qalpoqchamni kiyib, ashqol-dashqollarimni ko'tarib, aralash mollar magaziniga yo'l oldim. Borib birinchi qilgan ishim omborxonaga o'tib, kecha katta pora evaziga keltirilgan mollar butmi, but emasmi, shuni tekshirib ko'rish bo'ldi. Xayriyat, hammasi joyida ekan.

Direktorning xonasiga kirdim. Direktor ellik yoshlardagi qosh-ko'zi qop-qora, yuzi ham qora turdan kelgan, o'zi yoqqa pishirilgan bo'g'irsoqdek dum-dumaloqqina bir kishi ekan. Sochini tarashlab ustarada oldirib, boshiga qora do'xoba do'ppi kiyib olibdi. Kichkinagina mo'ylovchasiga yiltiroq moy surtgan bo'lsa kerak, uzoqdan qarasangiz, ustki labida ikkita qora qo'ng'iz o'rmalab ketayotganga o'xshaydi. Kecha xo'ppa semiz amaki unga «Mahsum pochcha» deb murojaat qilgan edi, ishi ham nomiga munosib ekan, pichirlab, har xil duolardan o'qib o'tiribdi.

— Iloyo omin, — dedi bir mahal Mahsum pochcha qo'l ko'tarib. — el-yurtga qutu baraka ato qilginki, yuki bizga ham tegib tursin. OBXSSga insof berginki, uch-to'rt kun magazinni bosmay tursin. Qaytim olmaydiganlar ko'payib, shikoyat-chuning qo'li kalta bo'lsin, oblohu akbar!

— Oblohu akbar! — deb yuboribman men ham beixtiyor.

Mahsum pochcha cho't qoqib, bir narsalarni hisoblashga tushdi. Men magazinga o'tdim. O'ttizta sotuvchining hammasi xotin-qizlar, savdo shunaqangi avjiga chiqibdi, qo'l-qo'lga tegmaydi. Bitta qog'ozga: «Dugonajon, hushyor bo'ling, bugun OBXSSdan tekshiruv bor», deb yozdim-da, ikki beti naqsh

- O'ziyam poraning ko'pini o'sha berdi-da.
- Magazinni kuzating! Lekin, o'rtoq Ro'ziyev, yana marta rahmat. Siz favqulodda talant egasi ekansiz. Sizga militsiya bo'limi nomidan tashakkur e'lon qilamiz. unvoningizni oshirishlarini so'rab, bugunoq minist tavsijanoma yozaman.

MAHSUM POCHCHA, QALAYSIZ?

Men sal uyquchiroq bo'lganim uchun o'rnimdan hammasi kech turaman. Boshimni ko'tarsam, Salimjon aka yo'q. allaqachon ishga ketib bo'libdi. Boshlig'im doim shunaqa fuqarolik soat oldin bormasa, ko'ngli joyiga tushmaydi.

Apil-tapil nonushta qilib, idoraga jo'nadim. Koridorda o'tayotganimda yoshlar tashkilotining sekretari kapitan Hoshimovaning xonasidan Salimjon akam ikkovlarining qattiq qattiq gapirishayotgani eshilib qoldi, nima gap ekan, deb ta'min mo'ralagan edim, Hoshimova:

— Kiravering, — deb taklif qildi.

Kirib, bir chekkaga o'tirdim. Kapitan so'zida davom etdi.

— Shunday qilib o'sha sizga chaqaloq topshirgan juvona iziga tushdim. Oti Sharifa ekan. Bundan uch yil oldin Chorvaz oshxonada ofitsiantka bo'lib ishlab yurgan paytida kamona keltirib u yerdan qochgan. Bir yilcha poyezda provodnik bo'lib ishlagan. Keyin betayin odamlarga qo'shilib, sayoq yura boshlagan.

— Siz u bilan yuzma-yuz uchrashdingizmi? — betoqat bo'lib so'radi Salimjon akam.

— Uchrashdim, ikki marta uchrashdim, — davom etdi kapitan. — Keyingi uchrashganimizda, singlim, chaqaloqning qoni bilan polkovnikning qonini solishtirib ko'rdik. haqiqat qanday o'xshashlik yo'q, demak, chaqaloqning otasi besisi odam. Menga ochig'ini ayt, men ham onaman, senga yordam beray, axir, — dedim.

— U nima dedi? — yana so'radi polkovnik.

— Yig'ladi, uzoq yig'ladi. Mana qog'oz, mana qalasi hammasini yozib ber, dedim. U juvon, uyda yozib kelamiz hammasini yozib beraman, dedi.

— Xo'sh, nima deb yozibdi.

— Afsuski, u qochib ketdi.

— Qochdi?!

— Ha!

— Ish yana chalkashibdi, kapitan. Chaqaloq qayerda?

— Bolalar uyida.

Suhbat xuddi shu yerga yetganda, men qo'lim bilan «hozir kelaman» degandek ishora qilib, tashqariga chiqib ketdim. Chunki, mening zimmamga bundan ham muhimroq vazifa yuklatilgan. Uni tezroq bajarsam, ehtimol Sharifaning tuhmati o'z-o'zidan ochilib qolar.

Boshimga qalpoqchamni kiyib, ashqol-dashqollarimni ko'tarib, aralash mollar magaziniga yo'l oldim. Borib birinchi qilgan ishim omborxonaga o'tib, kecha katta pora evaziga keltirilgan mollar butmi, but emasmi, shuni tekshirib ko'rish bo'ldi. Xayriyat, hammasi joyida ekan.

Direktorning xonasiga kirdim. Direktor ellik yoshlardagi qosh-ko'zi qop-qora, yuzi ham qora turdan kelgan, o'zi yoqqa pishirilgan bo'g'irsoqdek dum-dumaloqqina bir kishi ekan. Sochini tarashlab ustarada oldirib, boshiga qora do'xoba do'ppi kiyib olibdi. Kichkinagina mo'ylovchasiga yiltiroq moy surtgan bo'lsa kerak, uzoqdan qarasangiz, ustki labida ikkita qora qo'ng'iz o'rmalab ketayotganga o'xshaydi. Kecha xo'ppa semiz amaki unga «Mahsum pochcha» deb murojaat qilgan edi, ishi ham nomiga munosib ekan, pichirlab, har xil duolardan o'qib o'tiribdi.

— Iloyo omin, — dedi bir mahal Mahsum pochcha qo'l ko'tarib. — el-yurtga qutu baraka ato qilginki, yuki bizga ham tegib tursin. OBXSSga insof berginki, uch-to'rt kun magazinni bosmay tursin. Qaytim olmaydiganlar ko'payib, shikoyat-chuning qo'li kalta bo'lsin, oblohu akbar!

— Oblohu akbar! — deb yuboribman men ham beixtiyor.

Mahsum pochcha cho't qoqib, bir narsalarni hisoblashga tushdi. Men magazinga o'tdim. O'ttizta sotuvchining hammasi xotin-qizlar, savdo shunaqangi avjiga chiqibdiki, qo'l-qo'lga tegmaydi. Bitta qog'ozga: «Dugonajon, hushyor bo'ling, bugun OBXSSdan tekshiruv bor», deb yozdim-da, ikki beti naqsh

olmadek qip-qizil bir sotuvchining oldiga tashladim. So'xatni o'qib, rangi sal oqarinqiragandek bo'ldi. Sheng narsa deb pichirlagan edi, sherigi o'ng tomonidagi ay qulog'iga shivirladi. Ko'z ochib-yumguncha o'ttiz sotuv biriga nimalarnidir shivirlab chiqishdi. Shu payda sotuvchilarning hammasi ta'riflab bo'lmaydigan darasamimiy, sertakalluf, serjulva bo'lib qolsa bo'ladimi! Bir ichkaridan xalat kiyib chiqqan, bir xillari sochini tuzatgan negadir, labiga chaplab qizil bo'yoq ham surtib oldi. oldida xaridor ko'rinsa, hammalari birdan egilib, berishadi deng. Xaridorlar chiqib ketayotganda qo'ksiga ko'ksiga qo'yib:

— Xush ko'rdik!

— Kelib tursinlar!

— Pulni begona qilmasinlar! — deb kuzatib qo'yishadi.

Mahsum pochcha magazinga kirib, seksiya mudirlari nava bilan mening xonamga kirsin, deb qoldi. Direktorning huzur birinchi bo'lib, trikotaj seksiyasining mudiri, o'zi ayol bo ham, mushtlashib qolgudek bo'lsa, ikkita erkakni bem yumaloq yostiq qilib tashlaydigan pahlavonnamo Anvara kirdi.

Magnitafonni o'rnatib, fotoapparatimni shay qilib turdi

— Savdo qalay, Anvaraxonim?

— Yomon emas, Mahsum pochcha.

— Qovog'ingiz osilganroq ko'rinadi?

— O'zim shunday...

— Sizni bir xursand qilaymi?

— Ixtiyoringiz.

— Bo'limingizga besh ming so'mlik mol chiqarib beramiz

— Rahmat.

— Uch yuz so'm chiqimi bor.

— Qo'ying shunaqa gaplarni, jonimga tegdi! — Pahlavon

Anvara opa o'rmidan turdi. — U yoqda OBXSS, bu yoqda O'rtada qolib, qaytaga yurak o'ynoq bo'lib qoldim. To'g'ri to'g'ri ishlatsangiz ishlayman, bo'lmasa yo'q. Xudoga shukr. fan kandidati, topish-tutishi yomon emas, davlatimiz to'rt xon uy berib qo'ygan... Yo'q, endi chiqimli ishga hech yurmayman

- Esingiz joyidami? — hayron bo'ldi Mahsum pochcha.
- Joyida.
- Quruq oylik bilan ishlab bo'larkanmi?
- Boshqalar ishlayapti-ku!
- Bor, chiqib ket! — baqirib berdi Mahsum pochcha.
- Pahlavon Anvara opa chiqib ketgach, o'yinga tushayotgandek, barmoqlarini qirsillatib boshqa juvon kirdi.
- Ke, qizim, — yumshoqqina qilib dedi Mahsum pochcha.
- Keldim, dadajon. — Eshik yonidagi stulga omonatgina o'tirdi juvon.
- Savdo qalay?
- Rasvo, dadajon.
- Nega rasvo bo'larkan, opoq qizim?
- Xaridorbop mollarni omborga qulflab o'tiribsiz-ku, opoq dada.
- Shaddodsan-da, Shohista, shaddodsan! Lekin, bugun seni xursand qilaman. Jersi paltolar keltirdim...
- Jersi! — xursand bo'lib o'rnidan turib ketdi Shohista.
- Andatra qalpog'idan besh yuzta.
- Voy dadajonim-ey! — Shohista yugurib kelib, Mahsum pochchaning peshanasidan ikki marta cho'pillatib o'pib oldi, qo'llarini qirsillatib o'yinga tushdi.
- Besh yuz so'm chiqimi bor, ona qizim.
- Yo'q, yo'q, yo'q! — Shohista qaytib borib, o'rniga o'tirdi.
- Jinoyatdan qo'rqaman, qamalib ketsam, erimga Nigora tegib oladi. Meni tinch qo'ying, dadajon.
- Valdirama!
- Yo'q, yo'q, dadajon, OBXSSdan qo'rqaman. Qamalsam, erginam shimiga dazmo! bosolmay yig'lab yuradi.
- OBXSS, OBXSS! — direktor jahl bilan o'rnidan turib ketdi. — Hammangning og'zingdan shu gap tushmay qoldi. OBXSSning boshlig'i mening cho'ntagimda!
- Qani, dadajon, ko'rsating-chi? — qiziqib qoldi Shohista.
- Direktor cho'ntagidan bir dasta pul olib, «tap» etkizib stol ustiga tashladi.
- Mana, OBXSSning boshlig'i!
- Shu pullaringizni yeb, maza qilib yuravering, dadajon.

Shohista o'rnidan turib chiqib keta boshladi. Ajoyib qiz ekan u. Bu yoqda direktor alamidan sochini bittalab yulgudek bo'lib o'tiribdi-yu, u bo'lsa qo'llarini qirsillatib:

*«Magazinga mol keldi,
Bir dunyo g'alva keldi,
Taram-tararam...»*

deb, ashula aytib chiqib ketdi.

Quvnoq qiz ekan.

Direktor uchinchi ayolni chaqirib:

— Ehtimol, sen ham noz qilarsan? — deb piching qildi.

— Chiqimi bo'lsa, kerak emas! — Gapning oxirini ham kutmay chiqib ketdi ayol.

Direktor tutaqib, quturgan sherning o'zginasi bo'ldi-qo'ydi. Pechka oldidagi ko'mir to'la chelakni shunaqangi bir zarb bilan tepdiki, chelak taraqlaganicha eshiklarni ochib, hovliga chiqib ketdi. «O'zim ahmoqman, — deb Mahsum pochcha xona o'rtasida tik turib, artistlarga o'xshab, monolog o'qiy boshladi, — bo'sh qo'ydim, taltaytirib yubordim hammasini. Ta'lim-tarbiya ishlari susayib ketdi... Halol ishlarmish, halol ishlab bo'psan. Chiqimsiz ishlarmish. Chiqimsiz mol bor ekanmi bu dunyoda...»

Mahsum pochcha yarim soatcha monolog o'qigach, nihoyat, charchadi shekilli, eshikni qiya ochib:

-- Xolto'rayeva! — deb chaqirdi.

— Labbay, — degan ovoz eshitildi narigi xonadan.

— Bu yoqqa kiring.

Ostonada keksagina bir ayol ko'rindi.

— Tushki ovqat mahalida hamma sotuvchilarni mening xonamga to'playsiz. Anvara Odilovani ishdan bo'shatish haqida buyruq tayyorlang. Planlarni bajarmay kelayotganligini ko'rsatib o'ting.

Tushki ovqat mahaligacha direktor g'azabdan tushib, yana avvalgidek mo'min-qobil, quyon bolasidek beozorgina bo'lib qoldi. Kabinetiga to'plangan ayollarning har biri bilan qo'l berishib, alohida-alohida so'rashib chiqdi. Keyin shoshmasdan

juda uzoqdan gap boshladi: — Savdoda ishlash hozir juda og'ir bo'lib ketganmish, bazada shunaqangi katta ajdarho o'tirgan emishki, og'zi g'ordek kelarmish... Unga bir narsa bermasdan mol olish juda mushkul emish... Bir magazin mudiri ishga yangi kelgan sotuvchisiga: «Akasi, menga ikki kilogramm go'sht tortib bergin», debdi. Yosh sotuvchi go'shtni olib kelgan ekan, mudir uni tortib ko'rsa, roppa-rosa ikki kilogramm emish. «Yo'q, akasi, mendanki yuz gramm urib qololmadingmi, sendan sotuvchi chiqmas ekan», deb ishdan bo'shatib yuboribdi.

— Mana shunaqa gaplar, — dedi Mahsum pochcha, ta'lim-tarbiyaga bag'ishlangan nutqining birinchi qismini tugatib.

Ayollardan hech qanday sado chiqmadi, boshlarini egib olishgan, uxlab qolishganga o'xshaydi. Mahsum pochcha chiroyli nutqining ikkinchi qismini boshlab yubordi. Masalan, bir sotuvchi kuniga, o'rta hisobda, ikki yuz xaridor bilan muomala qiladi. Har biridan molning bo'yi va enidan chegirib, qaytimini bermay, o'rtacha hisobda, besh tiyindan olganda ham, kuniga o'n so'm bermalol ishlaydi. Buni na OBXSS sezadi, na xalq kontroli. Ishlashni bilish kerak, muomalangiz yoqimli, so'zlaringiz shirin, harakatlaringiz nazokatli bo'lsa, xaridor sizga mahliyo bo'lib, bir-ikki so'm ortiq tashlab ketganini o'zi ham sezmay qoladi...

— To'g'rimi, qizim?

— Noto'g'ri! — dedi Mahsum pochchaning qizi.

— Nima, nima, nima?! — sekin o'rnidan tura boshladi direktor.

— Ha, noto'g'ri! — umumiy xor bo'lib takrorlashdi qizlar. Direktor o'rnidan turib ketdi, qizlar ham qo'zg'alishdi. Siz bir yonda, biz bir yonda degandek, direktor bir taraf, jamiki sotuvchilar bir taraf, o'rtalarida tortishuv boshlandi.

D i r e k t o r. Nima, nima?

Q i z l a r. Hech qaysi magazinda yulg'ichlik yo'q, faqat siz o'rgatyapsiz?

D i r e k t o r. Bo'lmagan gap.

Q i z l a r. Qarshimizdagi magazin-chi? Ular hech qanday chiqimsiz ishlashadi-ku?

D i r e k t o r. Shuning uchun ham hech planlari to'lmaydi.

Qizlar. Yolg'on! O'tgan oyda oylik mukofotni ham olishdi.
D i r e k t o r. Jim bo'linglar, zaxchalar! Men aytganni qilasanlar.

Q i z l a r. Qilmaymiz! Halol ishlaymiz!

D i r e k t o r. Hali shunaqami? Xolto'rayeva, buyruqni o'qing.

X o l t o' r a e v a. O'qimayman.

Tortishuv xuddi shu yerga yetganda, qizlar direktorni har tomondan qurshab kela boshlashdi. Beshtasi qo'lidan, beshtasi oyog'idan, beshtasi belidan ko'tarib, hovliga olib chiqishdi-da, tuzlangan baliq solinadigan kattakon bochkani avvaldan tayyorlab qo'yishgan ekan, direktorning dod-voyiga ham qaramay, qo'l-oyog'ini bog'lab, bochkaga solishdi.

— Bizni yulg'ichlikka o'rgatadigan hali sizmisiz?— deyishdi qizlar.

— Hammangni ishdan bo'shataman! — baqirdi direktor.

Qizlar chug'urlashib, qiqirlashib kulishib, bir-birini itarishib bechora Mahsum pochchaning ustidan chelaklab suv quya boshlashdi. Direktor dodlagan edi, haligi shaddod qiz, Shohista yugurganicha ichkaridan terisi burishgan bir childirmani olib chiqidda, do'pillatib chala ketdi. Qizlar bochkani o'rtaga olib, sakrashib, o'ynashib, ashula aytib, direktorning ovozi yo'q qilib yuborishdi:

Mahsum pochcha qalaysiz?

Qaymoq bersa yalaysiz!

Chiqimsiz mol ber, desak,

Bobov bo'lib talaysiz!..

— Qizlar, — buyruq berdi bittasi, — kechgacha tegmanglar! Bir ta'zirini yesin. Endi yuringlar, magazinni ochaylik, tanaffus ham tugadi.

Qizlar qilgan ishlaridan mamnun bo'lishib, kulishib, bir-birlarini chimchilashib, magazinga kirib ketishdi. Mahsum pochcha, tomog'igacha suv ichida, dag'-dag' qaltirab, bochkaning ichida qolaverdi. Asta oldiga borib:

— Iloyo omin, — deb o'ziga o'xshatib fотиha o'qidim, — mana shunaqa shaddot qizlar ko'payib, sizga o'xshagan

ta'magirlarning tazirini beraversin, OBXSSning ishi yengillashaversin, oblohu akbar!

Ochqab qolgan ekanman. Ko'chaning narigi yuzidagi oshxonaga qarab yugurdim.

O'G'RI BILAN CHAYQOVCHI MILITSIYAGA CHAP BERDI

Oshxonada o'tirib, cho'zma lag'mon yeyapmanu, nazarimda, men lag'monni emas, lag'mon meni yeyayotganga o'xshaydi. Xayolim Mahsum pochchada. Havo ayoz, izg'irin shamol esib turibdi. Bechora muzlab qolsa nima bo'ladi, deb o'ylayman. Xullas, ovqat yeganday bo'lmadim.

Magazinning hovlisiga chiqsam kimdir Mahsum pochchani bochkadan olib, quruq kiyim-bosh ham keltirib beribdi. Idorasida o'tirib, tishlari taraqlab, «me-me-me», «se-se-sc», «ke-ke-ke» deydi-yu, qaltiroq zo'rligidan gapini eplab gapirolmaydi. Nazarimda: «Men senlarga ko'rsatib qo'yaman», demoqchi bo'lyapti shekilli. Bochkadan chiqarib olgan odam kosada qaynoqqina sho'rva bilan bir stakan aroq keltirib:

— Tezroq ichib oling, — deya maslahat berdi. Lekin, juda boplashibdi-da!

— Ku-ku-kulma! — o'shqirib berdi Mahsum pochcha.

Aroqni bir ko'tarishda ichib, sho'rvani ham pok-pokiza tushirib olgan Mahsum pochchanning rangiga qon yugurdi.

— Senlarga bir so'mlik ham mol bermayman! Magazin tomonga qo'lini musht qilib, o'dag'ayladi u. Keyin po'lat sandiqlarni qulflab, magazinning orqa eshigi bilan ko'chaga chiqdi. Bir shum niyati borku, deb o'yladimu, sekin orqasidan ergashdim.

Direktor chayqov bozoriga borib, qo'lda to'qilgan jun paypoq sotib yurgan semiz kampirdan: «Pattachilar boshlig'i Orifni qanday topsam bo'larkan», deb so'ragan edi, kampir kulib: «Orqangizda turibdi-ku, bolam», dedi.

Pattachi bilan suvga pishilgan magazinchi quchoqlashib uzoq so'rashishdi, negadir bir-birlarini yerdan ko'tarib ham qo'yishdi.

— Senga hech et bitmadi-da, novcha terak! — deb qornini silkillatib kuldi Mahsum pochcha.

— Go'shtini o'zlaring yeb, suyagini menga tashlaysizlar, qanday qilib et bitsin. Vah-vah-vah! — Osmonga qarab og'zini katta ochib kuldi Orif.

— Xudo xohlasa, bugun xursand bo'lasan.

— Xushxabar olib keldim deng?

— Bir chekkaga chiqaylik...

Holiroq joyga borib olgach, Mahsum pochcha ko'zini baqraytirib turib, yolg'on gapira boshladi. «Kecha bazadan 20 ming so'mlik kamyob, xaridorgir mol keltirdim. Sotuvchilarim, tezroq bizga bering, ikki-uch ming so'm chiqarib beramiz, deb holi-jonimga qo'ymay, orqamdan quvlab yurishibdi... Lekin, uka, senga bir yaxshilik qilay dedim. Bu dunyoda bir-birimizga qilgan oqibatimiz qoladi...»

— Men o'g'il bolaman, birovning yaxshiligini unutmaysan, — deb qasam ichib yubordi Orif chayqovchi. Keyin, «birovning yaxshiligini unutmaydigan o'g'il bola» bilan hozirgina suvga pishilgan magazinchi o'rtasida savdolashish boshlandi. Mahsum pochcha har o'n so'mlik molga bir so'mdan foyda berasan dedi, chayqovchi uncha emas, buncha beraman, dedi. Magazinchi yo'q, meni juda yerga urib yubording, deb jo'nab ketayotgan edi, chayqovchi uning etagidan tortib:

— Oltmish besh tiyindan! — dedi.

— Yo'ldan qo'yma meni, — etagini siltab tortib dedi magazinchi.

— Oltmish yetti tiyindan.

— Jersi paltolar, andatra qalpoqlari!.. Xayr, salomat bo'!

— Yetmish!

— Ob-bo' sen-ey, qo'ymading-da. Bor, baraka.

Magazinning omborida turgan mollar shu yo'sin chayqov bozorida pullanadigan bo'ldi. Pattachi Orif soat beshlarda, magazinda savdo ayni avjga chiqqan bir pallada orqa darvozadan mashina olib keladigan bo'ldi.

Lekin, o'zi aytgandek, bir so'zlik yigit ekan u. Va'da qilgan vaqtida ustiga brezent qoplangan yuk mashinasini darvozadan olib kirdi. Rulda... yo'g'-e, ehtimol yanglishayotgandirman, yo'q, o'sha, xuddi o'shaning o'zginasi! Kuni kecha ko'rgandim, yelkasiga «Ne zabudu mat rodnuyu» deb yozdirib olgan Mutal!

Shapkasini peshanasigacha bostirib kiyib olibdi, hamma narsaga beparvo, loqayd qarab, bir kelib keting qishlog'imizga ohangida hushtak chalyapti.

Hozir bularni qo'lga olib bo'lmaydi, ishni buzib qo'yaman. Polkovnik Ali Usmonov aytganidek, hozir mening vazifam esdalik uchun suratga tushirish, ovozlarini yozib olish, kuzatish, kuzatish va faqat kuzatishdan iborat. Qani, molni qayoqqa olib borisharkin, shuncha gazmol, shuncha kiyimlikni bu chayqovchilar boshlig'i qayerga joylar ekan. Lekin, yurakdan ham bor ekan-da zig'ircha tap tortmaydiya, qoyil-ey!

Mashinaga chiqib, Mutal bilan Orifning gaplarini eshitib ketish niyatida kabinkaga yaqinroq o'tirdim. Omadimni qarangki, mashinaning orqa oynasi singan ekan, ularni bemalol ko'rish, ovozlarni ham baralla eshitish mumkin. Bir kilometrcha yurgan edik. Mutal:

— Izimizdan bir mototsikl yo'lga chiqdi! — deb qo'ydi.

Orif chayqovchi eshikni qiya ochib, orqaga mo'raladi:

— Militsioner! — dedi u kabinkaning eshigini qarsillatib yopib.

— Grajdan kiyimida-ku?

— U ko'pincha formasiz yuradi, — tushuntirdi chayqovchilar boshlig'i.

Men, qani kim kelayotgan ekan deb, orqaroqqa borib brezentni sal ko'targan edim... nimalar bo'lyapti o'zi, nima balo, bugun barcha og'aynilarim bilan ko'rishadigan kunmi deyman!.. Mototsiklda boshini egib, peshanasi bilan havoni suzib kelayotgan mening tanishim, yaqinda unvoni oshirilib, shu atrofga uchastkovoy etib tayinlangan Sur'at aka edi.

«Demak, u ham chayqovchining iziga tushibdi-da. Xayriyat; yolg'iz emas ekanman, zarur bo'lsa, ikkovlashib harakat qilamiz», deb o'yladimu, o'zimdanda o'zim sevinib ketdim.

— O'ngga bur! — qichqirdi chayqovchi.

— Ko'chaning boshi berk! — O'sha ohangda javob qaytardi shofyor.

— Chapga ol bo'lmasa.

— Yo'l tor, mashina sig'maydi.

— Gaz ber, gaz!

— O'zingni bos, o'pka! — parvosiga ham keltirmay dedi o'g'ri.

Tekis, ravon yo'lga chiqqach, mashinaning spidometri yuzni ko'rsata boshladi. Chayqovchi qo'rqqanidan dastmolqovoqdek burishib boryapti, Mutal bo'lsa pinagini ham buzmay, hushtak chalib ketyapti.

— Hozir miyasini anjirdek ezaman! — dedi hushtak chalishdan to'xtab u.

— Urmoqchimisan?

— Yo'q mototsiklini yaqinroq keltiraman-da, to'satdan tormoz beraman.

— Tadbirkor yigitsan, Mutal.

— Bunaqa ishni birinchi bor qilayotganim yo'q.

Shoshib qoldim. Nima qilsam ekan? Yaqinlashib kelayotgan xavfdan, men uchun juda qimmatli bo'lgan Sur'at akani qanday ogoh qilsam bo'larkan? Boshimdan qalpog'imni olib, o'zimni tanitib, ehtiyot bo'ling, deb baqiraymi, ha, ha, shunday qilaman, shunday!

— G'iyiyyg'g'! — teskari ag'darilib tushdim. — Demak, tormoz berildi. Kech qoldim, kech! Bechora Sur'at aka-ey! Jonholatda brezentni ko'tardim, qiziq. Sur'at aka yo'q. Sakrab pastga tushdim. Uchastkovoy ikki yuz metrcha oldinda mototsiklini o'qdek uchirib boryapti. Behuda tahlikaga tushgan ekanman. Sur'at aka men o'ylaganchalik sodda emas ekan. To'satdan tormoz berib qolishlarini hisobga olib mototsiklini sal chaproqdan haydab kelayotgan ekan. Qoyil! Sur'at aka! Bekorga uchastkovoy qilib ko'tarishmagan ekan.

— Orqaga! — entikib dedi Orif chayqovchi.

— Baqirma. Sen aytmasang ham bilaman.

Mashina ko'z ochib-yumguncha orqasiga burildi. Men ham ko'z yumib-ochguncha ustiga chiqib oldim. Yuz metrcha yurgach, o'ngga burilib, sertuproq yo'ldan keta boshladik. Orqadan burqsab shunaqangi chang ko'tarildiki, hech narsani ko'rib bo'lmay qoldi. Sur'at aka biz tomonga burildi-yu. nazarimda yurolmay, turgan joyida to'xtab qoldi. Yarim soat chamasi qing'ir-qiyshiq ko'chalardan yurgach, kutilmaganda

shahar chekkasidagi asfalt yo'lga chiqib oldik. Ilon izi bo'lib, buralib-buralib chang ancha joygacha bizni quvib kelgandek bo'ldi. Bir mahal Sur'at akaga ko'zim tushib qolsa bo'ladimi! Mototsikli yo'q. Piyoda. Halloslagancha asfalt yo'l tomon intilardi u. Aslida unga mototsiklning keragi ham yo'q ekan. Nega desangiz, bechora mototsikldan tezroq, soatiga taxminan 100 kilometrga teng keladigan tezlik bilan yuguryapti... Ana, asfaltga ham chiqib oldi. Ustiga taxta yuklangan pritsepli mashinaga qo'l ko'tardi! E, attang, mashina to'xtamadi. Sur'at aka taxtaning uchini ushlab, bir oz yugurib bordi-da, sakrab, mashinaning ustiga chiqib oldi. Qorni bilan surilib, kabinaga yaqinlashib kelyapti, ana, kabinkaning tomiga kafti bilan urdi. Mashina to'xtadi. Sur'at aka kabinkaga tushib oldi. «Xayriyat, xayriyat!» — deb qichqirib yubordim. Pritsepli mashina sherdek o'kirib bizni quvib kela boshladi.

— Gaz ber, — yolvordi chayqovchi.

— Motor eski, bundan ortiq tortmaydi! — tishlarini g'ijirlatib dedi Mutal.

— Qo'lga tushdik!

— Tirik qo'lga tushadigan ahmoq yo'q.

— Rasvo bo'ldik, tamom bo'ldik!

— Yig'lama, hajiqiz! — shunday deb Mutal chayqovchining ko'kragiga tirsagi bilan bir turtgan edi, uning yuragiga tegdi shekilli, ko'zlari olayib, ovozi ichiga tushib ketdi.

Pritsepli mashina yonimizdan pishqirib o'tdi-yu, yo'lning o'rtasiga tushib, orqa chiroqlarini barobar yoqib «to'xta» degandek, ketma-ket signal bera boshladi.

— Yonidan borib uraman! — qora terga botib dedi o'g'ri.

— Lo ilohu ilfolluhu... — kalima keltira boshladi chayqovchi.

— Yo Jamshid! — degan hayqiriq eshitildi. Mo'jiza yuz berdi, ha, ha, mo'jiza! Qattiq tormoz qilingan mashina chirpirak bo'lib bir aylandi-yu, orqasiga o'girilib qoldi. Chayqovchi ko'zini ochib:

— Hazrati Bahovuddinga yetti tanga atadim! — deb qo'ydi.

— Menga-chi? — so'radi o'g'ri.

— Sening kira haqingga yana ellik bola qo'shdim... Faqat nomerini bilib olgani chakki bo'ldi-da.